

*Bozkırın Ankarası'ndan
Atatürk'ün başkentine...*

İnceleme/Araştırma

Bir Ankara Ailesinin Öyküsü

Orhan Karaveli

BİR ANKARA AİLESİNİN ÖYKÜSÜ

Yazan: Orhan Karaveli

Yayın hakları: © Doğan Egmont Yayıncılık ve Yapımcılık Tic. A.Ş.

Dijital yayın tarihi: Ekim 2011 / ISBN 978-605-09-0335-5

Kapak tasarımı: Yavuz Korkut

Dijital format: Atalay Altınçekiç

Doğan Egmont Yayıncılık ve Yapımcılık Tic. A.Ş.

19 Mayıs Caddesi, Golden Plaza No. 1 Kat 10, 34360 Şişli - İstanbul

Tele fon: (212) 373 77 00 / **Faks:** (212) 355 83 16

www.dogankitap.com.tr / editor@dogankitap.com.tr / satis@dogankitap.com.tr

Annemin ve babamın aziz anilarına

Bir Ankara Ailesinin Öyküsü

Orhan Karaveli

Sunuş

Niçin yazdım?

Sözün “uçup gideceği” ama yazının “kalacağı” bilinir bilinmesine de, toplumumuzda “yazma” alışkanlığı “konuşma” alışkanlığı kadar gelişmemiştir nedense. Hele kendi yaşantı ve anılarını kaleme alanımıza hemen hiç rastlanmaz. Bunun, eski askerlerle politikacılar gibi ünlü kişilerin tekelinde olduğunu düşünürüz.

Oysa, toplum yapımızın tuğlaları olan sıradan birey veya ailelerin geçmişinde de bir devre ışık tutacak nitelikte kim bilir nice zengin olay ve renkli kişilikler vardır.

Doğrusu, geçmişimiz ve ecdadımızla pek öyle ahım şahım ilgili olduğumuz söylenemez.

Eskiyi pek umursamaz, bugünü kurtarmaya bakarız çoğunlukla. Çevrenize bir göz atın. Soylarının birkaç kuşak öncesinde kimlerin yaşadığını, bunların başlarından nelerin geçtiğini, nasıl bir yaşantı sürdürdüklerini bilen, en azından irdeleyen kaç kişiye rastlarsınız? Ben, daha iki kuşak ötedeki dedelerinin, ninelerinin adını bile bilmeyenleri çok gördüm. “Babamın babası mı? Sanırım Ahmet adında biriymiş!..”

50 yıl kadar önce konuğu olduğum bir İsveçli aile bana büyük bir gururla

ve mensup oldukları kilise kayıtlarına dayanarak hazırladıkları tam 480 yıllık “soyağaçlarını” göstermişti. Şimdilerde bu soyağacı 520 yıl gerilere gidiyor. Benim de bir süre kaldığım ahşap yazlık evlerinin bile “sicili” vardı ve o tarihte 360 yıllıktı. Yapıldığı yıldan beri nerelerinin onarıldığı, kaç kez ve hangi renklere boyandığı bile kayıtlıydı talihli binanın “defterinde”.

Ailemin geçmişini araştırmak fikri bende işte bu İsveç ailesini tanıyınca doğdu. İlk olarak başvurduğum Ankara’daki nüfus memurluğunda hiçbir şey bulamayacağımı hemen anladım. Cumhuriyet öncesine ait bilgiler – söylendiğine göre– arşive, oradan da yeniden kâğıda dönüşmek üzere – korkarım– kâğıt fabrikasına gitmişti.

Yaşlı bir görevli:

“Bulsan da okuyamazsın! Okutacak adam da bulamazsın! Hepsi Arap harfleriyledir. Başka işin yok mu senin?” diye adeta başından savdı beni. Daha genç görevliler ise “deli mi ne?” diye fiskos ettiler arkamdan. Anladığım kadarıyla ilk kez benim gibi biri geliyordu “memurluklarına”.

Allah’tan, uzunca bir süre yakınında bulunduğum babamdan, 90’ında ölen dedemden ve kısa süre önce 92’sinde kaybettiğim annemle diğer yakınlarımdan topladığım “birinci el” bilgileri özenle kaydetmiştim. Daha üç dört yaşındayken belleğime kazınan –benim için çok önemli– bazı anılar da olanca tazeliğiyle duruyordu yerlerinde. Bu naçiz kitabın omurgasını işte bu bilgi ve anılar oluşturdu. Gene de ancak 1840’lara kadar gidebilmiş ve beş kuşak ötede tıkanıp kalmıştım.

Ailemle ve tabii kendimle ilgili az çok ilgi uyandıracığını sandığım hemen her şeyi saklayıp gizlemeden yazdım.

50 yıllık gazetecilik mesleğimde, bir yakınım(!) yüzünden beni ve ailemi çok üzen bazı olayların içyüzünü açıklamak olanağını da 70’ime bir adım kala böylece bulmuş oluyorum.

Umarım bu naçiz satırlar başka ailelerin de “öykülerini” yazmaları konusunda bir teşvik yerine geçer.

Bu vesile ile kitabın yazılmasına gösterdikleri ilgi nedeniyle Antalya Dedeman Oteli yöneticilerinden Caner Şişmantürk'e, Ankaralı dostlarım Müjde Bulgurluoğlu ve Dr. Necet Ecder'le Nevin/İbrahim Süer, Ziya Nebioğlu, Gürbüz Kadirbeyoğlu ve özellikle sevgili Sait Maden'e teşekkür ederim.

Antalya,

19 şubat 1999

Kitabın beşinci baskısı nedeniyle birkaç söz

Neredeyse “klasik” olan ve hemen her yıl yeniden basılan Bir Ankara Ailesinin Öyküsü son yıllarda birbirini izleyen ve ülke çapında geniş ilgi uyandıran Görgü Tanığı, Tanıdığım Nâzım Hikmet, Sakallı Celâl ve Tefik Fikret ve Halûk Gerçeği başlıklı kitaplarımın da önünü açmış oldu.

Bir Ankara Ailesinin Öyküsü'nde yakınlarımdan birini eleştirmemi başlangıçta yadırgayanlar zamanla bana hak verdiler ve herkesin her eyleminin sonuçlarına katlanması gerektiğini belirttiler. Amacım da zaten birilerini teşhir etmek değil, kişisel çıkar peşinde koşanlarla bir ilişkiimin bulunmadığını –özellikle basın tarihimiz açısından– belgelemekten ibaretti. Kitabın haziran 1999'da yayınlanarak öncelik alması ise davranışimdaki isabeti ortaya koydu. Aksi halde gazeteci ve yazar dostum Naim Tirali'nin tam bir yıl sonra yayınlanan kitabındaki beni de içeren belge ve bilgilere cevap vermek ve kendini savunmak amacıyla bu satırları yazmak durumunda kaldığım düşünülebilirdi. (Bkz. Tirali Naim, Karanlığa Işık Tutmak, Yön Yayıncılık, İstanbul temmuz 2000, sayfa 359, 360.)

Vatan gazetesi başyazarı Ahmet Emin Yalman'ın hapisteki Naim Tirali'ye el yazısı ile yazdığı, 20 mart 1960 tarihli mektubun fotokopisini bu baskıda bulacaksınız..

Kitabın beşinci baskısına kimi yeni bilgi ve orijinal fotoğrafları da ekledim.

İstanbul,

Ataköy, 1 ağustos 2006

Altıncı baskı hakkında...

Kitabın genişletilmiş 5. baskısı iki ay önce yapılmıştı. Ankara'da ve İstanbul'da bazı üniversiteler ile ortaöğretim kurumlarında, Bir Ankara Ailesinin Öyküsü'nün yardımcı ders kitabı olarak okutulmaya başlanması üzerine yeni bir baskının yapılması gerekti.

İstanbul,

Ataköy, 19 ekim 2006

Birinci bölüm

“Seymenlik” dedikleri...

Babam Mahmut Karaveli (1901-1979) Ankara’da doğup Mustafa Kemal’i ölümüne kadar yakından izlediği, askerliğini de Kurtuluş Savaşı sırasında onun yakın çevresinde yaptığı için olacak “O, Türklerin ulusal peygamberidir!” diyecek kadar içten ve ödünsüz bir Atatürkçüydü. 78 yaşında kaybettiğimizde ise, gençlere parmak ısırtacak bir çalışma temposu içinde bulunuyordu.

Kurduğu ve yıllarını verdiği linyit madeni işletmesine gitmek için Malkara’daki evinde her sabah erkenden kalkar, karşıdaki ilkokulun bahçesinden yarı alaylı bakışlarla kendisini izleyen çocuklara aldırış etmeden ve yaz kış demeden balkona çıkıp sabah jimnastiğini yapardı. Daha sonra duşunu alıp, Türkçe dualar ve tek rekatta tek vakitten oluşan kendine özgü namazını kılardı. Basit bir kahvaltının ardından çizmelerini çekip poturunu ve parkasını giymeden önce, hiç aksatmadığı bir duble rakısının yanına akşam ne yemek istediğini yardımcısına bildirirdi. Nihayet, kendisini bekleyen taksi(!) “jeep”e yerleşip 50 yıldır her sabah özenle inceleyip “bu da benim üniversitem” dediği Cumhuriyet gazetesini okuyarak işinin başına giderdi.

Tam 70 yıldır aralıksız çalışan, nice badireler atlatmış yorgun bir işadamını değil de, dinamizmini yitirmemiş bir eski askeri andırırdı. Bu nedenle olacak, ilçede kurulu alayın yeni atanmış kimi subayları

“askeriye”den alınmış bir “jeep”le yanlarından geçen bu ilginç şahsı, birlikleri denetlemeye gelmiş bir general(!) sanıp selama dururlardı. O da bozuntuya vermeden bu selamları ciddiyetle ve hafif bir gülümsemeyle alırdı.

Aralarındaki derin yapısal farklılıklar yüzünden, bir özveri anıtı olan annemle zaman zaman ayrı ve dolayısıyla yalnız yaşamının pratik zorluklarına ilerlemiş yaşına rağmen hiç aldırış etmezdi. İsterse çalışmadan da yaşayabilecek iken ve İstanbul’daki evinde günlerini geçirmek varken niçin “buralarda” uğraşıp didindiğini soranlara, “Bu ülkeyi devlete yük olan emekliler değil, çalışıp ekonomiye katkıda bulunanlar kurtarabilir. Ben kendi hesabıma hiç emekli olmayacağım ve ‘kılıç elde’ ölünceye kadar çalışacağım!” derdi.

Malkara’da oturduğu apartmanın altındaki kahveyi daha sabah namazından sonra doldurup sigaralarını tellendiren işsiz güçsüz kimi kasabalıları, açtığı kahve kapısının önünde dimdik durarak:

“Oturun bakalım miskin herifler! Ben dedeniz yaşındayım ve çalışıyorum, utanın!..” diye düpedüz terslerdi.

Kasabalılar ise “Veli Amca” diye sayıp sevdikleri bu bilge adama takılmadan edemezlerdi:

“Allah sana bir maden vermiş, çalışıyorsun. Bizim de olsa elbet gidip çalışırdık.”

Cevabı hazırды:

“Aptal herifler... Allah sizin gibi miskinlere maden verir mi?”

“Ölünceye kadar çalışacağım!..” derdi ya, bir sabah gene erkenden kalkmış... Gene düşünüyüp tek rekâttan ve Türkçe dualardan oluşan ibadetini yapmış ve işinin başına geçmek üzere hazırlanmıştı ki saygıda hiç kusur etmediği annemin kollarında son nefesini verdi.

Herkesle ve özellikle gençlerle çok kolay ilişki kurabilen, ülke sorunları üzerine devamlı kafa yoran, çarpıcı teşhislerini her ortamda açıkça belirtmekten çekinmeyen, bu ve benzeri nitelikleri nedeniyle çevresinde “Atatürk Kuşağı”nın son temsilcilerinden biri gözüyle görülen babam, Horasan üzerinden Anadolu’ya gelen Oğuz boylarından birine ve –sanırım– 24 Oğuz boyundan “Karaevli”lere mensuptu. Önce Kastamonu yöresine yerleşmişti Karaveliler (ya da Karaevliler) ve burada isimlerini verdikleri bir köy kurmuşlar, bir de okul açmışlardı. Ankara’ya 1700’lerde göç ettikleri anlaşılıyordu.

Burası Texas değil, Kırklareli’nin Vize ilçesi! Savaş yılları. Demirköy-İğneada ormanlarında maden direği müteahhidi kırkındaki Mahmut Karaveli

kesim bölgelerine at sırtında gidip gelebiliyordu.

Taş omuzda da ağırdır

Babamın dedesi “Pazvant” (devrin bir tür emniyet mensubu) İbrahim Ağa (1841-1884) Ankara’nın asayişinden sorumlu bir görevliymiş. Çok güçlü kuvvetli ama aynı zamanda iddiacı ve inatçı bir adammış. Ankara’nın düzlük semtlerinden Hamamönü’nde bir gün esnafla söyleşirken, son depremde Hisar’daki bir küçük caminin minaresinin yıkıldığını ve henüz bir hayır sahibinin çıkıp yaptırmadığını söylemişler.

Dini bütün ve biraz saf bir adam olduğu anlaşılan İbrahim Ağa bu işe pek bozulmuş:

“Minare tamir edilinceye kadar büyükçe bir taş konsa oraya da müezzin üstüne çıkıp ezan okusa” demiş. “Var mı bildiğiniz böyle bir taş?”

Rastlantı bu ya, Ankara’nın birçok yerinde olduğu gibi o civarda da Romalılardan kalma antik bir sütun kaidesi dururmuş yıllardır.

Onu göstererek:

“İşte sana taş!” demişler. “Ama kim çıkaracak bu mereti Hisar’a?”

İbrahim Ağa için “iddiacı ve inatçı bir adammış” dedik ya, koskoca sütun kaidesine bir göz atıp:

“Ben çıkarırım!” diye tutturmuş.

Esnaf, huyunu bildiğinden ve yaklaşan tehlikeyi sezdiğinden onu bu sevdadan vazgeçirmek için epey dil dökmüş ama ok yaydan çıkmış bir kez.

İbrahim Ağa:

“Ben bu taşı Hisar’a çıkarmazsam bana da İbrahim Ağa demesinler” diye karşı çıkanları susturduktan sonra, sekiz on kişinin güçbela sırtına vurduğu –

belki de– birkaç yüz kilo ağırlığındaki kocaman mermer kitleyi, arkasında bir meraklı kalabalığıyla yokuş yukarı taşımaya başlamış ve yerine kadar da götürüp indirmiş.

Yüz elli yıl kadar erken dünyaya gelmeseydi yaman bir halterci olabileceğini sandığım büyükdedem bu olaydan sonra bir daha evinden dışarı çıkamamış. Derken, felç geçirdiği ve öldüğü duyulmuş. Cenaze namazını, yıkılan minaresi yerine sırtında Hamamönü’nden kocaman bir taş getirdiği camide kılmışlar. Tabutunu da musalla taşı yerine gene bu taşın üzerine koymuşlar. Sırtta taşınan sütun kaidesi, Hisar’ın kireç badanalı evleriyle konaklarında oturan Ankaralı müminlere uzun süre hizmet etmiş. Bilenler, yakın zaman öncesine kadar orada durup durduğunu ve müezzinlerin üzerine çıkararak ezan okumayı sürdürdüğünü anlatırlar. Hatta, “Alitaşı” semtinin adını “Pazvant” İbrahim Ağa’nın sırtta taşıdığı bu antik mermer kaidesinden aldığına inananlar bile vardır.

İbrahim Ağa’nın, eşi Ayşe Hanım’dan dört kızı üç de oğlu olmuş: Fıtnat, Fatma, Şahinde ve Ülfet. Fıtnat Hanım’ın oğlu, sevilen bankacı Şahin Ulusoy, zamanın başbakanı (sonraları sekizinci cumhurbaşkanı) Turgut Özal’ın yersiz müdahale ve baskılarına dayanamayarak Halk Bankası genel müdürlüğünden istifa etmiştir... Oğullarından biri ünlü Plevne Muhasarası’nda Gazi Osman Paşa’nın karargâhında vurularak ölmüş. “Şehit Kâğıdı” Ankara’da büyüknineme ulaşınca Ayşe Hanım tam bir soğukkanlılık örneği göstermiş. Ağlayıp dövünmemiş de. Çeyiz sandığından en güzel beyaz giysilerini bulup giyinmiş ve mahalleye çıkarak kendisini hayretle izleyen komşularına:

“Vatana millete oğlumu şehit verdim. Bu mutlu(!) günümde beni kutlamayacak mısınız?” diye adeta serzenişte bulunmuş.

Yüreği aslında kim bilir nasıl yanıp tutuşan bu soylu Türk anası için oğlunu er meydanında yitirmek, yani, “şehit analığı” mertebesine yükselmek en büyük bir gurur nedeniymiş.

Ayşe Hanım’ın diğer oğlu Mehmet Çavuş’un da katıldığı savaşlarda rütbe aldığını biliyoruz. Ankaralı bir halk kahramanı olan üçüncü oğlu, dedem “Nalbant” Halil Efe (1866-1908) üzerine, –ölümü sırasında yanında

bulunan– Ankaralı saygın işadamları Yağcızade Fehmi Efe (1887-1977) ile Bulgurluzade Hasan Efendi’den (1893-1984) ayrıntılı bilgiler topladım. İstanbul’un işgali üzerine okulunu bırakıp Ankara’ya koşan tarihçi Enver Behnan Şapolyo da Bulgurluzade ve Fehmi Efe’yi doğrulamaktadır.[\[1\]](#)

Halil Efe, mesleği nalbantlık olmakla beraber çok eski ve köklü bir Oğuz-Şaman, muhtemelen bir Alevi-Ahi geleneğini[\[2\]](#) Ankara ve çevresinde sürdüren Seymenlerin de “başı”ymış: Sevilen, sayılan ve biraz da çekinilen bir halk adamı!

Halil Efe’nin ünü Ankara’da çok erken tarihlerde, daha İstanbul’da askerlik görevini yaparken yayılmaya başlamış.

Cuma selamlığında olay

Güçlü kuvvetli, sanırım yakışıklı ve gösterişli bir genç olduğundan askere gidince –o zamanki deyimle– “tüfekçi” olarak padişahın Yıldız Sarayı’ndaki muhafız birliğine ayırmışlar genç Halil’i. Yıl 1886. Devir, II. Abdülhamid’in karabaskı devri ve Ankaralı genci burada feci bir olay beklemektedir.

Muhafız birliğinin kumandanı bu önemli göreve nasılsa gelebilmiş sapık herifin biriymiş. Öyle ki, emrindeki erata düpedüz sarkıntılık etmekten çekinmez, birliğin diğer zabıtlariyse bu durumun farkında oldukları halde kimseyi tanıklığa razı edemeyecekleri endişesiyle durumu saray yetkililerine bildiremezlermiş. Zavallı erat ise bu adamdan olabildiğince uzak durmaya çalışır ve maruz kaldıkları muameleleri sineye çekerlermiş. Ama bir gün olan olmuş.

Bir cuma selamlığından önce muhafız birliğinin tüfekçileri Yıldız’daki kışlalarının şadırvanında aptes alırlarken oradan geçen sapık kumandan, etrafa aldırış etmeksizin genç Halil’in çıplak baldırına çizmesinin ucuyla dokunup sözle de tacizde bulunmasını mı?

“Pazvant” İbrahim Ağa’nın henüz yirmisindeki sessiz sedasız oğlu tek söz etmeden aptesini yarıda keser, büyük bir soğukkanlılıkla yanı başında çatılı

tüfeğinin kasaturasını kaptığı gibi bu ahlaksız herifi oracıkta ve en ağır biçimde cezalandırır, herkesin gözleri önünde!

Haber “Yıldız”da bomba gibi patlar. Basına sansür konulur bu olayla ilgili. Alelacele Askeri Mahkeme’ye çıkarılan genç Halil ise tüm zorlamalara rağmen eylemine ne bir gerekçe gösterir ne de kendini savunmak için tek bir söz eder. Cezasına razı bir hali vardır. Görgü tanıkları ise “kumandanlarının” çok iyi bildikleri huyuna, nedense, hiç değinmezler. Bu durumda hüküm “idam” şeklinde tecelli eder.

Ne var ki “suçlunun” muhakeme boyunca takındığı vakur ve sessiz tavır kuşkucu padişahı işin içinde bir bit yeniği olabileceği inancına iter:

“Nasıl bir adamdır bu? Pencereimin önünden geçirin, boyunu bosunu bir de ben göreyim!..” buyurur.

Emir hemen o gün yerine getirilir. Padişahın “kafes” arkasından gizlice kendisini seyrettiğinden habersiz genç Halil’in saray avlusundaki vakur ve umursamaz hali padişahın aklını büsbütün karıştırdığından idam fermanını onaylamadan önce en güvendiği üç “mabeyinci”yi özel olarak görevlendirerek olayın perde arkasını araştırmalarını ve sonucu doğrudan kendisine bildirmelerini ister. Her şey kısa sürede ortaya çıkınca da:

“Vay densiz herif!..” diye küplere biner. “Kimler getirmiş bu namussuzu oraya. Araştırın ve suçluları bulun...”

Halil hakkında da:

“Vah zavallı çocuk! Yeterince sıkıntı çektirdiniz zavallıya. Hemen affi şahanemi kendisine bildirin. Terhis tezkeresini verip tez memleketine gönderiniz. Bir eksiği var mı sorunuz. Harçlığını ve harcırahını da ihmal etmeyiniz!..” buyurur.

İstendiği kadar basına sansür konsun, Yıldız Sarayı’nda olup bitenler imparatorluğun her yanında ve özellikle Ankara’da kulaktan kulağa duyulduğundan genç Halil’in adı etrafında bir efsane oluşur. Huyunu

bilmeseler Ankara'ya dönüşünde onu bir kahraman gibi törenle karşılayacaklardır. Ama o başına gelenlerden kimseye bahsetmez. Kimse de ona bir şey sormaya cesaret edemez.

Çocukluğundan başlayarak çok iyi at bindiğinden o zamanlar geçerli bir meslek olan nalbantlıkla hayatını kazanmaya başlar. Bir süre sonra da Ankara'nın en eski ailelerinden "Otabatmaz"ların kızı ninem Azime Hanım'la (1880-1911) evlenir. Azime Hanım'ın anne tarafından dedesi Konya Mevlevilerinin şeyhidir.

Kısa zamanda mesleğinde isim yaparak Ankara'nın en sevilip tutulan nalbantı haline gelir genç Halil. Öyle ki, kentin diğer nalbantları çoğu kez boş otururken Ankara'nın Türk ve gayrimüslim zenginleri, eşrafi ve önde gelen yöneticileri kıymetli binek ya da koşum hayvanlarını nallatmak için Halil'in dükkânında sıra beklerler. Çünkü, onun ya da kalfalarının nalladığı atların daha keyifli olacağına, dolayısıyla daha iyi koşacağına inanılır.

Bir gün devrin seymenbaşı, dükkânına kadar gelerek kendisini Ankara seymenleri arasına katmak istediklerini söyler. Böyle bir davet almak, o zamanlar büyük bir onurdur.

Seymenlikten seymenbaşılığa

Oğuz boylarının özellikle Ankara civarında yerleşmiş olmaları sayesinde bu kent yüzyıllar boyunca kendini yabancı etkilerinden ve "Osmanlılık" ruhundan korumuş ve Türklüğün bütün yüksek gelenek ve göreneklerini aynı safiyetle benliğinde saklamıştı.[\[3\]](#)

Yalnız Ankara yöresinde varlığını sürdüren seymenlik de bu Orta Asya-Oğuz geleneklerinden biriydi ve 1343-1362 yıllarında Ankara'da ilginç bir tür cumhuriyet kuran Ahilerin yanı sıra Alevi-Bektaşilerle de az çok ilişkiliydi.

Seymen, sözcük olarak Rumeli'de "koruyucu" anlamında kullanılırdı. Yüz yıllardan beri "anavatanı" diyebileceğimiz Ankara'da ise seymen denilince akla dağa çıkmış "eşkîya" değil; mert, cesur, fenalıktan kaçınan,

iyiliksever, kahraman, gözü pek ve özverili kent insanları gelirdi. Güzel at binen, savaşlara gönüllü gidip ön saflarda yürüyen ve düzenli ordu içindeki kendi “Seymen Alayları”nın şanına toz kondurmayan insanlar. Bir zamanlar İstanbul Şehzadebaşı’nda bunların bir “Seymenler Mezarlığı” bile vardı.

Ankara ve çevresinde etkinliklerini Osmanlı’nın son dönemine kadar sürdüren seymenler, aralarından, kendini en fazla sevdiren, otoriter ama sevecen, vatana ve millete en fazla yararlı olacağına inandıkları birini “baş” seçerler ve onu babalarından bile yakın bilirlerdi kendilerine.

Seymenlerin tarihten gelen bir başka özellikleri de, ülkeyi temelden sarsan zorlu felaket günleriyle, yepyeni bir döneme adım atılırken... ya da mevcut devlet çöküp yenisi kurulurken kendiliğinden bir galeyana halinde “Seymen Alayı Kurma”[\[4\]](#) gelenekleriydi. Tarihler; Selçuklu Devleti’nin ve Osmanlı’nın (Söğüt’te) kuruluşu sırasında “seymen alayı”nın kine benzer törenlerin düzenlendiğini ortaya koyuyor. Öyle ki, bu törenler sayesinde Oğuzların tarihte hiçbir zaman devletsiz kalmadığına inanılır.

Bazen –gerekmeyip de– yüzyıllar boyunca bir tek seymen alayı kurulmamışken son yüzyılın ilk çeyreği içinde ve çok kısa aralıklarla bunun üst üste iki kez gerçekleştirilmiş olması ilginçtir: II. Meşrutiyet’in ilanı nedeniyle 1908’in temmuz ayında ve on bir yıl sonra 27 aralık 1919 cumartesi günü Atatürk’ü Ankara’da karşılamak için.

Bunlardan ilkinde II. Abdülhamid’in otuz üç yıllık karabaskı rejimine son verilerek bir “Hürriyet Dönemi” başlatılıyordu. İkincisinde ise Ankara Seymenleri, Osmanlı’nın artık tarihe karıştığını ve Mustafa Kemal’in yeni bir devlet kuracağını kendiliklerinden ve belki de herkesten önce hissediyorlar ve bunu dünyaya adeta ilan ediyorlardı.

Normal günlerde herkes gibi giyinen ve işleri güçleriyle uğraşan seymenler düğün ve benzeri törenlerle önemli günlerde ucu kalkık

yemenileri, Ankara tiftiğinden diz çorapları, sırmalı “camadan”ları (kısa yekek), yanları siyah şeritlerle süslü mavi ya da lacivert “zivga”ları (şalvarlı seymen giysisi), bellerine sardıkları şalları, Hitit kabartmalarındaki andıran uzun hırkalarıyla –bir de at üzerindeyseler– masal kahramanlarına benzerlerdi. Şal kuşaklarının üstündeki silahlık ve içine sokulmuş beyaz kemik saplı hançerleri ise hiç eksik olmazdı. Gümüş kabzalı bir de tabancaları bulunurdu hançerlerinin yanında.

Birbirlerine çok bağlı olan Ankara seymenleri, kendilerini kentin asayişinden sorumlu sayar, huzur ve düzen bozucu davranışları resmi güvenlik güçlerini işe karıştırmadan giderirlerdi.

Güvenlik güçleri de onların işine karışmamaya özen gösterirdi. Suç işlemezler; aralarından suç işleyen olursa, dışardan bir şikâyet gelsin gelmesin seymenbaşının buyruğunca “gereği” yapılırdı.

İlke olarak aralarına gayrimüslimleri almazlardı ama onların da yardımına koşarlardı ayırım gözetmeksizin. Öyle ki, kadın ve kızları zaman zaman türeyen mahalle çapkın veya kabadayıları tarafından rahatsız edilen ve Ankara’da daima kalabalık azınlıklar oluşturmuş bulunan Rum, Gregoryen veya Katolik Ermeni ve Yahudi cemaatleri, şikâyetlerini çoğu kez resmi makamlara değil de “Hisar Uşağı”, “Hacettepe Uşağı” gibi isimlerle anılan ve hepsi de iş gücü sahibi olan seymenlere yapardı. Çünkü bunların disiplin ve güvenliği sağlama yöntemlerinin daha hızlı ve yaşanılan devre göre daha etkili olduğuna inanılırdı. Çok önemli bir sorun varsa doğrudan seymenbaşına gidilirdi. Seymenlerin yarattığı güvenlik ortamı sayesinde Ankaralıları evlerinin kapılarını kilitlemezlerdi. Hırsızlık benzeri olaylara yok denecek kadar az rastlanırdı.

Din konusunda ise, bağnazlıktan uzak ve tüm inançlara hoşgörülü oldukları bilinirdi. Kimseyi rahatsız etmeden belli zamanlarda bir araya gelip sazlı sözlü eğlenceler düzenledikleri, içki içtikleri fakat sarhoş görünmedikleri; kadın oynattıkları fakat bu kadınlara el sürmedikleri sır değildi. Ülkenin geri bırakılmışlığından sorumlu tuttıkları yobazlar ve softalardan nefret ettiklerini gizlemezler ama gerçek din adamlarına saygıda kusur etmezlerdi. Bunları her gördüklerinde:

“Duanı esirgeme bizden hocam!” dedikleri, hocaların da işinde gücünde, disiplinli ama yaşamayı seven, ehlikeyf, yiğit, çalışkan ve çoğu kentin varlıklı ailelerinden gelen bu dürüst ve erdemli gençlerin yanağını sevgiyle okşayarak yarı şaka:

“Allah ıslah etsin!..” diye karşılık verdikleri bilinirdi.

Ankara'nın toplumsal düzeni içinde etkin bir yeri olan seymenbaşı ise, parasına puluna bakılmadan “eşraftan” sayılır ve “protokol”de önemli bir yer tutardı.

Ve bir gün seymenler, Nalbant Halil Efe'yi kendilerine “baş” seçtiler. II. Abdülhamid istibdadının en karanlık günlerinde, üstelik aynı padişahın affı şahanesiyle ölümden dönen otuzlarındaki Halil, Ankara ve çevresindeki 3 000 kadarı atlı yaklaşık 7 000 seymen için bir anda “Seymenbaşı Halil Efe” oluverdi. XIX. yüzyıl sonlarında ve Anadolu'nun bağrında yabana atılmayacak bir tür milis gücünün başıydı artık.

Çok geçmeden de adı bir kez daha çalkandı her yanda.

Abdülhamid valisine verilen ders

Nedendir bilinmez, özellikle Osmanlı'nın son dönemlerinde Ankara çok vali eskitmiştir: Esad Paşa, Derviş Paşa, Süreyya Paşa, Haydar Efendi, Abidin Paşa, Memduh Bey, Tevfik Paşa, Ferid Paşa, Sosa Bey bunlardan yalnızca birkaçıdır.

Yüzyıl sonlarında gene bir “Abdülhamid valisi” atanır Ankara'ya. İçlerinde müftü efendinin, eşrafın ve azınlık temsilcilerinin de bulunduğu bir “hoşamedi” (hoş geldiniz) heyeti, önceden haber verip randevu alarak “vali paşa”yı ziyarete gider. “Heyet”te tabii seymenbaşı da vardır ve gösterişli tören giysileri içinde 100 kadar atlı ve silahlı seymen de gelenek uyarınca “hükümet” binasına kadar kendisine eşlik etmiştir.

Belirlenen saatte “hoşamedi heyeti” makam odasına alınır.

Ama, o da ne? Vali paşa, sağında ve solunda dimdik iki zaptiye, başında kalıplı fesi, sırtında redingotuyla kocaman masasının arkasında azametle oturmaktadır. Beyaz sarığı, siyah cüppesiyle “heyet”e başkanlık eden aksakallı gün görmüş müftüye rağmen istifini bozmaz vali hazretleri! Dahası, kalın kadife perdeli makam odasında ziyaretçilerin oturabileceği tek bir koltuk, kanepeler, hatta sandalye bile yoktur. Anlaşılan vali paşa, ne denli güçlü bir adam olduğunu ilk günden göstermek istercesine ve Ömer Seyfettin’in “İncili Kaftan” öyküsündeki Acem şahının tutumuna benzer bir davranışla odasındaki bütün oturulabilecek eşyayı önceden boşalttırmıştır. Ankara “eşrafını” ayakta tutacaktır karşısında!

Bu, hiç de hoş olmayan, üstelik ilk kez karşılaşılan tatsız muamele “heyet” üyelerini çok rahatsız eder ama hayretle birbirlerine bakınmaktan başka bir şey de yapamazlar.

Müftü efendi, şaşkınlıktan, hoş geldiniz konuşmasına bile başlayamaz.

Seymen giysilerini o gün özenle giyinmiş, silahlarını takıp takıştırmış Halil Efe ise bu duruma fena halde sinirlenmiştir. Hepsisi de babası, belki dedesi yaşındaki “eşrafın” bir şeyler yapmasını bir süre sabırla ve boş yere bekledikten sonra vali paşanın masasına doğru şöyle “efece” iki adım atarak:

“Hele bana bir bak Vali Paşa Hazretleri!” der. “Ankara halkı adına eşraf, baban yaşında bunca insan, seni adam yerine koyup ‘hoşamedî’ye gelmiş. Onları buyur edip oturacak birkaç sandalye vermedi mi devletin sana?”

Bu hiç beklemediği çıkışı otoritesine, makamına ve şahsına karşı düpedüz hakaret ve başkaldırı gibi gören ve –herhalde– seymenlerin kentin toplumsal yaşamındaki yeri hakkında bilgilendirilmemiş olan vali paşa, hiddetle yanındaki zaptiyelere dönerek:

“Tutun şu edepsizi!” diye haykırır.

Ne var ki, zaptiyeler dahil herkes yerinde çakılıp kalmıştır. Halil Efe sükûnetle tiftik şal kuşağından toplu tabancasını çıkarır ve kendisini çok iyi tanıyan zaptiyeleri:

“Siz bu işe karışmayın yiğitlerim” diye uyardıktan sonra tekrar vali paşaya dönerek:

“Sen...” diye devam eder. “Hele bir yol yerinden kalk, pencerene git ve bahçedeki seymenlere şöyle bir göz at. Bizlere yaptığını bir bilseler ‘hükümetini’ başına yıkardı bu Ankara seymenleri...”

Neye uğradığını anlayamayan vali paşa, tam bir şaşkınlık içinde yerinden kalkıp pencereye doğru yürüyünce de bir kez daha zaptiyelere dönen Halil Efe:

“Oğlum, getir bakayım vali paşanın koltuğunu buraya” der. Zaptiyeler söyleneni yaparlar. Efe, Ankara müftüsünü bu koltuğa buyur ettikten sonra ayakta kalan valiye:

“Bak Paşa Hazretleri” der. “Şu küçümsediğin Ankara senin gibi nicelerini gördü. Haklarını yemeyelim, eli öpülecek valiler de gelip gittiler. Senden sonra başkaları da gelip gidecek. Ama, Ankara’yı temsil eden ‘eşraf’ hep burada kaldı ve kalmaya da devam edecek. Sanırım, okumuş adamsın ama görev yapılan kentin halkına saygı göstermeyi sana öğretememişler. Ya da öğretmişler de sen unutmuşsun! Şimdi, emir ver de bizlere birer sandalye getirsinler, oturalım. Söylersen birer de acı kahveni içmek isteriz.”

Valinin makamında işleri bitince “hükümet”teki bir küçük odaya kapanır “hoşamedî heyeti”. Vali paşa hakkında daha ilk günden kötü bir izlenim yaratmamak için olup biteni Ankara halkından gizlemeye karar verirler. Hem vali dersini fazlasıyla almıştır. Gene de çok geçmeden olay duyulur. Bir süre, Halil Efe hakkında soruşturma filan açılması beklenir ama kimse seymenbaşının kılına dokunmaz.

Vali paşa ise çok geçmeden ve sessiz sedasız Ankara’dan ayrılır.

“Seymenbaşı” Halil Efe öldüğünde yanında bulunan büyük oğlu Mahmut (solda) Atatürk Ankara’ya geldiğinde onu karşılayan seymenler arasındadır ve o da artık “kalpaklı” bir “Kuvvacı”dır.

Atatürk'ü Ankara'ya gelişinde karşılayanlardan (soldan) Genç Osman (Gençtürk), Bahri (Erdoğdu) ve başkentini ünlü işadamlarından Fehmi (Yağcıoğlu) Efeler (üstte). Kendilerine özgü giysileri ve sazlarıyla Ankara seymenlerinden bir grup "eteklikli" bir "seymen adayı"yla (altta).

1920'li, 1930'lu yıllarda Ankaralı çocukların rüyası: “Seymen adaylığı!”
Teyzezadem işadımı İsmail (Karaer) ve ben (sağda).

Eniştem İhsan Karaer de eski bir seymendi (üstte). Ankaralılar İstanbul'da, Atatürk'ün kente geliş tarihini (27 aralık) 1951'de kutluyor. Ortada seymen giysileri içinde işadamı Hilmi Hamamcı. Solunda Bulgurluzade Hasan Bey, sağında Kınacızade Bahri Bey (altta).

Halil Efe'nin yetimlerinden İbrahim (Karage) Amcam gençlik yıllarında (altta) ve ailesiyle (üstte).

Halam Zehra Hanım'ın eşi Tevfik Hasköy, herkese kendini sevdirmiş bir "Çanakkale Gazisi"ydi (üstte). Babası "Murat Ağa" ise Balkanlı dev yapısını süsleyen güleç yüzüyle masal kahramanlarını andırırdı.

Büyük kızının düğünü nedeniyle ailesiyle birlikte görülen küçük amcam Enver Karaveli, yüz hatlarında Horasanlı köklerimizin izini taşırdı (altta).

“Hürriyet ilan oldu Halil Efe kurban oldu!..”

1901 yılında ilk oğlu dünyaya gelir Seymenbaşı Halil Efe'nin ve Ankara'nın önde gelen din bilginlerinden Kerpiççizade Mahmut Efendi'nin yanı sıra yenilikçi Padişah II. Mahmud'a beslediği hayranlık nedeniyle Mahmut adı verilir yavruya. Rastlantıya bakın ki bu çocuk büyüyecek ve Kerpiççizade'nin büyük torunu olan annemle evlenecektir. O devrin yirmi otuz bin nüfuslu Ankarası'nda bu tür “rastlantılar” çok olağandır. Kentin az çok varlıklı aileleri arasında ise o zamanlar “aman servet dışarı çıkmasın” mantığıyla yakın akraba evlilikleri çok revaçtadır ve bu evliliklerden de zaman zaman az buçuk sakat çocukların doğduğu sır değildir.

Mahmut'u kısa aralıklarla Zehra (1904-1954) ve İbrahim (1905-1980) izler. Sonuncu çocuğa ise Enver Paşa'nın yükselen yıldızı nedeniyle Enver (1906-1974) adını koyarlar. Hemen bütün seymenler gibi Halil Efe de yaman bir “İttihatçıdır” o tarihlerde..

Gösteriştten uzak, alın terine dayalı bir yaşantısı olan seymenbaşı, kışları –bugün de aynen korunan ve küçük amcamın eşi ile çocuklarının oturduğu– İçhisar'daki, Ankara'yı kuşbakışı gören evinde oturur. Yazlarını ise, havası, suyu, bağ ve bahçeleriyle kentin en gözde yazlıklarından Keçiören'in Çoraklık yöresinde, şimdi yerinde yeller esen iki katlı bağ evinde geçirir.

Daha dört beş yaşındaki babamı da boş gezmesin diye her gün nalbant dükkânına götürüp getirir. Tabii at sırtında. Ne var ki, seymen törelerince yetiştirmek istediği ufacık çocuğun ata binip inmesine yardım etmek bir yana, bu işi düşse kalka yapmaya çalışan Mahmut'a dönüp de bakmaz bile.

Akıllı hayvan, sonunda, küçük Mahmut'a doğru eğilerek sırtına atlamasına yardımcı olmaya başlar.

Komşularının:

“Efe Dayı... Efe Dayı, bak oğlun tek başına bindi kendi atına!” şeklindeki hayranlık ifadelerini ise umursamaz bir tavırla:

“Biner... Biner...” diye geçiştirir.

Ve bir gün, binlerce yıllık bir tarihe tanıklık etmiş ve bir zamanlar yüzlerce tezgâhından tüm dünyaya ünlü Ankara keçisinin tiftiğinden “sof” ve “şal” ihraç etmiş Ankara'nın bakımsız sokakları bayram eden halkla dolup taşar. Yıl 1908, aylardan temmuzdur. Otuz üç yıllık Abdülhamid istibdadı nihayet son bulmuş ve bir kez daha “Meşrutiyet” ilan edilmiştir. Halk gözünde bunun anlamı, çoktandır özlemle beklenen “Hürriyet”in ta kendisidir. Ticaret erbabı azınlıklarla bir avuç varlıklı Türk ailesi dışında tam bir fakirlik ve terk edilmişliğe itilmiş Ankara halkı “Hürriyet”le birlikte aydınlık ve umut dolu günlerin geleceğine inanmaktadır. Bu, ulusun kaderinde bir dönüm noktasıdır. O halde, Ankara seymenleri “gereğini” yapmalıdır. Çok geçmeden seymenbaşı kararı bildirir: Hürriyet'in ilanı şerefine seymen alayı kurulacaktır...

İlk iş olarak, eski Türklerin “otağ üzerine tuğ dikmesini” andırır biçimde Efeler Kahvesi önüne seymen sancağı dikilir.

Bunun anlamı, Ankara içinde ve çevresindeki bütün seymenlere derhal haber ulaştırılması ve bunların en süratli biçimde Ankara'ya gelip eş dost evlerine ya da hanlara yerleşmesinin sağlanmasıdır.

Törenin yapılacağı gün, kimlerin nerede ve nasıl duracağı, hangi sırayla

yürüneceği görevli seymenlerce vakit geçirilmeden ve “münadiler” (kamuya ait önemli haberleri duyuran ıırtkan) yoluyla ilan edilir:

Önce “seymen alayı”nın kenarları sırmalı bayrağı Hacı Bayram Camii avlusuna dikilecek, dualar okunduktan sonra da özel olarak hazırlanmış bir koç kurban edilecektir. “Yürüyüş” bundan sonra başlayacaktır.

“Alay”ın en önünde, beyaz şalvarları, sırmalı “camadan”ları, meşin silahlıkları, uzun saçları, keçe külahları, boyunlarına asılı ufak birtakım taş ve küçük boynuzlarla şamanları andıran ve “Kızılbaş Abdallardan” oluşan “seymen davulcuları” ve zurnacıları gidecektir. Bunlar, davullarına havada tokmak vurarak ve kendilerine özgü hareketlerle raks ederek yürüyeceklerdir.

Davulcuların hemen arkasında iri yapılı bir efe seymen alayının sancağını taşıırken, iki yanında “bölükbaşı” denen iki efe “teke pala” dedikleri kocaman palalarını yukarı doğru tutmuş olarak yer alacaktır.

Sırada; ellerindeki bıçaklarla törene katılan bıyığı yeni terlemiş “seymen adayları” ve üzerlerinde meşin önlükler, ellerinde baltalarla “seymen baltacıları” vardır. Yolun iki yanında tek sıra halinde ve sağ ellerindeki “teke pala”lar yukarı doğru kaldırılmış olarak yürüyen seymenlerin ortasındaki boşlukta ise bir adım gerisindeki “ikinci efe”yle birlikte seymenbaşı yer alacaktır. Onların ellerinde de üzerine ayetler işlenmiş “Osmanlı kılıçları” bulunacaktır.

Seymenbaşı elindeki kılıcı zaman zaman havaya kaldırıp:

“Doh... Doh...” diye bağırarak, diğer seymenler de bir ağızdan:

“Doh... Doh...” sesleriyle karşılık vererek yeri göğü inletecekti.

Önde giden bu seymenleri Ankara garnizonundan bir bölük asker ve jandarmanın yanı sıra 3 000 atlı ve 4 000 yaya seymen izleyecekti. Atlı seymenlerin arasında Karaşarlı “bacı erenler” yani İslamiyet öncesi Türk topluluklarında görüldüğü gibi kadın savaşçılar bulunacaktı.

Ve, o tarihte Ankara’da dikkate değer bir yer tuttıkları anlaşılan tarikatlara mensup derviş ve müritler hünerlerini göstererek ilerleyecekti: Nakşibendi, Sadi, Kadiri, Mevlevi, Tacettin dergâhlarından müritlerle, Kızılbaşlar, Bektaşiler, Hacı Bayram Veli müritleri, ellerinde “fütüvvetname”lerle (esnaf örgütü yaftası) Ahiler ve diğerleri! Kimileri yeşil ve siyah sarıkları ile kimileri renk renk cüppeleri içinde. Ellerindeki “kudüm”leri çalarak ve:

“Ya Rahim (koruyan) Ya Gafur (Allah)...” diye “huuu”lar çekerek!..

Sonra esnaf loncaları: Keçeciler, bakırcılar, nalbantlar, demirciler, semerciler, debbağlar, kasaplar, tuzcular, bahçıvanlar, urgancılar, saraçlar, kunduracılar, terziler, “sof”çular, dokumacılar...

Hepsi de, “seymen alayı”na katılmadan önce Kale’de, Atpazarı’nda, Koyunpazarı’nda, Ulucanlar Yokuşu’nda, Çıkrıkçılar’da ve Samanpazarı’nda toplanacaklar ve görevli seymenlerce belirlenen düzen içinde hareket noktasına geleceklerdi.

Nihayet; kentin dini eğitim veren tekke okulları ile diğerleri, ziraat ve sanayi “mektepleri”, Darülmualimin (öğretmen okulu) ve Ankara Sultanisi öğrencileri de başlarında öğretmenleri olmak üzere bu olağanüstü halk şenliğinde yerlerini alacaktı.

Tören günü sabah erken, hepsi de sıırım gibi birer genç seymen olan Yağcıoğlu Fehmi, Genç Osman, Çelik İbrahim, Kavaf Hakkı, Kasap Ali, Hüsnuoğlu Bahri, Hacı Mehmet ve Arabın Hacı Tevfik efeler at üzerinde İçhisar Mahallesi’ne gelip İçhisar Sokağı’ndaki 15 numaralı hanenin cümle kapısını gümlerler:

“Biz geldik Ağam! Biz geldik Efe Dayım!..”

Törenin hareket noktasına kadar refakat edecekleri “başları” Halil Efe o sabah da erkenden kalkmış, çorbasını içmiş ve çoktan hazırlanmıştı. Büyük oğlu, yedi yaşındaki Mahmut’u da annesi hazırlamakla meşguldü. Yalnız Mahmut, sırmalı cepkeninin altına şalvar değil de pileli bir beyaz eteklik

giymişti. Seymen “aday adaylarının” kıyafeti böyleydi o zamanlar.

Halil Efe içerden seslenir:

“Yettim efeler. Kapım –her zamanki gibi– açık. Buyurun çorba içelim!”

“Sağ olasın başımız, biz o işi çoktan yaptık.”

“Öyleyse az bekleyin.”

Oğlunu giydirirken bu konuşmaları dinleyen dört çocuklu gencecik Azime Hanım eşini sevgi ve hayranlıkla süzüyordu hiç belli etmeden. İçinden “Ne de yakışıklı... Allah nazardan esirgesin...” diye geçirdi. Bunun kocasını son görüşü olacağını ve daha kırk ikisindeki sapasağlam adamın eve çok değil iki saat sonra ölüsünü getireceklerini nereden bilebilirdi?

Seymenbaşı; biri kız üç küçük çocuğunu –son kez– öpüp koklar, eşine “Haydi eyvallah...” der, büyük oğlunu alıp evden çıkar ve tam atına binmek üzereyken bir gayrimüslim komşusu:

“Oooo... Maşallahın var Halil Efem. Bir acı kahvemi içmeden vallahi bırakmam” diye önünü keser.

Genç efelerin, “Daha işimiz çok. Geç kalmayalım!” uyarılarına rağmen bir gönül adamı olan Halil Efe komşusunun davetini geri çeviremez.

“Peki ama fazla vaktimiz yoktur” diyebilir sadece.

Yağcı Fehmi Efe ve iki arkadaşı “ne olur ne olmaz” diye yalnız bırakmadıkları seymenbaşıyla birlikte konuk odasına alınırlar. Biraz sonra evin kızları kahve getirip şeker sunarlar.

Halil Efe’nin kahvesi ayrı bir gümüş tepsi içinde getirilmiş, yanındaki

nadide gümüş şekerliğe de akide şekeri konmuştur. Efe, aceleyle kahvesini yudumlar, ayıp olmasın diye bir de akide şekeri atar ağzına ve kalkar.

Kaleiçi'nin bozuk yollarından at üstünde geçip, seymen alayının yürüyüşe geçeceği "Taşhan" civarına geldiklerinde atından iner. Kıdemli seymenler etrafını alarak son hazırlıklar hakkında bilgi verirler. Her şey tamamdır ve artık seymenbaşının "Yürü" komutu beklenmektedir.

Birden, çok önemli bir ayrıntının nasılsa gözden kaçtığı fark edilir. Yürüyüşe geçilmesi için önce bir koçun kurban edilmesi gereklidir töre uyarınca. Sorumlu durumdaki "İkinci Efe" şaşkınlığını gizlemeye çalışarak seymenbaşının kulağına eğilip:

"Yürü komutunu biraz geciktiriver Ağam. Hemen bir koç buldurup kurban ederiz" der ama komşusunun davetini geri çeviremediğinden tören alanına gecikerek geldiği için kim bilir belki de kendini suçlayan Halil Efe'yi durdurmak mümkün olmaz. Üstelik, alışılmadık biçimde yorgun görünmektedir. Yüzü sapsarıdır. Günün ve genç yaşının olanca heyecanı içinde komutunu bekleyen seymenlerine dönerek:

"Çekilen 'tekepala' kınına konmaz. Yola koyulan seymen bekletilmez. Evet, koç kurban etmeyi unuttuk ama Hürriyet'e benden iyi kurban mı olur?" diye haykırır.[\[5\]](#)

Ve, hayret!.. Bu sözleri henüz söylemiştir ki, gelmiş geçmiş en ünlü ve yaman seymenbaşı olarak bilinen Halil Efe'nin biraz tıknaz ama genç ve güçlü gövdesi oracığa yığılıverir.

Son sözleri ise:

"Alay yürüsün!.. Beni evime götürün" olur.

Yakınındaki efeler bir karışıklık olmasın diye:

"Seymenbaşı rahatsızlandı. Biz onu evine götüreceğiz" derken "İkinci Efe" beklenen:

“Seymen alayı kurulmuştur. Alay yürü!..” komutunu verir.

Bir bölük efe seymenbaşını kucaklarına alıp sessizce İçhisar’daki evine taşırken, babam –durumu anlamış olmalı ki– yol boyunca feryat edip ağlamaktadır.

Batan temmuz güneşi Ankara sokaklarını alacakaranlığa boyarken “seymenbaşının kalbi heyecana dayanamayıp duruvermiş...” haberi yayılır. Birkaç gün sonraysa, birdenbire, kimin “yaktığı” bilinmeyen içli bir türküyü bağlamayla çalıp söylemeye başlar Ankaralı seymenler:

Hürriyet ilan oldu, Halil Efe kurban oldu

Hürriyetin uğruna Halil Efe kurban oldu[6]

Yağcı Fehmi Efe anlatıyor

1950’li yılların başında, aralarında Emin Aktar, Bahri Kınacı, Halil Aktar, Ömer Oflaz, İhya Barlas, Mennan İz, baba-oğul İhsan ve Suha Mermerci, Şevki Fincancıoğlu, Hilmi Hamamcıoğlu, Tevfik Ercan, Hasan Bulgurluoğlu ve Refik Erengül’ün de bulunduğu Ankaralı bazı sanayici ve işadamları bir araya gelerek İstanbul’da Ankara Kulübü adıyla bir dernek kurdular. Kurucu heyette ve ilk yönetim kurulunda genç bir hukuk fakültesi öğrencisi olarak ben de vardım. Hatta kulübün, Ankara Kalesi ile İstanbul Kız Kulesi silüetini bir araya getiren amblemini de ben düşünüp çizmişim. Ankaralıları yakınlaştırmak için kulüp iyi şeyler yaptı. Bir de “Ankara Mahallesi” kurmak amacıyla Kadıköy’de büyük bir arazi satın alındı. Altyapısı tamamlandı ve parsellenip ortaklara dağıtıldı ama çeşitli nedenlerle bu işin arkası ne yazık ki getirilemedi. İşte bu kulübün Tepebaşı’ndaki lokalinde bir akşam Ankara’nın ünlü işadamı ve seymenlerinden Yağcızade Fehmi Efe’yi ağırlıyorduk ki bana:

“Hele gel. Seninle biraz baş başa konuşalım” dedi.

Rahmetli çok saygın, sevilen ve seçkin bir Ankaralıydı. Babamın dostu olmasının yanı sıra dedemin de uzun yıllar yakınında bulunmuştu seymen

olarak:

“Bak oğlum” dedi. “Biz geldik gidiyoruz. Sana anlatacaklarım var: Coşkunumu kedere dönüştüren 1908’in o uğursuz Temmuz gününde deden Halil Efe’nin ani ölümü hepimizi çok sarsmıştı. Seymen töresince seymenbaşı sağlığında halefini az çok belirler. Oysa Halil Efe bunu yapmadan öldüğü için kendimize yeni bir ‘baş’ seçemedik. Bu dağınıklık tam on bir yıl sürdü. Atatürk’ün 1919’da Ankara’ya gelişi seymenlerin de yeniden toparlanıp örgütlenmelerine ortam hazırladı. Dedenin sağlığında çok sevdiğini bildiğimiz Kasap Yaşar Efe’yi seymenbaşı yaptık. 27 Aralık 1919 günü bir ‘seymen alayı’ kurarak Paşa’yı törenle karşıladık ve bağrımıza bastık. Babanla birlikte benim de katıldığım ve Mustafa Kemal’in başka hiçbir yerde görmediği bu coşkulu karşılama, inanıyorum ki, Ankara’yı milli mücadelenin merkezi yapma kararını ona daha o benzersiz 27 Aralık akşamı aldırması olmalıdır! Ama biz seymenleri bir konu daima çok üzmüştür. Neden biz Ankara seymenleri varken Paşa’yı koruma görevi Giresunlu Topal Osman’ın ‘uşaklarına’ verilmiş ve bunca üzüntü yaşanmıştı? Sonuçta, kör talihi ve biraz da kendi kendimizi suçladık. Dedik ki, eğer Halil Efe yaşıyor olsaydı Seymenlik on bir yıl süren bir dağılma süreci içine girmez ve çok sevdiği Ankara’da Mustafa Kemal Paşa’yı Seymenbaşı Halil Efe ile onun efeleri, yani bizler korurduk.”

“ ... ”

“Deden öyle kalpten filan ölmedi. Onu düpedüz zehirlediler!..”

“ ... ”

“Seymen alayının ‘düzülüp’ yürüyüşe geçeceği gün dedeni evinden almaya gidenler arasında ben de vardım. Üstelik beni çok sever ve belki de halefi gibi görürdü. Gayrimüslim komşusunun davetini kıramayıp evlerine kahve içmeye gittiğinde yanındaydım. Her ayrıntıya dikkat eden bir yaradılışım vardı. Dedenin kahvesi ve akide şekerleri ayrı bir tepsi içinde getirilmişti. Besbelli ki her şeyi önceden planlayıp hazırlamışlardı. Niyetleri, yüzyıllardır kaymağını yedikleri devlete ihanetlerinin tanığı yaman bir ittihatçıdan kurtulmaktı. Zaten hepimiz ittihatçıydık o zamanlar. Neyse, deden

pat diye düştüğünde dudakları titriyordu. Görüntüsü zehirlenmiş adam görüntüsüydü. Koşup gelen hükümet tabibi beni oğlu sanmış olacak ki kulağıma eğilerek:

– Kalpten öldü diyeceksiniz!?!.. yollu bir şeyler söylemişti.

Dedeni eve bırakıp cenaze hazırlıklarına başlamadan önce biz en yakınları ve en kıdemli efeler bir durum değerlendirmesi yaptık. Eğer o heyecanlı ve karışık günlerde ‘efe’yi zehirlediler’ biçiminde bir söz atılsaydı ortaya, Ankara’da toplanmış binlerce seymen kentin altını üstüne getirirdi. Gayrimüslim azınlıklardan biri de bundan çok zarar görür ve o sırada zaten hassas ve gergin olan ilişkiler yeni yaralar alırdı. Bu da Meşrutiyet’in ülkede estirdiğı umut ve coşku havasını gölgeler, hatta bir karmaşaya dönüştürebilirdi. Gene de Halil Efe’nin yokluğu o günkü seymen alayının disiplinini az çok etkilemiş ve yer yer hedefinden saptırmıştır.”[\[7\]](#)

“Peki, sonra?”

“Biz ne kadar saklasak da, efenin tören yerine gitmeden önce gayrimüslim komşusunun evinde kahve içip, zehirli şeker yediğı duyuldu. Efeler seymenbaşının öcünü almaya hazırlanıyorlardı ki söz konusu komşunun evini satıp dükkânını kapattığı ileri sürüldü. Tüm gayretlerimize rağmen bir daha ne izine rastlayabildik ne de sonunun ne olduğı belirlenebildi.”

[1] Şapolyo, Enver Behnan, Atatürk ve Seymen Alayı, 1971, s. 23.

[2] Öz, Baki, Kurtuluş Savaşında Alevi-Bektaşiler, 1997, s. 67.

[3] Enver Behnan Şapolyo, a.g.e.

[4] Yazarın notu: “Seymen alayı kurulması” geleneğine “seymen alayı düzülmesi” de denir.

[5] Şapolyo, Enver Behnan, Atatürk ve Seymen Alayı, Ankara 1971, s. 23. Yazarın notu: O gün orada Halil Efe'nin yanı başında bulunan Fehmi (Yağcı) Efe ve Hasan Bulgurluoğlu merhumlar olayı tüm ayrıntılarıyla bana anlatıp tarihçi Enver Behnan Şapolyo'yu doğrulamışlardır.

[6] Yazarın notu: Bu güzel ve anonim türküyü merhum Sadi Yaver Ataman bulup derlemiş ve Ankara Radyosu'nun “Yurttan Sesler” programında birçok kez çaldırıp söyletmiştir.

[7] Nejat Akgün'ün Burası Ankara (1996) isimli kitabında Vehbi Koç o günleri şöyle anlatıyor: “Hürriyet ilan edildi. İnsanlar birbirlerini yaraladılar. Herkes dilediği gibi asıp kesebilir sanıldı...” (s. 80)

İkinci bölüm

Yedi yaşında bir “aile reisi”

Dedem ölünce (ya da öldürülünce) dört çocuklu ailenin “reisliği”(!) o zamanlar daha yedi yaşında olan babama geçer.

Kendisinden dinleyelim:

“İslamiyet öncesi Türk törelerinden süzülüp gelen Seymenlikte paraya pula önem verilmezdi. Nitekim, ölümünün üzerinden fazla bir zaman geçmeden, onca güçlü ve etkili Halil Efe’nin fazla bir maddi varlığı olmadığı anlaşıldı. Daha kötüsü, gencecik annem de –sanırım üzüntüden ve kendine yeterince özen göstermediğinden– ‘ince hastalığa’ yakalanmıştı.

İlkokulun ikinci sınıfına yeni başlamıştım. Hocalarımla gözdesi çok iyi bir öğrenciydim. Okumak ve öğrenmek için yanıp tutuşuyordum. Bir keresinde akıllıca bir söz söylemiş olmalıyım ki babam nadiren yaptığı bir şey yapmış ve beni kucağına alarak ‘Sadrazam oğlum!..’ diye sevmişti.

Annem o akşam kardeşlerimi erkenden yatırdı ve yanıma gelerek:

– Sen artık ailenin reisi oldun, dedi. Okula şimdilik ara verecek ve yarından tezi yok eve ekmek getireceksin.

Şaşırılmış ve çok üzülmüştüm. Gizli gizli ağlayarak kitap ve defterlerimi

topladım ve yattım. Annemin niçin Ankara'nın sayılı esnafından olan dayılarımdan yardım istemediğine bir cevap bulmaya çalışıyordum. Sabah karanlığında uyandım. Kimseye haber vermeden, okuluma gidemediğim için kızgın ve küskün sokağa çıktım. Önce Koyunpazarı'na doğru yürüdüm. Babamın nalbant dükkânı kepenkleri inik öylece duruyordu. Ne kadar da severdim kendisini. Oturup ağlamamak için kendimi zor tutuyordum. Beni gören babamın dükkân komşuları arkamdan:

– Gel Mahmut. Bir çayımızı iç, diye sesleniyorlardı ama karnım da çok aç olduğu halde ya duymazdan geliyor ya da:

– Sağ ol amca. Ben çayımı çoktan içtim, diyerek ve soru sormalarına fırsat vermeden çekip gidiyordum.

Güneş batıncaya kadar koca Ankara'nın hemen her yerini dolaştım durdum ama annemin getirmemi istediği ekmeği nereden ve nasıl bulacağıma bir türlü akıl erdiremedim. Hava iyice kararınca da aç susuz ve boynu bükük eve döndüm:

– Anne ben ekmek getiremedim, dedim.

Annem aldırılmaz göründü. Önüme bir tas da çorba koyarken:

– Zararı yok. Yarın getirirsin, dedi. Sesinde, anlayış ve sevecenlik vardı.

Ertesi gün de ilkinden farklı geçmedi. Üçüncü günün sabahı gene 'nereden ekmek bulabileceğimi' düşünme düşünme yürürken, babası öldüğü için okuldan ayrılan bir arkadaşımın:

– Ceride... ceride... diye bağırarak koştuğunu gördüm. Heyecanla kolundan tutup durdurdum:

– Sen ne yapıyorsun böyle? diye sordum.

– Görmüyor musun? Ceride (gazete) satıyorum.

Ayaküstü ve nefes nefese ‘cerideleri’ nereden ve nasıl aldığını... kimlere sattığını... kaç para kazandığını anlattı. Aklım yatmıştı bu işe. Koşa koşa tarif ettiği yere gittim. Eski ve küçük bir binanın dibinde birkaç çocuk bekliyor, yaşlı başlı ve temiz giyimli bir adam da basılı kâğıt destelerini sayıp katlayarak bu çocuklara veriyordu. Bir deftere de bir şeyler yazıyordu. Beni görünce:

– Sen de mi gazete satacaksın evlat? diye sordu.

– Evet efendim.

– Paran var mı?

– Yok?

Bu yeni müvezzi adayına sanırım olumsuz bir şeyler söylemek üzereydi ki konuşmasına fırsat vermeden atıldım:

– Cerideleri satınca parasını hemen getiririm. Merak etmeyin...

İyi kalpli birine benziyordu:

– Zaten usul de bu, dedi. Hiç olmazsa kimlerden olduğunu ve nerede oturduğunu bilmeliyim.

– Ben Halil Efe’nin oğluyum amca... sözleri ağzımdan dökülünce yaşlı adam elindeki küçük defteri kızgınlıkla yere atıp hüngür hüngür ağlamaya başlamasın mı?

– Vay benim koca efem... Arslan gibi Halil Efem... Daha toprağın kurumadan el kadar oğlun ceride satarak mı karnını doyuracaktı? Yazıklar olsun bizlere... Yazıklar olsun bu millete...

Ben ise olanca safiyetimle adamcağzı –güya– teselli etmeye çalışıyorum:

– Amca... Amca... Üzülme, benim karnım tok vallahi. Anamla kardeşlerime ekmek götürmek için ceride satacağım.

– Vah vaaaah! Anasıyla kardeşlerine de bakacakmış. Yuh olsun bizlere...

Bu, ‘ceride’ nin necisi olduğunu o tarihte bilmediğim yaşlı adam çöktüğü yerde biraz daha ağladıktan sonra nihayet kendini toplayarak elime bir tomar gazete tutuşturdu ve:

– Bunları satınca parasını getir, dedi. İçinden ‘hakkını’ alacaksın.

Ceride... Ceride, diye avazım çıktığı kadar bağırarak Ankara’nın eğri büğrü sokaklarıyla tozlu meydanlarında o kadar çok koşmuş ve ortalığı birbirine öylesine katmış olmalıyım ki, çok geçmeden:

– Daha ceride var mı? diye yaşlı adamın karşısına dikildim. Öteki müvezzi çocukların hiçbiri henüz dönmemişti. Adam yarı şaşkın, küçücük avucumla uzattığım paraları aldı, bir bir ve dikkatle saydı, çoğunu kendisine ayırdı, bana da bir değil birkaç ekmek almaya yetecek kadar parayı uzatırken:

– Bugünün cerideleri tükendi, diye konuştu. Aferin sana be efemin oğlu. Yarın gene gel, daha fazla ceride sat, daha çok para kazan... Bunları söylerken bir de yanağımı okşadı.

Akşamı beklemeden eve koştum. Giderken, kale kapısındaki fırından iki tane okkalık ekmek aldım. Param bitmemişti. Bitişikteki dükkândan da biraz tahin helvasıyla yağ ve tarhana eklettim çıkınıma.

Annem:

– Aç ana aç. Ben geldim... diye heyecanla yumrukladığım avlu kapısını açıp da karşısında elleri dolu oğlunu görünce heyecanlandı:

– Nereden buldun bunları? diye sordu.

– Bulmadım.

– O halde kim verdi?

Başımdan geçenleri soluk soluğa anlattım. Rahatlamıştı. Gene de fazla bir şey söylemedi. Yalnızca, büsbütün incelmış parmaklarını saçlarımda gezdirdiğini anımsıyorum...”

Gazete satarak annesine ve kardeşlerine bakmaya başlayan küçük Mahmut her gün alıp herkesten fazla sattığı ceridelerin sonuncusunu eve getiriyor ve gaz lambasının solgun ışığında geç vakitlere kadar okudukça:

– Vay canına... Meğer dünyada neler oluyormuş diye heyecanlanıyordu. Öğrendiklerini, sıcağı sıcağına annesine ve kardeşlerine anlatmayı da ihmal etmiyordu.

“İşinden” artakalan zamanlarda çocukluğunu da yaşamıyor değildi. Bir gün, yaptığı bir muziplik yüzünden mahalleyi ayağa kaldırmıştı. Aslanhane taraflarında tarikatlardan birine ait derme çatma bir tekke vardı. Buradaki mürit ve dervişlerin zaman zaman ayin yapıp “zikrettikleri” söylenirdi. Vücutlarına şiş filan sokuyor ama güya acı duymuyorlardı. Ne var ki küçük Mahmut böylesi akıldışı şeylere o zaman bile inanmamaktadır. Bir gün, en yakın arkadaşıyla birlikte ayinin yapılacağı tekkeye girip bir köşeye gizlenirler. Bir de ucu sivri şiş hazırlamışlardır. Akşam olur. Ölgün mum ışığında kimse kimseyi seçememektedir. Tam dervişlerinden biri sözde kendinden geçince Mahmut elindeki şişi adamın bacağına dürtüverir. Acıyla yerinden fırlayan derviş ve müritler hep birlikte sokağa fırlayıp Mahmut’la arkadaşını yakalamak ve bir güzel pataklamak için mahallenin altını üstüne getirirler ama iki yaramaz çoktan kaybolmuştur...

“Ceride!.. Ceride!.. diye bağırarak Ankara sokaklarını arşınladığım bir gündü. Her gün ceride alan ve İstanbul’dan gelen daha ‘büyük’ gazeteleri de okuduğu söylenen ‘münevver’ lakaplı bir terzi amca:

– Bana bak evlat. Sen Halil Efe’nin oğlusun değil mi? diye sordu.

– Evet efendim.

– Bak oğlum, sabahtan akşama böyle sokaklarda koşturup duracağına bir meslek öğrenmek istemez misin? Örneğin, benim yanımda terziliği?

– Bilmem ki... Önce anneme sormalıyım. Hem niçin beni terzi yapmak istiyorsunuz?

Bu sorum terzi amcanın hoşuna gitmiş olmalıydı ki:

– Ben senin babanı tanırdım, dedi, derin bir soluk alıp vererek. Benim, genç yaşta yitirdiğim oğlum da onun seymenlerindendi. Ben de eski bir seymenim. Başka çocuğum yok. İşte bu nedenle seni yetiştirmek geldi içimden.

Ankara’nın para getiren hemen bütün işleri ve zanaatları oldum olası gayrimüslimlerin elindeydi. Türkler askere gidip çoğu geri dönmezken onlar Türk çoğunluktan kazandıkları paranın küçük bir kısmını ‘bedel’ diye devlete verip askere gitmezlerdi. Refah içinde yaşarlar ve zanaatlarını da kendi çocuklarına öğretirlerdi. Türk çocuklarını yanlarına çırak diye almaktan ve mesleklerini öğretmekten ise özenle kaçınırlardı. Bu nedenle –pek belli etmedim ama– iyi niyetli terzi amcanın teklifi beni çok sevindirmişti.

Annemin aklının da bu işe yatacağı umuduyla:

– Sağ ol amca, dedim. Yarın ceridelerimi satınca gelip başlarım..”

Tabii annesi de sevinir bu işe ve kısa sürede güzel yelek hatta ceket dikmeye başlar küçük Mahmut. Ne var ki, genç kadının “efe”yi kaybettikten sonra yakalandığı “verem illeti” onu da alıp götürür çok geçmeden.

Annesinin baba tarafı “Otabatmaz”lardan gelen, kız kardeşi Zehra’yı iyi bir aile yanına “yerleştirme” önerisini ise:

– Benim evlatlık verecek kardeşim yok, diye öfkeyle reddeder. Hisseder ki, Zehra’yı bir yerlere yerleştirirse sıra İbrahim ile Enver’e gelecektir.

Yedi yaşını tamamlamış bulunan kız kardeşine:

– Bu evin erkeği bensem kadını da sensin artık, der. İki küçük kardeşimizi birlikte büyüteceğiz. Merak etme. Kimseye de muhtaç olacak değiliz...

“Kış yaklaşıyordu. Ceride satışıyla terzi çıraklığından kazanıp biriktirdiğim paranın bir kısmıyla pazardan kocaman bir peynir topağı satın aldım. Buna ‘kelbaş peyniri’ derlerdi o zamanlar. Keçi sütünden yapılırdı. Pek lezzetli olurdu ve güce güç kattığına inanılırdı. Çok sert geçen koca kış boyunca dört kardeş karnımızı bu peynir topağıyla doyurduk. Öyle günler oldu ki, kar cümle kapısını arkadan ve adam boyu kapattığı için sokağa bile çıkamadık. Küçük avlumuzun kuytusundaki toprak fırınımızda yedi yaşındaki Zehra’nın çalı çırpı yakarak pişirdiği ekmeğe bu peyniri katık ettik. Ama, ne gam! Kardeşlerim yanımdaydı. Zehra’yı kimselere vermemiştim evlatlık diye. Sıcacık ev ekmeğimizin içine tıklıp yenen bu ‘kelbaş peyniri’yle geçirilen o uzun kışın tadını yediğim hiçbir yemekte ve yaşamımın hiçbir döneminde bulamadım.

Üçüncü bölüm

Atatürk Ankara'da

İlkokul öğrenimi bile görmeyen genç Mahmut'un verdiği zorlu ve onurlu yaşam savaşı hemen herkesi etkilemektedir. Bunlardan biri, babasının yakın arkadaşı ve Cumhuriyet döneminde aralıksız altı devre Ankara milletvekilliğinde bulunan işadamı Kınacızade Şakir Bey bir gün:

– Oğlum Mahmut, der. Neden kafanı ticarete yormuyorsun? İstersen ortak bile çalışırız seninle.

Babam anlatıyor:

“Balkan Savaşı felaketi yetmiyormuş gibi Dünya Savaşı'ndan da yenik çıkan ülke parçalanmış ve tam bir kargaşa içine yuvarlanmıştı. Ankara'da ise seymenlerin o sıradaki dağınıklığından yararlanan eşkıya her yanda kol gezerken devlet güçleri çaresizlik içinde çırpınıyordu. 1919'un mayıs ayı sonlarında bir gün Anafartalar kahramanı 'Sarı Paşa'nın birkaç arkadaşıyla birlikte Samsun'a çıktığı haberi Ankara'ya ulaştı. Ekmek parası için ceride sattığım günlerin verdiği alışkanlıkla ne bulursam okuyor ve bu kötü gidişe birilerinin elbette 'dur' diyeceğine inanıyordum. Koskoca Türk milleti yok olup dünyadan silinecek değildi ya! Haberleri peş peşe gelen Amasya Tamimi, Erzurum ve Sivas Kongreleri ise Mustafa Kemal Paşa'nın kötü kaderimizi değiştireceği umutlarını körüklüyordu. Derken, Paşa'nın Ankara'ya geleceği duyuldu ve yer yerinden oynadı. Öyle ki, babamın

ölümünden sonra bir dağılma süreci yaşayan Ankara seymenleri bile toparlanmış ve kendilerine yeni bir 'baş' seçmişlerdi.

Nihayet, 27 aralık 1919 cumartesi günü saat 15:30'da Mustafa Kemal ve arkadaşlarını getiren ve adeta güçlkle yol alan eski otomobiller görüldüğünde Ankara ve civarından koşup gelen yüz bin kişilik muazzam bir kalabalık her yanı doldurmuştu. 'Benz' marka, patlamış lastikleri çaputlarla doldurulmuş ilk otomobilde Mustafa Kemal'den başka Mazhar Müfit ve Hakkı Behiç Beyler... ikincisinde ise Hüsrev (Gerede), (Alfred) Rüstem, Süreyya (Yiğit) ve Refik (Saydam) Beyler bulunuyordu. Otomobiller, Vali Vekili Yahya Galip (Kargı) Bey'le Garnizon Kumandanı Ali Fuat (Cebesoy) Paşa'nın önüne gelince durdu. Ankara şehri adına Paşa'yı karşılamaya gelenler ise Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti üyeleri Müftü Rıfat Efendi'nin yanı sıra Kınacızade Şakir, Attarbaşızade Rasim, Toygarzade Ahmet, Kütükçüzade Ali, Hanıfzade Mehmet ve Bulgurzade Tefvik Beylerle arkadaşlarıydı. Ankara Seymenleri ise, önde yaya arkada atlılar olmak üzere bu heyetlerin karşısında ve kınından çıkarılmış 'teke palalarla' dimdik duruyorlardı. Babamın hatırına olacak, beni de ön safta aralarına almışlardı.

Temsili resim. Atatürk Ankara'da, 27 aralık 1919. Mustafa Kemal: "Merhaba efeler. Buraya niçin geldiniz?" Seymenler: "Millet yolunda kanımızı akıtmaya Paşa Hazretleri" (üstte). Ankara Belediyesi'nin 1921 yılında Bulgurluzade Tefvik Efendi'den 4 500 liraya satın alıp Mustafa Kemal'e

armağan ettiği bağı evi: “Kasapoğlu Köşkü”. Şimdiki Çankaya (altta).

Yol yorgunluğunu gizlemeye çalışan Paşa, hayal ettiğimden daha narin yapılıydı ama bambaşka bir insan olduğu hemen belli oluyordu. Üzerinde beli kuşaklı şık paltosu, siyah astragan kalpağı, parlak çizmeleriyle herkesten öylesine farklıydı ki! Karşılıyıcı heyetin ellerini tek tek sıkıp teşekkür ettikten sonra birden bize yöneldi. Sağ elindeki bastonu yere dayayıp hiçbir şey söylemeden bir süre yüzlerimize baktı. Geldiği yolun son kilometreleri boyunca sağlı sollu dizilmiş seymenlerin onu çok etkilediği anlaşılıyordu.

Böyle tam karşımıza gelip durunca ‘Yaşa!.. Varol!..’ sesleri de kesilmişti. Kararmaya başlayan havada bir kuş kanat çırpırsa sesi duyulacaktı. Sakin fakat kararlı bir sesle bu inanılmaz sessizliği gene kendisi bozdu:

– Merhaba efeler.

Hep bir ağızdan gürledik:

– Sağ ol, Paşa Hazretleri.

– Arkadaşlar buraya niçin geldiniz?

– Millet yolunda kanımızı akıtmaya geldik, Paşa Hazretleri.

– Fikrinizde sabit misiniz?

Tekrar, gök gürlemesi gibi cevap verdik:

– Ant olsun!

Gözleri yaşarmış, berbat yollar üzerinde eski bir otomobille yaptığı uzun yolculuğun tüm yorgunluğu üzerinden sanki akıp gitmişti. Gözleri çakmak çakmaktı:

– Var olun yiğitlerim!”

Mustafa Kemal’in ayak basmasıyla birlikte bu gün görmüş Anadolu kentinde müthiş bir canlılık başlar. Ne var ki, Ankaralıların ona gösterdiği yakınlık muhteşem bir karşılama töreniyle sınırlı kalmaz. Müftü (Börekçizade) Rıfat Efendi, eski bankacı tüccardan (Ecderzade) Mehmet Bey ve şehrin ileri gelenleri, üniformalarını çıkarıp “sine-i millet”e dönen Paşa ve arkadaşlarının Ankara’ya beş parasız geldiğinin farkındadırlar. Ankara halkının topladığı 1 000 lirayı vakit geçirmeden kendisine götürürler. Bu tarihte Paşa ve arkadaşlarına fakir bütçesinden Ankara Belediyesi bakmaktadır. İlk 1 000 liranın ardından Ankaralılar 5 500 lira daha toplarlar. Memur, subay ve erler de aylık ve tayınlarından kestirdikleri 32,165 “kuruşu” aynı yoldan Paşa’ya ulaştırmakta gecikmezler. Babam anlatıyor:

“Ben bu tarihte henüz silah altına alınmamıştım. Yakın ilçelerden küçük bir sermayeyle buğday ve arpa topluyordum.

Esnaftan yaşlı bir zat:

– Git, erzak topladığımı askeriye bildir. Asker aç, demişti.

Dediğini yaptım. Milli Savunma, elimdeki arpa ve buğdayı hemen satın aldı. Parasını da peşin peşin ödedi.

Aldığım paranın tamamıyla daha çok erzak topladım. Milli Savunma gene

aldı hepsini. Köylüler artık bana zahire satmak için kuyruğa giriyorlar ve:

– Hele sen önce malı kaldır, parasını sonra verirsin, dedikleri için de kiraladığım depoya arabalar dolusu buğday ve arpa yığabiliyordum.

Bir gün levazımdan babacan bir zabit:

– Oğlum, sen akıllı bir çocuğa benziyorsun. Söyle bana bu civarda bulgur yetişir mi? Orduya bulgur da lazım, deyince:

– Efendim, bulgur ‘yetişmez’. Buğdaydan yapılır, diye cevap verdim.

– Ben ne bileyim evladım? Sen bize bulgur getir de nasıl getirirsen getir, dediğinden köylülerle oturup konuştum, bir teşkilat kurdum ve en kısa zamanda tonlarca bulguru Ankara’ya yığdım.

Babacan levazım zabiti sevinçten uçuyordu:

– Haftaya gel, paramı al, dedi.

O zaman ordu tüm ödemeleri Rus altınıyla yapıyordu. Denilen günde gittim. Önce birkaç yere imza attırdılar, sonra da içi altın dolu küçük bir gazyağı tenekesini göstererek:

– İşte paran! dediler. Biz saydık. İstersen bir de sen say! El ayak çekilince altınları ikiye bölüp Levazım Dairesi’nden aldığım torbalara sonra da atımın heybesine özenle yerleştirdim ve Hisar’ın yolunu tuttum. Atı avluya çekip heybeyi başucuma koydum. Sabaha kadar gözüme uyku girmedi. Mevsim yazdı. Küçük erkek kardeşlerim İbrahim ile Enver’i –ağzlarından bir laf kaçırırlar korkusuyla– bir yerlere gönderdikten sonra durumu Zehra’ya açtım. İş hayatımdaki bir defada elime geçen bu en büyük parayı şimdi ne yapacaktık? Önce, kapıları kilitleyip torbaları döktük ve altınları bir bir saydık. Tamamdı. Sonra köylüye bulgur ve tahıl borçlarımızın listesini çıkarıp alacaklıların altınlarını daha küçük torbalara koyduk ve üzerlerine isimlerini yazdık ucunu dilimizle ıslattığımız ‘mor kalemlerle’. Bütün bunlardan sonra kâr olarak bize de bir hayli altın kalmıştı. Evet Ankara’da Ziraat

Bankası ile Bank-ı Osmani'nin (Osmanlı Bankası) birer şubesi vardı ama acaba altınlarımı orada saklarlar mıydı? İş hayatında çok yeni olduğumdan ne bir yazıhanem vardı ne de bir kasam. Hatta henüz bir yerlere kaydımı bile yaptırmamıştım 'tüccar' olarak.

Sonuçta Zehra'nın aklına parlak bir fikir geldi. Mevsimin yaz olmasına bakmaksızın sobamızı kurduk ve köylülere dağıtılacak olanlarla bize kalan tüm altınları boruların içine yerleştirdik. Herhalde kimsenin aklına soba borusunun içinde altın aramak gelmezdi. Kardeşlerime de kışın erken geleceğini duyduğumuzu ve bu nedenle sobamızı şimdiden kurduğumuzu söyleyecektik.”

Dere kenarında bir yalnız adam

Ankara'ya geldiği gün Mustafa Kemal'i ilk kez gören babamın Paşa'yı ikinci görüşü, bütün yaşamını etkileyen derin izler bırakmıştır benliğinde. Bu “olay” Milli Mücadele tarihimizin de küçük fakat anlamlı bir yeni sayfası niteliğindedir:

“Paşa'nın Ankara'daki ilk günleriydi. Keçiören yolu üzerindeki Ziraat Mektebi'nde konuk ediliyordu arkadaşlarıyla birlikte. 1920 yılı ocak ayının bir soğuk gününde atla bağ evimize giderken yanından geçtiğim Çubuk Çayı'nda atımı sulamam gerekti. Etraf ağaçlıktı ve görünürde kimsecikler yoktu. Vakit öğleyi biraz geçmiş olmalıydı. Atıma atlayıp yola devam etmek üzereydim ki az ötemdeki söğüt ağaçları arasında birinin tek başına dolaştığını fark ettim. Uzaktan, daha birkaç gün önce 'Kızıl Yokuş'ta karşıladığımız Kemal Paşa'yı andırıyordu. Atımı bir ağaca bağladım ve hiç ses etmeden Mustafa Kemal'e benzettiğim adamın birkaç metre yakınına kadar sokuldum. Tanrım, bu oydu. Mustafa Kemal Paşa'nın ta kendisiydi. Üzerinde beli kemerli bir yün ceket, ayaklarında parlak siyah çizmeler vardı. Hava çok soğuk olduğu halde başı açıktı. İpeksi sarı saçları rüzgârla dağılmıştı. Sigarasını sık sık dudaklarına götürüp derin nefesler çekiyor, bitince yere atıp çizmesinin ucuyla bastırarak söndürüyor ve hiç vakit kaybetmeden bir yenisini yakıyordu çakmağıyla. Birbirinden dört beş metre uzaklıktaki yapraklarını dökmüş iki söğüt ağacı arasında, mekik dokur gibi durmadan gidip geliyor... gidip geliyordu. Sanki bu dünyada değildi ve

besbelli derin düşünceler içindeydi. Ara sıra yerinde duruyor, kendi kendine yüksek sesle bir şeyler söyleniyor, sonra tekrar gidip gelmeye başlıyordu iki söğüt ağacı arasında. Bulduğum yere yüzükoyun uzanmış ve çakılıp kalmıştım. Toprağın nemini tüm bedenimde hissediyor, heyecandan ve soğuktan zangır zangır titriyordum.

Böylece saatler geçti. Biraz arkamdaki atım bulunduğu yerdeki otlarla karnını doyuruyor ve –Allah’tan– hiç ses etmiyordu. Birden, aklıma Milli Savunma’ya sattığım bulgurların parasıyla aldığım cep saatine bakmak geldi. Rakamları zor seçince havanın kararmakta olduğunu fark ettim. Sanırım dört saat geçmişti ben orada Paşa’yı seyretmeye başladığımdan beri...

Görünürde bir asker, nöbetçi filan yoktu ama ya varsa? Ya var da beni gözlüyorsa? Ya, eğer kıpırdanırsam Paşa’ya bir şey yapacağımı sanıp beni oracıkta öldürürse? O tarihte Ankara tarihinin en çalkantılı günlerini yaşıyordu. Padişah Vahideddin’in Şeyhülislamı Dürriade denen sütü bozuk ‘Mustafa Kemal ve arkadaşlarının katli vaciptir’ diye fetva vermiş, Ankara Müftüsü Börekçizade Rıfat Efendi ve ‘Fetva Emimi’ Ecderezade Mehmet Bey de ‘Vatanı kurtarmak için ortaya atılanların değil onlara karşı çıkanların katli vaciptir!..’ diye gürlemişlerdi. Dahası, Çerkes Ethem’in Ankara kapılarında olduğu ve bu adamdan her şeyin beklenebileceği söyleniyordu.

Mustafa Kemal iki söğüt ağacı arasında hâlâ gidip geliyor; hâlâ sigaranın birini söndürüp öbürünü yakıyordu. Bir ara, ağaçların arasından bir asker çıkıp Paşa’nın yanına geldi. Topuklarını vurup selam verdikten sonra:

– Sizi yemeğe bekliyorlar, Paşam, dedi.

– Peki çocuk! Sen git ben birazdan geliyorum.

Ben ise hâlâ büyülenmiş gibiydim. Nefes almaktan bile korkuyordum. Hayranlık ve heyecandan boğazım kurumuştı. 19 yaşımın coşkusuyla bir tarih yaşadığımı hissediyor; içimden, çakılıp kaldığım yerden kalkmak, yanına gitmek, askerce bir selam verdikten sonra:

– Beni hizmetinize alın, Paşam. Sizin için canımı vermeye hazırım,

demek geçiyordu ama bulunduğu yerden beni gözetleyen bir nöbetçinin kıpırdadığım an tetiği çekmeyeceği ne malumdu?

Son izmariti de iyice ezip ıslak toprağa karıştırdıktan sonra sigarasının bittiğini fark etti. Boş paketi tekrar cebine koyarken, iki elinin upuzun parmaklarıyla dağılan saçlarını arkaya doğru taradı. Yelek cebinden köstekli bir saat çıkardı, baktı ve kendi kendine:

– Ooooooo, çok geç olmuş, dedi.

Çizmelerinin tabanlarına değil de uçlarına basar gibi... neredeyse uçar gibi bir iki metre ötemden geçip gitti. Gecenin sessizliği içinde apaydınlık yüzü birden yanıp söndü, tekrar parladı gibi geldi bana!

Arkasından hayretle baktım. Kanım çekilmişti sanki. Bağıra bağıra ağlamak geliyordu içimden. Belki hâlâ gözetleyen biri vardır korkusuyla uzunca bir süre daha kıpırdayamadım yerimden. Kıpırdayacak halim de kalmamıştı ya... Neden sonra kalktım. Keçiören'e gitmek için vakit artık çok geçti. Atımı mahmuzlayıp, Hisar'ın yolunu tuttum. Gördüklerimi kardeşlerime anlatmak için sabırsızlanıyor, dörtnala gidiyordum..”

Babamın Atatürk'e olan ve ölümüne kadar hiç eksilmeden, tam tersine artarak sürüp giden bağlılığı ve hayranlığı belki de bu olayla başlamıştı.

“Bir ulusun, bir ülkenin geleceği, kaderi, her şeyi, daha 40 yaşına gelmemiş bu soluk benizli genç adama bağlıydı. O, Ziraat Mektebi'nin karşısındaki ağaçlıkta –gözlendiğinden habersiz(!)– tek başına gidip gelirken bu gerçeği somut biçimde gördüm..” derdi.

(Belki de bu “olay”ın etkisiyle babam daima iki belli nokta arasında sürekli gidip gelerek “düşünmüştür” yaşamı boyunca. Bu gidip gelmelerin çoğu kez saatlerce sürdüğünü çok iyi anımsarım.)

Önceleri, Heyeti Temsiliye karargâhı, Milli Mücadele’de “Erkânı Harbiye” (Genelkurmay) olarak kullanılan Ziraat Mektebi binası kent dışında, ıssız ve güvenlikten uzak bir yerdeydi. Mustafa Kemal burada zor günler yaşamış; bir keresinde çevreden gelen silah sesleri üzerine bahçede mevzilenmiş erlerin yanına bizzat giderek nelerin olup bittiğini öğrenmeye çalışmıştır. Halide Edip Adıvar, “bu binanın etrafında çoğu kez kadın erkek nöbet tuttuklarını” anlatır.

Bütün bu ve benzeri nedenlerle Mustafa Kemal bir süre de İstasyon’daki iki katlı küçük “Direksiyon Binası”nda konuk edilmiş ve nihayet Ankara halkının ve belediyenin 4 500 lira karşılığında Bulgurluzade Tevfik Efendi’den satın alıp Mustafa Kemal’e hediye ettiği Çankaya’daki “Kasapoğlu Köşkü” diye anılan iddiasız bağ evine geçilmiştir.

Mustafa Kemal’in Ankara’daki yaşantısını ve çalışmalarını uyanık bir delikanlı niteliğiyle yakından izleme olanağı bulan babam “Bir insanın iyi ya da kötü yanlarını ortaya koyan çeşitli kıstaslar olabilir” derdi. “Bu kıstaslardan biri de Mustafa Kemal’i sevmek ya da sevmemek... anlamak ya da anlamamaktır. Mustafa Kemal’i sevmeyen ya da anlamayan adam, adam değildir. Türk, Türk değildir!..”

“İyi bir şey olsa Mustafa Kemal giyerdi”

Ankara’nın yeni devletin başkentlik statüsü 13 ekim 1923’te çıkarılan kanunla resmileştirilmiştir ama 27 aralık 1919’dan itibaren Milli Mücadele’nin de facto (fili) merkezi olduğu açıktır. Mustafa Kemal’in o tarihi günde Ankara’ya gelerek yerleşmesi ve Milli Mücadele’yi buradan yönetmeye başlaması tüm Ankaralıları gibi babamın yaşamında da yepyeni bir dönemin kapılarını ardına kadar açıyordu. Artık neredeyse saat saat onun neler yaptığını izlemekte, giyim kuşamından oturup kalkmasına kadar her konuda ona benzemeye çalışmaktadır. Nitekim bir gün ve “Şapka Devrimi”nden yıllar önce fesini fırlatıp atacak, en iyisinden bir astragan kalpak geçirecek başına ve atına atlayarak şehre böyle inecektir. Etrafta biraz yadırganır bu durum ama Halil Efe’nin oğluna karışmak kimin haddine?

“Bizim evin bulunduğu sokağın köşesinde bir mescit vardı. Ertesi gün

sabah namazından çıkan komşular beni başımda kalpakla görünce bir şeyler mırıldanacak oldular. Hemen atımdan inip karşılarına dikildim:

– Paşa’yı Ankara’da hiç mi görmediniz? İyi bir şey olsa o da sizler gibi böyle rengârenk takkeler geçirirdi kafasına! Fes giyerdi sizler gibi!.. Atın bu uydurma nesnelere kafanızdan... diye öyle bir gürelemişim ki hiçbiri sesini çıkaramadı. O gün Ulucanlar Çarşısı’na giderek bir de boyunbağı aradım onun gibi bağlamak için. Meğer Ankara’da bulunmazmış “kravat” denilen bu boyunbağları ve meraklıları bunları İstanbul’dan getirirmiş. Akşam kız kardeşimin eline bir kumaş parçası vererek boyunbağına benzer bir şey diktirdim ve sabah ilk iş olarak bunu bağladım boynuma. Pek istediğim gibi olmamıştı! Birkaç gün sonra ‘kravatı kendinden’ bir Frenk gömleği bularak onu geçirdim üstüme. Beni gören arkadaşlarım da birer birer feslerini atarak “kalpaklılar” arasına karışmaya ve boyunbağı takmaya başlamışlardı. Yaşlılar bundan biraz rahatsız olduklarını gizlemiyorlardı ama “Mustafa Kemal Modası” Ankara’da hızla yayılıyordu. Kıyafet Devrimi’ni biz Ankaralı gençler galiba daha 1920’nin ilk günlerinden itibaren başlatmıştık bile!..”

Genç Mahmut, “Paşa”nın hizmetinde

Bu arada 23 nisan 1920 gelmiş ve Büyük Millet Meclisi açılmıştır. Yirmisini süren Mahmut’u da askere alırlar. İlgili zabıt:

– At biner misin? diye sorar:

– Binerim, kumandanım.

– Kendi atın da var mı?

– Var, kumandanım.

– İyi... Özel işlere koşulacak, çevreyi iyi bilen ve at binen Ankaralı gençlere ihtiyacımız var. Şimdilik cepheye gitmeyip “Büyük Erkân-ı Harbiye-i Umumiye” emrinde bulunacaksın.

Birden durur:

– Levazıma bulgur getiren genç sensin, değil mi?

– Benim, Kumandanım.

– Tamam! Görevden artakalan zamanlarında bulgur getirmeye devam edeceksin.

– Baş üstüne, kumandanım.

“Sevk şubesindeki zabitin sözünü ettiği özel görevin Büyük Millet Meclisi’yle ilgili olduğunu ertesi gün öğrendim. Böylece, Meclis Kâtib-i Umumisi (eski başbakan) Jandarma Binbaşısı Recep (Peker) Bey’in emrine giriyordum. Derme çatma Meclis Matbaası’nda çalışacak ve burada basılan meclis zabıtları gibi gizli evrakın muhafazasından sorumlu olacaktım.

Bir gün:

– Kumandan seni çağırıyor, dediler.

Kumandan Recep Bey’den başkası değildi. Hemen yanına gidip selam verdim:

– İyi at biner misin? diye sordu.

Heyecanlanmıştım:

– Çok iyi binerim. Beş yaşımdan beri... Cepheye gideceğim, değil mi kumandanım?

Kaşları çatıldı:

– Askerlikte gereksiz soru sorulmaz.

Masasındaki zili şingirdattı. Gelen ‘postaya’:

– İçeri kimseyi alma, dedikten sonra:

– Bak oğlum, diye söze başladı. Sana şimdi vereceğim görevden kimseye söz etmeyeceksin. Matbaada çalışır gibi görüneceksin ve benden haber bekleyeceksin. Ben çağırınca gelecek ve sana vereceğim ‘nameyi’ (mektup) iyi bir yerine saklayıp atına atlayacak ve doğruca “Köşk”e çıkacaksın. Bunu orada Paşa’nın kendisine elden vereceksin. Meşgulse bekleyeceksin. Paşa götürdüğün nameyi alıp da sana ‘git’ derse doğruca buraya döneceksin. ‘Bekle’ derse o da sana bir ‘name’ verecek demektir. Alıp hemen bana getireceksin. Zarflar kapalı ve mühürlüdür. Açıp bakmak yok. Başkasına göstermek veya bundan söz etmek de yok. Yolda ‘Topal’ Osman Bey’in adamları çevirirse sana vereceğim görev kâğıdını gösterip geçeceksin. Zarfi bulup da elinden zorla almaya kalkıştırlarsa veya böyle bir şey yapacaklarını hissedersen parçalayıp yutacaksın. Canını verecek taşıdığın ‘name’yi vermeyeceksin. Anlaşıldı mı?

– Anlaşıldı, kumandanım.

– Şimdi işinin başına, marş marş. Benden haber bekle. Atın da daima hazır olsun. Ben şimdi emir veriyorum, iyi bir yere bağlayacaksın hayvanımı...”

Böylece sık sık Mustafa Kemal’i yakından görmek olanağına kavuşur “özel görevli” genç Mahmut. Babasının eski ve efsane bir “seymenbaşı” olduğunu öğrenince “Paşa”nın ilgisi artar ve bir gün bir ihtiyacı olup olmadığını sorar kelle koltukta kuryesine.

“Paşa keyifli bir günündeydi. Cepheden iyi haberler almış olmalıydı. Yaradan’a sığınıp:

– Ne ihtiyacım olacak, Kumandanım, dedim. Hem, bağık bahçelik içinde at sırtında askerlik yapıyor hem de sık sık ‘sizi’ görüyorum. Levazımın izniyle bir de bulgur kırdırıp gene size satıyor ve para kazanıyorum! demiş ve Paşa’yı güldürmüştüm.”

“Köşk”e sık sık gidip gelmesi Çankaya müdavimi birçok önemli zevatla dostluk kurmasına yol açar babamın. Bunlardan biri de Bahriye Vekili “Topçu” İhsan (Eryavuz) Bey’dir. İhsan Bey’in, genç yaşına rağmen bembeyaz saçlarıyla olağanüstü güzellikte bir kadın olan eşi Nuriye Hanım annemin düğün hazırlıklarıyla yakından ilgilenmiş ve ailelerimiz arasında yakın zamanlara uzanan köklü bir dostluk oluşmuştur. İhsan Eryavuz, Bahriye vekilliği zamanında ve Yavuz zırhlısının “havuzlanması” konusunda (Yavuz-Havuz olayı) görevi kötüye kullandığı iddiasıyla Yüce Divan’da yargılanmış ve mahkûm olmuştu. Eşi ve ailesiyle birlikte mütevazı bir yaşam sürdürdüğüne yakından tanık olduğumuz merhum, ölünceye kadar, haksız yere mahkûm edildiğini ileri sürmekten vazgeçmemiş; İstanbul Beyoğlu’nun arka sokaklarındaki üç katlı evinde genç bir gazeteci olarak bana yaşamının son döneminde saatler boyunca içini dökmüş ve hüküm giymesinden sorumlu tuttuğu “Başvekil” İsmet Paşa’ya olan kızgınlığını dile getirmişti.

Uzun yıllar Mustafa Kemal’in “Kâtib-i Umumiliğini” başarıyla yürüten eski sanayi bakanlarından Hasan Rıza (Soyak) Bey de babamı çok sevmiştir. Sevmenin ötesinde ticari hayatta kendisine daima yardımcı da olmuştur.

Hoşsohbet, yapmacıksız; sazlı sözlü eğlenmeyi seven Ankara seymenlerini Mustafa Kemal savaş sonrası sık sık Çankaya’ya çağırır ve akşam yemeğine alıkoyarmış. Bunlardan Genç Osman bir gün durup dururken Mustafa Kemal’e:

– Paşam, şu körolası canı senin yoluna veremedik, senin için bir şey yapamadık, ama hiç olmazsa efemizin oğlunu, güvenip, Milli Mücadele’de hizmetine aldın. Bunu duyup teselli bulduk, deyince Paşa:

– Recep Bey’le aramızda kuryelik yapan Mahmut’u mu kastediyorsun, diye sormuş.

– Evet, Paşam!

Bu cevap üzerine Mustafa Kemal kâtib-i umumisine dönmüş:

– Sahi, bizim Mahmut şu sıralarda ne iş yapıyor?

– Ticaretle uğraşıyor efendim.

– Ne alıp satıyor?

– Maden kömürü ve zahire.

– Köşkte bunlara ihtiyacımız oluyor, değil mi?

– Evet efendim.

– O halde bundan sonra Köşk’ün kömürünü ve zahiresini ondan alacaksınız. Ayrıca ilgilenin bakalım, bir ihtiyacı var mı?

Biz Perihan ablamla sık sık babamın İstasyon’daki kömür deposuna gider; o zamanlar büyükçe bir lastikli taşıma aracı olan iki tonluk kamyonlara “Köşk”e gidecek kömürlerin özenle tartılıp yüklenişini seyrederdik. Eve, kömür karasına bulanmış elbiselerle döndüğümüz için de annemden bir güzel azar işitirdik.

Meclis “Kâtib-i Umumisi” Binbaşı Recep Bey (Peker, daha sonra başbakan):
“İyi at biner misin?” Mahmut: “Binerim, Kumandanım.” “Sana şimdi
vereceğim görevden kimseye söz etmeyeceksin...”

Fotoğraf: Recep Peker bir tören sırasında Atatürk’le beraber.

Dayım Ali Zühtü Çiftdoğan, annesi, eşi ve çocukları. Önde oturan kardeşim Yılmaz (üstte). Dayım ilk gençlik yıllarında (altta solda) ve Teyzem Naime Karaer (altta sağda).

Büyük Teyzem Fehime Hanım ve “Büyük Taarruz” günlerinde doğan oğlu Kurmay Albay Muzaffer Timur kılıç kuşandığında (üstte). 1920’lerin “Ankara şıklığı”nı yansıtan Nazife (Urgancı) Teyzem (altta).

Yunanistan Başbakanı Venizelos: “...Türkiye Cumhuriyeti Mustafa Kemal Paşa’yı Yüksek Nobel Barış Ödülü için aday göstermekle şeref kazanırım..”

Cumhuriyet'in ilk yıllarında Ankara'nın ünlü "Hergele" (doğrusu "Hergelen") Meydanı. Kale eteklerinde yeni binalar görülmeye başlamış (üstte). 1934'e gelindiğinde Kızılay Meydanı (altta).

Tarihe çok meraklı olduğu bilinen Atatürk, Seyhan ve Ceyhan nehirlerinin adının akınlar ve göçlerle Orta Asya'daki Seyhun ve Ceyhun ırmaklarından geldiğini savunuyordu. Ona göre "Ankara" adı da Orta Asya kökenliydi. Nitekim, Baykal Gölü'ne "Ankara" ve "Türka" suları dökülüyordu ve göl kıyısında bir Ankara kentinin bulunduğu da en güvenilir ansiklopediler ile atlaslarda yer alıyordu. Yukarıdaki fotoğrafta Rusların "Angarsk" da dedikleri Ankara kenti görünüyor.

Atatürk Ankara hemşerisi

Kurtuluş Savaşı özellikle Ankaralıları için büyük heyecanlar ama aynı zamanda büyük acılarla dolu olarak geçmiştir. Kent zaman zaman tam bir kıtlık ve yoksulluğun içine yuvarlanmış; nice sabahlar Polatlı'ya kadar sokulan Yunan'ın top sesleriyle uyanılmış ve –sanki düşman oralara gelemezmiş gibi– derme çatma yaylı arabalarla kadın ve çocuklar Kalecik, Keskin, Kırıkkale gibi yakın ilçelere gönderilmiştir. Annem bu kervana bir süre kendilerinin de katıldığını anlatırdı.

Ankara'nın "düşmesi" çoğu kez an meselesi haline geldiğinden bir ara Meclis'in Kayseri'ye taşınması bile düşünülmüş ve gerekli hazırlıklar yapılmıştır. Milli Mücadele'nin merkezi ve sembolü durumundaki Ankara bir

“düşerse” her şeyin bitebileceğini kimse Ankaralıları kadar yakından hissetmemiştir. Gene de kentte bir panik, korku ve umutsuzluk havasının hiçbir zaman esmemiş olması çok düşündürücüdür. Kim bilir, belki de Mustafa Kemal’in “orada” olmasıdır bunun nedeni. Onun er ya da geç muzaffer olacağından kimse kuşku duymamıştır.

“Kemal’in Ordusu” sonunda gerçekten de muzaffer olmuş ve o günlerde doğan hemen tüm çocuklar gibi büyük teyzem Fehime Hanım’ın oğluna da “Muzaffer” adı verilmiştir. Kurmay Albay Muzaffer Timur, önemli görevlerde bulunduktan sonra Birleşmiş Milletler Kore Mütareke Komisyonu’na seçilmiştir.

Boynunda padişahın “idam fermanı”yla Ankara’ya geldiği 27 aralık 1919 ile düşmanı denize döktüğü 9 eylül 1922 tarihleri arasında Mustafa Kemal’in yaşadıklarının en yakın tanıkları Ankaralılarıdır. Onlar üç yıl boyunca olup biteni sadece “seyretmemişler” ama aynı zamanda ve gününününe “yaşamışlardır” da. Yurdunu ve ulusunu emperyalizmin elinde yok olmaktan kurtarmak için canını dişine takmış bir büyük kahramanı “yurt sınırları içindeki herhangi bir ilde en az beş yıl oturmadı” diye kendi kurduğu Meclis’ten uzaklaştırmayı planlayan “mebus” yaftalı kimi hayınlara en anlamlı cevap da gene onu Ankara hemşeriliğine davet eden Ankaralılarından gelmiştir.

Mustafa Kemal 5 ekim 1922 günü bu daveti kabul ettiğini şu sözlerle belirtmiştir:

“Beni Ankara’nın yurtsever hemşerileri arasına girmeye çağırarak suretiyle beliren iltifatınıza samimi şükranlarımı ifade ederim. Sevgili ulusumuzun tüm dünyanın düşmanlığına karşı zaferle taçlandığı Kurtuluş Mücadelesi tarihinde Ankara adı en aziz bir yeri koruyacaktır. Bu mücadeleye ilk başladığımız sıralarda bizi çevreleyen güçlüğün derecesi hepimizce bilinmektedir. Bazılarınca karşı konulması hemen hemen imkânsız sanılan bu güçlük karşısında sizler bir dakika duraksamadınız ve üç yıl önce Sivas’tan gelip Ankara’ya ayak bastığım zaman samimi ve yürekten gösterilerle beni kucakladınız. O zaman ortaya koyduğunuz bu vatan cesareti sayesinde, yabancı müdahalesi ile İstanbul’da kapattırılan Meclis’i daha

geniş yetkilerle ve milletimizin şanına layık bir bağımsızlıkla Ankara’da açmak nasip olmuştur... Büyük Millet Meclisi sizin yüksek yakınlığınız sayesinde Kurtuluş mücadelesini sürdürebilmiştir. Ankaralıların kurtuluş mücadelemizde ayrı bir şeref payı vardır. Bu nedenle siz ‘hemşerilerimi’ bir kardeş içtenliğiyle tebrik eder, bana gösterdiğiniz kalpten sevgiye karşılık olarak hepimizi kucaklarım.”[\[1\]](#)

Ankara hemşeriliğini ve Ankara “mebusluğunu” benimseyen Atatürk, en yakın bazı silah arkadaşlarının bile telaffuz etmekten çekinmediği, görevi bittiğine göre siyasetten çekilmesi, padişaha “arz-ı sadakatte bulunması” ve Meclis ve hükümetin İstanbul’a taşınması önerilerini de büyük bir sabırla fakat hiç ödün vermeden karşılamıştır. Öyle ki, bu önerilerin sahiplerini, zaman zaman, tam aksi yöndeki kendi tasarılarını uygulatmak için Meclis’e kanun teklifi vermekle bile görevlendirmiştir. Onlar da bunu kabul etmiştir. Rauf Orbay bunlardan biridir.

Mustafa Kemal’in Ankara’yı başkent yapma eğilimi de, sezildiği andan itibaren, şiddetli bir muhalefetle karşılanmıştır. Nasıl olur da İstanbul varken her türlü uygarlık nimetlerinden yoksun Ankara yeni devletin başkenti yapılırdı? Yapılsa bile hangi ülke elçiliğini bu zavallı Anadolu kasabasına taşırdı?

Savaşın nasıl sonuçlanacağı henüz belli değidir ama Mustafa Kemal şöyle konuşur:

“Siyasi başkentimiz Anadolu’nun ortasında kalacaktır. Batı’nın ve Doğu’nun temsilcileri bizimle burada temas edecekler, her türlü diplomatik meseleler burada görüşülecektir. Milletın sinesinden doğan hükümet burada çalışacak, memleketin iç ve dış politikası buradan idare edilecektir. İlk Meclis ve ilk milli ordu burada kurulmuş, aydınlık yarınlar buradan gidilmiştir. Bu bakımdan Ankara’nın ve Ankara halkının benim gönlümde bambaşka bir yeri vardır.”

1931’de Türk Tarihini Tetkik Cemiyeti’ni (Türk Tarih Kurumu), bir yıl sonra da Türk Dilini Tetkik Cemiyeti’ni (Türk Dil Kurumu) ulusumuza armağan eden Mustafa Kemal’in dil ve tarih konularında ve onca işi arasında nasıl yepyeni ve ilginç tezler ürettiğini ve araştırmacılara nasıl engin ufuklar açtığını biliyoruz. “Ankara” adının nereden geldiği, kökeninin ne olduğu da onun merak edip üzerinde durduğu konulardan biriydi.

Bilinen 3 200 yıllık tarihinde Frigya, Likya, Pers egemenliklerini... İskender’i, Trakya ve Selefki krallıklarını gören; Galatya, Roma ve Selçuklu dönemlerini yaşayan, Ahi “kent cumhuriyeti”ne başkentlik, Osmanlı’ya, Moğollara, Timur’a ve “Fetret Devri”ne tanıklık eden, bir süre Kavalalı Mehmed Ali Paşa’nın oğlu “Mısırlı İbrahim Paşa”nın işgalinde kalan ama daha öncesinde Hatti ve Hitit uygarlıklarından izler taşıyan... bir zamanlar önemli bir dokuma sanayii merkeziyken ihmal edile edile sonunda sadece kedisiyle, keçisiyle, armuduyla ve biraz da balıyla anılır olan... ama Oğuz boylarından gelen sağlam Türk töreleri ve özellikle ilginç bir hak ve halk düzeni olan “seymenlik”te en çarpıcı tarifini bulan yüksek insan nitelikleri sayesinde ayakta kalmayı başaran Ankara!

Çeşitli tarihsel belgelerden süzülüp gelen isimleriyle: Akulla, Ankuva, Ancyra, Ankyra, Ankira, Ankagra, Ankori, Angori, Engüriye, Engürü, Angora, Angada ve nihayet Ankara!

Tarihte bu kadar değişik adları olan bir ikinci kent var mıdır acaba? Parisliler “eski adımız Lütés’ti” diye övünürler, İstanbul bir zamanlar Konstantinopolis’ti, Bizans’tı, Konstantiniye idi. “Dersaadet” diye de anılırdı. İzmir Smyra, Konya İkonyom’du.

Ya Ankara? Hepsi de aynı kök etrafında dönüp duran bu isimlerin aslı nedir ve nereden gelmektedir? Frigya Kralı Gordios’un oğlu Kral Midas’ın toprak içinde bir gemi çapası (Anchor) bulunduğu yerde bir tapınak ve kent kurma “efsanesine” kim inanır? Ne işi vardır, denizden 960 metre yükseklikteki Ankara “platosunda” gemi çapasının? Başka yakıştırmalar da var. “Ankas” Frigya dilinin türediği Sanskritçede “engebeli” anlamına gelir. Eh, Ankara da engebeli... “Engür” Farsçada üzüm demek, Ankara’da üzüm bol... “Angurika” Yunancada “koruk” anlamında, eh, üzüm de önce koruktur!

Peki, Profesör Remzi Oğuz Arık ve Profesör Şevket Aziz Kansu'nun paleolitik çağda, yani Kral Midas'tan çok önceleri Ankara ve çevresinde bazı medeniyetler olduğunu kanıtlayan bulgularına ne diyeceğiz? Profesör Kansu kalkolitik ve bakır çağına ait eşya ve köyler de bulmuştur bu çevrede. Yabancıladan Cavignac ve Forrer ise Hitit metinlerinde geçen ANKUVA'nın ANKARA'dan başka bir yer olmadığına ısrarlıdırlar.

İyi de, “Ankara” adı düpedüz “Ankara”dan gelmiş olamaz mı? Bunca yerli ve yabancı tarihçi, arkeolog ve antropolog arasında –nedense– kimse bunu akıl edemez. Sonunda, Ankara “hemşerisi” aziz Atatürk güzel ve aydınlık başını –onca işi arasında– bununla da yormuş ve devlet arşivinde altmış yıldır durmasına karşın kimsenin üzerine ciddiyetle eğilmediği ve umarım bundan sonra eğileceği çok ilginç bir tez ileri sürmüştür.

Atatürk'e göre “Ankara” adının kökeni

Türkiye'yi resmen ziyaret etmekte olan Yunanistan Başbakanı General J. Metaksas ve beraberindeki heyet 17 ekim 1937 salı günü saat 17:00'de Atatürk tarafından Çankaya'da “huzura” kabul edilir. O tarihte İnönü yerini Celal Bayar'a bırakmak üzeredir. Dışişleri Bakanı Dr. Tevfik Rüştü Aras ile iki ülkenin elçileri Ruşen Eşref Ünaydın ve Yunan meslektaşı da oradadır. Görevliler, daha sonra Dr. Aras'ın bizzat imzalayacağı görüşmeleri kelimesi kelimesine kaydetmektedirler. Önce ve usülden olduğu üzere “yeni bir savaşa sürüklendiği açıkça görülen dünyanın” genel ve bölgesel sorunları tartışılır ve iki ülkenin bütün konularda görüş birliği içinde olduğu “memnuniyetle” belirlenir.

Daha sonra Yunan başbakanı tüm “Helen milletinin” Atatürk'e olan derin bağlılık ve hayranlığını içten ve vurucu sözcüklerle ifade eder. Atatürk de bu güzel sözleri karşılıksız bırakmayarak:

– Biliyorsunuz ben Makedonyalıyım, der. Selanik'te geçen çocukluğumda milletinizin çocuklarıyla dostluk ve arkadaşlık ettim. O yaşlardan itibaren milletinize muhabbetim vardır.

Ülkeler ve uluslar arasındaki dostluk ve yakınlığın devleti yönetenler

değişse de sürüp gitmesi ve hatta gelişmesi gerektiğini Atatürk şu ilginç sözlerle belirtir:

“Celal Bayar’la çalışmanız, şimdiye kadar İsmet İnönü’yle çalışmanızdan farklı olacak değildir. Celal Bayar ve İsmet İnönü, İsmet İnönü ve Celal Bayar birdir! Yani, bütün inkılap arkadaşları arasında samimi teşriki mesai bizde âdettir ve tabiidir. Bizim takip ettiğimiz sistemde şahsın değişmesi işin değişmesi değildir. Harici ve dahili politikamızın esasları zaten çok önceden tespit edilmiş ve çizilmiş bir programa tabidir. Vazife başına gelen her arkadaş aynı programa devam eder. İsmet İnönü yorgunluk hissetmişti, benden bir buçuk ay istirahat müsaadesi istedi. Ben bu müsaadeyi kendisine verdim. Daha uzun bir müddet dinlenmeye ihtiyacı olduğu için birkaç güne kadar istifa edecektir. Yerine Celal Bayar asaleten gelerek aynı program ve aynı esaslar dahilinde vazifeyi sürdürecektir. Bizim sistemimiz, zaman zaman, inkılap arkadaşlarımızın birbirlerinin yerini almalarına müsaittir. Bu değişmeler, kabine buhranı, noktainazar ihtilafı gibi manalarda alınmamalıdır.”

Bu ilginç sözleri General Metaksas şöyle karşılar:

“Ekselans! Bütün Yunanlar bir Atatürk tanır. Şef odur. Programı o çizer, veçheleri o tayin eder. Biz böyle biliriz!”

Yunanistan başbakanı sözü bu kez Ankara’ya getirerek “bir büyük şefin iradesinin ne yüksek manayı haiz olduğunu Ankara’yı ve onu kuran Büyük Atatürk’ü görmekle büsbütün ve daha derin bir surette anladığını” belirterek “pek kısa bir zamanda vücuda getirilmiş olan bu şehri kendisini hayrete düşüren bir sembol gibi gördüğünü” ve “Ankara’nın Türkiye’nin her yerinde ve her alanda nasıl büyük hamleler içinde olduğunu ortaya koyduğunu” ifade eder.

Atatürk ise mütevazı bir yaklaşım içinde, Ankara’nın “az çok rahatça oturulabilir bir şehir haline konduğunu” belirterek daha yapılacak çok işin bulunduğunu ve bunların da peyderpey yapılmakta olduğunu söyler.

Ve birden sözü değiştirir. “Hariciye Vekili Tevfik Rüştü” imzalı tutanağa

göre Atatürk Yunan konuğuna sorar:

“Ekselans, Ankara adının nereden geldiğini bilir misiniz? Arzu ederseniz bunu bir haritadan takip edelim. Daha iyi olur zannederim.”

Ve salonda hazır bulunanları ortadaki uzun masanın başına davetle aşığıda intizarda (beklemekte) bulunan Yunan heyetinin huzuruna çıkarılmasına müsaade buyurdu.

Mösyö Papadakis, Mösyö Romanos, Mösyö Kustas, başvekilin yaveri Binbaşı Mösyö Mobilis'ten mürekkebe olan bu heyet –ki sivilleri jaketatay ve zabiti büyük üniforma giymişti– Başvekil Mösyö Metaksas tarafından reisicumhura takdim edildiler.

Reisicumhur bunlardan her birinin elini sıkmak suretiyle izhar buyurduğu iltifattan sonra onlara da, masa başında oturmalarına lütfen müsaade etti ve dedi ki:

“Biz, siyasal konuşmamızı bitirdik. Şimdi biraz da tarihten bahsedeceğiz. Mevzuumuz Ankara'nın adıdır. Bu ‘Ankara’ adının nereden geldiğini bilir misiniz?”

Ve bilhassa eskiden Ankara'da Yunan Elçiliği kâtibi olarak bulunmuş Mösyö Papadakis'e iltifatla:

“Siz ki evvelce de Ankara'da bulunmuştunuz, bu adın nereden geldiğini bilir misiniz?” sualini irat buyurdular ve Mösyö Metaksas'a teveccühle:

“İşte Ekselans, buradan geliyor” diye “Hand Atlas”taki Asya haritası üzerinde Başkal (Baykal) Gölü civarında bulunan “Ankara” (Angarsk) adını gösterdiler.

Ve bu ismin oradan buraya getirilmiş olması ihtimalinin pek kuvvetli bulunduğunu söylediler ve bu mülahazatını, tarihten akınlara ve göçlere tekabül eden zamanlarda gene Orta Asya'daki Seyhun ve Ceyhun nehirleri adlarının Adana havalisine Seyhan ve Ceyhan halinde nakledilmiş olması

misaliyle teyit ettiler. Bu gibi misallerin Amerika’da da, Afrika’da da bulunduğunu ilave ettiler. Bu şehre Ankara adı verilmesinin tarihi hakkında aydınlanmak isteyen Mösyö Papadakis’e reisicumhur:

“Katiyetle tesbit edilemeyecek olan bu tarihin Etilerden de çok daha evvel, kablettarih (tarih öncesi) zamanlarda getirilmiş olması ihtimali bulunduğunu ve mesela on bin, on beş bin sene önce denebileceği cevabını verdiler. Ve ilk bakışta hayali, mübalağalı gibi görülebilecek bu tarih rakamlarını izam edilmiş (büyütülmüş) zannetmemek lazım geldiğini, mesela bu cümleden olmak üzere geçen gün İngiltere’de bir hafriyat neticesinde meydana çıkarılmış olan eşyada yirmi beş otuz bin senelik bir eskilik tespit edilmiş olduğunu bildiğini, bu eşyanın resimlerini bir İngiliz dergisinde gördüğünü ve alakadar âlimin aynı nüshadaki ilmi makalesinden bu malumatı edindiğini; beş ciltlik kitabında da Amerika’nın bundan elli bin sene önceki medeniyetinden deliller, resimler ve vesikalar göstererek bahsettiğini izah buyurdu.

“İşte Ankara’nın da böyle çok eski zamanda Orta Asya’dan gelme bir isme malik olduğu tahminini serdettirecek vesikanın, bu harita üzerindeki, bugün hâlâ canlı (olan) adda bulunduğunu ilave etti.”

Audience’ın ikinci kısmı da burada bitti.

Reisicumhur Yunan başvekilinin ve Yunan heyetinin huzurdan ayrılmasına müsaade buyurdular. Veda esnasında Başvekil General Metaksas’a iltifatlarını ve Majeste Kral II. Jorj’a selam ve muhabbetlerinin iletilmesi arzusunu tekrar (izhar) buyurdular.

Saat 17:00’da başlamış olan “audience” (kabul) saat 19:30’da nihayete erdi.

Bu audience’dan sonra Yunan Başvekili General Metaksas’a reisicumhurun kendi imzasını ve –Yunan başvekilinin– J. M. inisyalini havi (içeren) bir altın tabaka ile gümüş bir çerçeve içinde Atatürk imzalı fotoğrafları reisicumhur tarafından ihda buyruldu (hediye edildi). Madam Metaksas’a da ipekli bir Hereke seccadesi hediye edildi. Tevfik Rüştü –

Hariciye vekili.”[2]

Kendi mütevazı ailemin “öyküsü” Ankara’dan, Ankara da Atatürk’ten soyutlanamayacağı için, “Ankara” adıyla ilgili yukarıdaki belge itiraf etmeliyim ki beni bir hayli şaşırttı. Böyle bir belgenin varlığından daha önce haberdar olmadığım için kendi kendimi suçladım ve yurdumuzda da yayımlanmış bulunan iki önemli ansiklopediye başvurduğum.

Bunlardan biri, “Türkçe sayılan Baykal sözcüğünün ‘zengin göl’ anlamına geldiğini... gölün ayağının da ‘Angara’ Nehri olduğunu...” belirttikten sonra “Göl kıyıların çok eskiden beri Türkler tarafından iskân edildiğini... gölün en büyük adası olan ‘Orhon’ Adası’nda Türkçe yazıtların; göl kıyısındaki sahalarda da Türklere ait birçok kalıntının bulunduğunu...” belirtiyordu.[3] Diğerisi ise “Baykal Gölü’ne ... ‘Ankara’ ve ‘Türka’ ırmakları da dökülür...” diyordu.[4]

Atatürk Yunanistan’ın “Nobel Barış Ödülü” aday

Türkiye “cumhurreisi” ile “Helenlerin Başbakanı” General Metaksas arasındaki bu son derece dostça ve tarihi görüşmenin temelinde iki büyük devlet adamının (vaktiyle ülkelerinin başbakanlık koltuğunda oturan İsmet İnönü ile Venizelos’un) eksilmeyen çabaları da vardır. Öyle ki, daha birkaç yıl önce birbirinin boğazına sarılmış iki ülke, yalnız bölgelerinin ve Balkanlar’ın değil, bütün dünyanın şaşkınlık ve hayranlığına yol açan bir dostluk ve işbirliğinin sahnesi haline gelmiştir o yıllarda.

Sonunda, bir ülke başbakanı (Venizelos), bir başka ülkenin –ordularının başında kendi devletinin ordularını denize döken– cumhurbaşkanı (Atatürk) kaleme alıp imzaladığı bir mektupla “Nobel Barış Ödülü”ne aday göstermiştir. Ne ki, Oslo’daki beyler bu mektuptaki incelik ve soyluluğu anlamadıkları ya da anlamak istemedikleri için Nobel tarihinin belki de en anlamlı fırsatı kaçırılmış olur. Ama onların bu aymazlığı Türk-Yunan

dostluğunun gelişip serpilmesini engellemez ve Kıbrıs olayları başlayıncaya kadar da sürüp gider.

Her Türk yurttaşının bilmesi gerektiğine inandığım bu çok önemli tarihi belgeyi; Atatürk'ün yeniden kurduğu “devleti” sokakta bulunmuş sanan ve nimetlerinden bol bol yararlanırken ona ve onu doğuran büyük Türk anasına sövmeyi marifet sanan kimi –sözüm ona– “Türlere”(!), “Atatürk dönemini” yabancı dergilere –utanıp sıkılmadan– “vahşet devri” diye kötülemekten geri durmayanlarla bol reklamlı romanlarına(!) Atatürk'ü aşağılayan densizlikler serpiştirmekten çekinmeyen kimi marjinal yazarlara, içten pazarlıklı takiyye cambazlarına, bölücü kuklalara, “İkinci Cumhuriyetçi” ne idüğü belirsiz medya bülbüllerine, vasiyetini yırtıp eserini darmadağın etmeye yeltenen ve gene de “Atatürkçü” geçinen sivil ve resmi, hinoğluhin yöneticilere ve başları her sıkıştığında soluğu Anıtkabir’de alan politika esnafına ithaf etmek istiyorum.

İşte; E. K. Venizelos (Eleutherios Kiryakos Venizelos, 1864-1936) imzalı, Fransızca olarak yazılmış mektubun, T.C. Devleti arşivindeki Türkçe çevirisi:

Atina, 12 ocak 1934

Nobel Ödülü Komitesi Başkanlığı'na

(Oslo-Norveç)

Bay Başkan,

Yedi asra yakın bir süre zarfında Yakınoğu ve Orta Avrupa'nın büyük bir kısmı kanlı mücadelelere sahne olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu ve sultanların mutlakiyetçi idareleri bunun başlıca amiliydi.

Hıristiyan milletlerin imparatorluğa bağlanmaları ve bundan mütevellit salibin (haçın) hilale karşı yaptığı kaçınılmaz mücadeleler, kurtulma emeli ile bu milletlerce yapılan isyanlar Osmanlı İmparatorluğu sultanların idaresinde kaldığı sürece devamlı tehlike kaynağı teşkil eden bir durum husule getiriyordu.

Mustafa Kemal Paşa'nın muhasımlarına karşı yaptığı milli harekâtın galibiyetle sonuçlanmasını müteakkip (takiben) 1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması bu istikrarsız duruma son verdi.

Bir milletin hayatında bu kadar kısa bir süre içinde böylesine köklü bir değişme nadir vuku bulmuştur.

Teokratik bir rejim içinde yaşayan, din ile hukuk kavramlarının birbirine karıştığı çökme yolundaki bir imparatorluğun yerini güç ve hayat dolu modern ve milli bir devlet almıştır.

Büyük devrimci Mustafa Kemal Paşa'nın başlattığı hızla mutlakiyetçi sultanlar rejimi yıkılmış ve gerçekten laik bir devlet kurulmuştur. Millet tümüyle çağdaş uygarlıkların önünde yer almak için şevkle ilerleme yolunda bir atılım yapmıştır.

Barışı takviye hareketi yeni ve seçkin Türk devletine bugünkü görüntüsünü veren bütün iç reform hareketleriyle birlikte yürümüştür.

Türkiye yabancı unsurlarla meskûn vilayetlerini terk etmek hususunda tereddüt etmemiş ve anlaşmalarda da belirtildiği üzere kendi milli sınırları ile samimi şekilde iktifa ederek Yakındoğu'da barışın gerçek bir savunucusu olmuştur.

Kanlı mücadeleler nedeni ile uzun yıllar Türkiye ile düşman durumunda kalan biz Yunanlar Osmanlı İmparatorluğu'nun yerini alan bu ülkede vuku bulan köklü değişikliğin etkilerini duyan ilk kimseler olduk.

Anadolu faciasının hemen akabinde (sonrasında) kendini yenileyen Türkiye'ye bir anlaşma fırsatı görerek elimizi uzattık. O bu uzanan eli samimiyetle kabul etti.

Ciddi anlaşmazlıklarla ayrılmış olan milletlere samimi bir barış örneği veren bu yakınlaşmadan iki ülke için olduğu kadar Yakındoğu barışı için de yararlı sonuçlar doğmuştur.

Barışın medyun (borçlu) olduğu bu kıymetli katkının sahibi (olan) kişi Türkiye Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa'dır. Bu nedenle 1930 yılında Yunan hükümet başkanı sıfatı ile ben, Türk-Yunan Pakti'nin imzası ile Yakındoğu'da barışa doğru yeni bir devir başlarken, Mustafa Kemal Paşa'yı Yüksek Nobel Barış Ödülü için aday göstermekle şeref kazanırım.

İhtiramatı faikamın kabulünü rica ederim, Bay Başkan.

E. K. Venizelos

(İmza)[5]

[1] Atatürk ve Ankara, Ankara Ticaret Odası Yayınları, 1988.

[2] Atatürk'ün Milli Dış Politikası, Kültür Bakanlığı Atatürk dizisi, cilt 2, s. 371, 373.

[3] Meydan Larousse, s. 222.

[4] AnaBritannica, s. 474.

[5] Atatürk'ün Milli Dış Politikası, Kültür Bakanlığı Atatürk dizisi, cilt 2, s. 241, 245.

Dördüncü bölüm

Dedemin konuğu Mehmet Akif “İstiklal Marşı”nı yazıp ilk kez anneme okuyor

Yıl 1923. Aylardan kanunuevvel (aralık). Zafer kazanılmış, Ankara “başkent” olmuş (13 ekim), Cumhuriyet ilan edilmiş ve Mustafa Kemal Paşa yeni devletin ilk “cumhurreisi” olarak Meclis’te ant içmiş. Bu olay, yurdun her yanında “41 pare” top atışıyla kutlanmış.

Yirmi ikisini bitiren babam bir gün halamı karşısına alarak sorar:

– Bak Zehra, ülke kurtuldu, Cumhuriyet kuruldu. İşlerim de iyi gidiyor. Ben artık evlenmeyi düşünüyorum. Sen ne dersin?

– Ben ne diyeceğim? Sen daha iyi bilirsin ağabey. Peki, aklından geçen biri var mı?

– Var. Düşündüm ki, Hacettepe’de^[1] Taceddin-i Veli Camisi imamı “Akavenzade” Tevfik Hoca’nın büyük kızı, tabii verirlerse, bize uygundur.

Tevfik Hoca’nın dedesi, çok iyi Arapça bilen ve “Buhari Şerif” mütercimi olarak tanınan “Güdüllü” Hacı Ahmet Efendi. Babası da ikiz doğduğu için “Akavenzadeler” diye anılan Ali Efendi. Hani şu, Yunus Emre’nin kırk yıl boyunca dergâhına odun taşıyıp da bir gün bile “eğri” odun getirmediğine inanılan Tapduk Emre var ya, işte ondan indiği söyleniyor bu

Hacı Ahmet Efendi'nin. Soyağacı ta "Ahilere" uzanıyor. Ali Efendi'nin annesi Naime Hanım ise Ankaralı Kılıççızadelerden... Dedem Tefik Hoca'nın eşi Hatice Hanım ise Ankaralıların çok sevip saydığı ulemadan Kerpiççizade Mahmut Efendi'nin dört kızından biri (diğerleri Nuriye, Habibe ve Fehime). Bir de oğlu var Mahmut Efendi'nin: Merhum işadamı Hasan Bulgurluoğlu dahil nice seçkin Ankaralıya Kuran dersleri veren ve kuşkulu bir biçimde dünyaya veda eden İhsan Hoca! Mahmut Efendi, Ankara'nın ünlü müftülerinden Hacı Atıf Efendi'yle amca çocukları. Anneannem Hatice Hanım'ın annesi Kamile Hanım ise eski Adalet bakanlarından ve Yargıtay başkanlarından merhum İhsan Köknel'le kardeş çocukları.

Dedem Tefik Hoca hoşsohbet bir din adamıydı. Yaşamayı sever ve çağa ayak uydururdu. Az çok varlıklı bir insandı da. Tasarruflarını Ulus'taki İş Bankası'nda tutar, faizlerini almaktan çekinmez ve bunları evlenen torunlarına, onların çocuklarına kalıcı ve değerli armağanlar götürmek için kullanırdı. Arada bir takılırdım:

– Dede faiz "haram" değil mi?

– Haram olan, parayla para kazanmak, yani tefeciliktir. Ben paramı İş Bankası'na yatırıyorum. Onlar da bunu işini büyütecek tüccara, fabrika kuracak müteşebbise veriyorlar. Böylece, hem ülke kalkınmasında benim de bir payım oluyor, hem param güvenli bir yerde saklanıyor, hem de bana üç beş kuruş gelir getiriyor.

İşte bu Tefik Hoca'yı Kurtuluş Savaşı'nın en karışık günlerinde bir başka "olay" meşhur etmiş Ankara'da. Bu olayı dedem Tefik Çiftdoğan'dan (1878-1968) ve annem Raiife Karaveli'den (1905-1997) dinlediğim gibi aktaracağım. Önce dedem:

"Ankara kaynıyor ama bir iki şom ağızlı dışında herkes 'Paşa'nın sonunda muhakkak muzaffer olacağına inanıyordu. Ankara halkı; kadını erkeği, hacısı hocası, fakiri zenginiyle Mustafa Kemal'in yanında sıkılmış bir yumruk gibi duruyordu. Yeter ki o istesin. Her şeyimizi vermeye hazırдық. Türk ulusunun kalbi burada atıyordu. Allah göstermesin, Ankara bir 'düşerse'

her şeyin biteceğini hepimiz çok iyi biliyor ama ‘Paşa sağ oldukça’ bunu aklımıza bile getirmek istemiyorduk.

Yurdun her yanından Milli Mücadele’ye katılmak için koşup gelenler ise hiç eksik olmuyordu. Ankara’da o tarihte otel ne gezer? ‘Taşhan’ gibi üç beş han var. Onlar da çoktan dolmuş. Mebuslar okul yatakhanelerinde yatıp kalkıyor ve karavanadan yiyorlar. Ankara’nın yerlileri her gün, Eskişehir üzerinden trenle veya İnebolu üzerinden ‘yaylı’ arabalarla, hatta yürüyerek gelenler arasında tanıdıkları varsa İstasyon’dan veya Hergele Meydanı’ndan (aslı Hergelen Meydanı) alıp evlerine getiriyorlar.

Bir gün şair Mehmet Akif Bey’in de (1873-1936) geleceği duyuldu. Kendisini çok sever, şiirlerini ezbere bilirdim. Bizim caminin müezzinini alıp kendisini karşılamaya gittim.

Mehmet Akif Bey zaten narin yapılı bir adamdı. Yol yorgunluğu ile büsbütün çökmüş gibiydi.

İstanbul’da birkaç kez ziyaretine gittiğim için kendisini hemen tanıdım. Koşup yanına giderek ‘Ankara’ya hoş geldiniz...’ dedikten sonra:

- Hocam, beni tanıdınız mı? Kalacak yeriniz var mı? diye sordum.
- Yok evladım.
- Peki, ne yapacaksınız?
- Bilmem! Bakalım Allah ne gösterir?
- Hocam, benim evim büyükçedir. Bizde kalırsanız evcek minnettar oluruz...
- Emin misin?
- Tabii hocam.

Akif Bey'in üstünde terli tozlu bir elbise. Elinde küçük bir çanta. Allah bilir cebinde de beş kuruş ya var ya yok. Fazla düşünmedi:

– Gidelim bari... dedi.

Hemen bir araba tuttum. Eşim Hatice (Çiftdoğan) (1877-1955) ile o zaman on beş yaşındaki kızım Raife, on üç yaşındaki diğer kızım Naime (Karaer) (1907-1998) ve oğlum Ali Zühtü'yü (1911-1977) Hamamönü 'Gazeller Sokağı'ndaki evin önünde bizi bekler bulduk.

Akif Bey için güzel bir oda ve yatak hazırlanmıştı. Soyundu dökündü, yundu yıkandı ve yemeğe indi. O zaman daha yer sofrasında yiyorduk. Akif Bey çok mutlu olmuştu. Her sabah çıkıyor, sanırım mühim zevatla görüşüyor ve akşam yürüyerek dönüyordu. Sofraya oturmak için biz de onu bekliyorduk.

Bir gün benimle yalnız konuşmak istediğini söyledi:

– Bak oğlum, dedi. Allah razı olsun, beni çok iyi ağırlıyorsunuz, ama ben artık burada kalamam.

– Neden hocam? Bir kusurumuz mu oldu?

– Ne kusuru oğlum? Tam tersine... Ama misafirlik çok uzun sürmemeli. Hem bak senin yetişkin kızların var. Evin de harem selamlık değil. Beni anlıyorsun değil mi?

Akif Bey'le tartışmayı doğru bulmadım:

– Nasıl isterseniz, hocam. Gidecek başka bir yeriniz var mı?

– Yok!

– Peki ne yapacaksınız?

– Düşüneceğiz!.. Allah büyük.

Birden kafamda bir şimşek çaktı.

– Hocam, bizim caminin müstemilatı var. İmam evi. Yakında ve kendi evimde oturduğum için ben kullanmıyorum. Boş duruyor...

– Evet?

– Size orasını hazırlasak uygun bulur musunuz?

Akif Bey’in de aklı yatmıştı bu teklifime ama gene de:

– Hele bir düşünelim, demeden edemedi.

Ben üsteledim:

– Biz orasını yarından tezi yok öyle bir hazırlayacağız ki eminim beğeneceksiniz. Siz İstanbul’u bırakıp Ankara’ya koşmuşsunuz Paşa’nın yanında yer almak için. Ben ve ailem de size bu kadarcık bir hizmette bulunmuşuz çok mu?..”

Dedem ertesi sabah erkenden kolları sıvar. Eşi, cami müezzini ve çocuklarıyla birlikte bu küçük evi bir güzel temizlerler. Evlerinden rahat bir karyola getirip üzerine en iyisinden bir yün yatak koyarlar, ninemin çeyizinden çıkardığı sakız gibi bembeyaz çarşafları sererler. Halı minderli bir de sedir hazırlanır. Bir masa, gaz lambaları, birkaç sandalye, havlu vesaireyle güzel bir mekân yaratılır. Akşam yemeğinden sonra da hep birlikte Akif Bey’i yeni “evine” buyur edip gaz lambalarını bir güzel yakarlar. Gözlerine inanamaz Mehmet Akif:

– Evladım, burası “saray gibi” olmuş, der sevinçle. Hepinizin ellerinize sağlık.[\[2\]](#)

Şimdi bir de annemi dinleyelim:

“Kız kardeşim Naime’yle her gün evdeki kavgamız Akif Bey’in kahvaltı ve akşam yemeklerini hangimizin götüreceği üzerineydi. Sonunda bu işi

sırayla yapmamız istendi de kavga bitti.

Babam, din adamlarının da güler yüzlü, anlayışlı ve şakacı olabileceğini kanıtlayan rahat bir insandı. Annem ise ciddi mi ciddi. O nedenle babamın ardı arkası kesilmeyen şakalarına fena halde bozulurdu. Hele annem evde hanım arkadaşlarıyla otururken, camiden dönen babamın aralarına karışmasını hiç hazmedemezdi. Bu biraz da çapkın ruhlu “hoca efendi”nin çocukluk ve gençlik yıllarındaki yaramazlıkları ise dillere destandı. Çarşafa girip genç ve güzel hanımların arasına karıştığı bile söylenirdi. Şöhretli meslektaşı, sahanda kırk yumurtayı ‘iki yemek arası’ mideye indirdikten sonra üstüne üç kilo da cevizli baklava yediğini gözlerimle gördüğüm ‘Ayaşlı Hoca’ gibi olmasa da boğazına bir hayli düşküdü. O nedenle ‘harcı havarcı’ pazardan kendisi alır, kilerimiz tıka basa dolu olur ve annem nefis yemek ve börekler yapardı.

Akif Bey’e de çoğu kez daha o sabah annemin erkenden kalkıp yaptığı sıcak sıcak ‘kolboreğini’ götürürdük kapaklı ve kalaylı bir sahan içinde.

Akif Bey yemek getirdiğimizi görünce, sakız gibi bembeyaz örtülerini annemin elleriyle yıkadığı sedirden kalkarak yanımıza gelir, mahcup bir tavırla teşekkür ederek yemek tepsisini içeri alır ve saçlarımızı okşardı. Bazen de bizleri içeri buyur ederek hangi okula gittiğimizi, neler öğrendiğimizi sorardı. Yumuşacık, zar zor duyulan bir sesle tane tane konuşurdu. Eve, sık sık mühim oldukları söylenen konukları geldiğinden odasındaki gaz lambası çoğu kez sabahlara kadar yanardı. Başında fesiyle sokakta gördüğümüzde ise bizleri gülerek selamlar ve sessizce uzaklaşırdı. Onu konuk ettiğimiz için okuldaki itibarımız çok artmıştı. Ama biz, babamın ezberle okuyup bizlere de ezberlettiği o coşkulu şiirleri bu gösterişsiz adamın yazdığına –çocuk mantığımızla– bir türlü inanamazdık.

Bir gün bana:

– Ben bütün Ankaralıları küçük kardeşin Naime gibi kara kaşlı kara gözlü sanırdım. Senin ne güzel sarı saçların, yeşil gözlerin var. Yoksa sen Çerkez misin, diye sormuş; bunu naklettiğim babam da:

– Eh, yüzlerce yıldır karışa karışa bu hallere düştük, diye beni kızdırmaya çalışmıştı. Bak, kardeşin Naime'ye! O katıksız bir güzeldir!

Gene böyle, Ankara'nın meşhur 'kelek turşusu',[\[3\]](#) kapama ve babamın pazardan aldığı 'torba yoğurdundan' oluşan yemeğini götürdüğüm bir gün sedirde oturmuştu. Yukarı diktiği sol dizinin üzerinde bir şeyler yazıyordu.

Geldiğimi fark etmedi sandım. Tepsiyi bırakıp usulca çıkmak üzereydim ki arkamdan seslendi:

– Dur kızım, gitme!

– Buyurun efendim.

– Otur bakayım şuraya. Sana yeni yazdığım bir şiirimi okuyacağım. Bakalım beğenecek misin? Sabaha kadar bununla uğraştım...

Heyecanlanmıştım. Akif Bey, kalemi kâğıdı bıraktı. Kalaylı bakır güğümünden aldığı bir bardak suyu ağır ağır içip bitirdi. Yazılı kâğıtların ilk sayfasını eline alarak okumaya başladı:

Korkma sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak

Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak...

Büyülenmiş gibiydim. Kıpırdamadan dinliyordum Akif Bey'i. Belki bir on dakika sürdü şiirin tamamını okuması. Bitirince kâğıtları tekrar ve özenle üst üste koyup yüzüme baktı:

– Nasıl olmuş?

Heyecandan mıdır nedir, şiirin çoğu yerlerini pek anlayamamıştım ama gene de:

– Çok güzel olmuş efendim. Elinize sağlık. Hepsini siz mi yazdınız? dedim.

Güldü:

– Tabii ben yazdım. Başka kim yazacak?

– Heyecanla eve geldim. Babam sabah namazını kıldırıp dönmüştü.

Suluk soluğa:

– Akif Bey bana son yazdığı şiiri okudu. Çok güzeldi, dedim. Öyle heyecanlandım ki!..”

Yıllar sonra annem Kadıköy Kızıltoprak'taki evimizde bana bunları anlattıktan sonra eklemişti:

– İstiklal Marşımızın sözlerini dünyada ilk dinleyen ben olacağımı nereden bilebilirdim?[4]

Bir ulusal marşın yazılması amacıyla açılan yarışmaya para ödüllü olduğu için önce katılmayan, daha sonra da “para almamak kaydıyla” İstiklal Marşı'nı Tacettin Camii'nin avlusundaki küçük evde kaleme alan “muhafazakâr” Mehmet Akif Ersoy'un kimilerince “fesini çıkarıp şapka giymemek”, kimilerince de “tamamen duygusal nedenlerle” Mısır'a gittiğini ve 1936 yılı sonlarında İstanbul'daki vefatından kısa bir süre önce yurda döndüğünü biliyoruz. “Şiir değil, manzumedir” dediği İstiklal Marşı, 12 mart 1921 tarihinde Büyük Millet Meclisi'nde zamanın Maarif Vekili Hamdulah Suphi (Tanrıöver) Bey tarafından üst üste birkaç kez okunup alkışlarla ulusal marş olarak kabul edilen Mehmet Akif, Mısır'dan dönüşünü, Kurtuluş Savaşı sırasında Ankara'ya gidişini ve kentin o zamanki durumunu şöyle anlatır:

“On bir yıl kaldığım Mısır'dan üç gecede döndüm. Bu üç gece bana otuz asır kadar uzun geldi. Öyle ki, on bir gün daha kalsam çıldırabilirdim. Ne yazık ki vapurdan çıkar çıkmaz yatağa düştüm. Ama cennet gibi yurdumdaydım ya, çok şükür!

İstanbul'dan, Milli Mücadele aleyhine fetva çıktığı için ayrıldım. Trenle ulaştığımızda Ankara kaynıyordu. Her gün bir başka Ankara olurdu orası.

Her gün bir önceki günü arardı sanki insan. Güneşi bile bir önceki günden daha az parlak doğardı. Sönmeye doğru giderdi. Gene de ‘eh, artık her şey bitti’ diye kimse ümitsizliğe düşmedi. Ne topumuz vardı ne tüfeğimiz. Fakat imanımız büyüktü!.. İmanımız olmasaydı, “Doğacaktır sana vaat ettiği günler Hakk’ın” diyebilir miydim? Bunları yazabilir miydim?..”

Ya büyük zafer?

“Ahhh. Ne büyük zaferdi o Allahım! Beş altı saat içinde sanki bir başka dünya doğmuştu...”

Büyük Millet Meclisi Kuran’ın tercümesinin Mehmet Akif, tefsirinin de “Elmalılı” Mehmet Hamdi Yazır tarafından yapılmasına karar vermişti. Bu amaçla Diyanet İşleri bütçesine konulan 1200 lira Akif ile Yazır arasında eşit olarak bölünecekti. Daha çalışmalar sürerken (İstanbul) Erenköy’deki bir caminin imamı bu tercümelere dayanarak namaz kıldırılmaya başlar. Bu hadiseden sonra Mehmet Akif yaptığı tercüme için “arzu ettiği mükemmeliyette bulmadığı” mütalaasıyla hükümete vermeyi durdurmuş; ve bir rivayete göre beraberinde götürdüğü Mısır’da yakmıştır. Bir (başka) rivayete göre ise bu tercüme hâlâ bir arkadaşında durmaktadır.[5]

Annem hiç görmediği babamla evleniyor

İşte genç Mahmut, Mehmet Akif’i konuk eden bu Tevfik Hoca’nın sarışın büyük kızına talipti.

Önce Ankara töresi gereği[6] bir aracı gönderilip “ağız araması” yapılarak kız tarafının pek de “gönülsüz olmadığı” belirlendi. Bunun üzerine damat adayı tarafından –anne hayatta olmadığından– hala Fıtnat Hanım ve kız kardeş Zehra’yla birlikte kalabalık bir “hanım alayı” –önceden gün alınarak– kız evini ziyaret etti, “görücü” olarak.

Mahmut o gün işe gitmemişti. Fıtnat Hanım dönüp de kızın beyaz tenli, yeşil gözlü ve “lepiska” (sarı) saçlı olduğunu söyleyince –kendisi siyah saçlı olan– damat adayı pek heyecanlandı. Kız kardeş Zehra ise gelin adayının çok uzun boylu (1,74) olduğunu söylüyor ve bunu adeta bir kusur gibi öne

sürüyordu:

– Çok uzun boylu ağabey! Gökten yıldız mı toplayacak?.. diyordu. Gerçekten de annem o zamana göre biraz fazlaca “boylu” sayılabilirdi. Eh, galiba bir hayli de güzel...

“Hanım alayı”nın ziyaretini erkeklerinki izledi. Baba da hayatta olmadığından kız evine giden yakın akraba erkeklerinin ziyaret nedeni tabii ki gelin adayını görmek değildi. Böyle bir şey söz konusu bile olamazdı. Onların görevi “Allah’ın emri, peygamberin kavliyle” Raife’yi Mahmut’a istemekten ibaretti.

Tevfik Hoca hemen “evet” demedi. “Hayır” da demedi. Kibarca “Allah kısmet ettiyse olur...” diyerek düşünme süresi istedi. Amaç, “anasını atasını pek güzel bilseler de” oğlan hakkında biraz daha bilgi toplamaktı. Hem, hızlı bir “evet” cevabı kız tarafının şanına yakışır mıydı?

Gene de olumlu cevap birkaç gün içinde ulaştırıldı. Sıra, kız tarafında yalnız kadınlar için yapılan “şerbet içme” yani nişan törenine, “kına gecesi”ne ve bunu izleyecek oğlan tarafındaki, erkeklerin çağrılacağı “danışık” denilen düğün yemeğine gelmişti.

Neyse... “adaylar” birbirlerini, hatta resimlerini bile görmeden işler gelişir. “Görmeden” dediysem belki biraz abartmış oldum. Yıllar sonra dedemin bana anlattığına göre babamın araya adamlar koyarak ısrarı üzerine hoca efendi biraz yumuşatılmış ve annemin Taceddin-i Veli Camii’nin önünden bir kez geçmesine izin çıkmış. Pusuya yatan babam da uzaktan kendisini “görmüş”! Bu “mizansen” uygulanırken tabii çarşafın içindeymiş gelin adayı ve –kendisine inanmak gerekirse– hiçbir şeyden haberi de yokmuş!.. Olsaymış hiç razı olur muymuş!?

Hisar’dan Hamamönü’ne arabayla hediyeler... Hamamönü’nden de Hisar’a –gittiği yerde bir güzel teşhir olunan– Raife’nin çeyizi filan derken, Şeriye Mahkemesi’nden alınan “izinname” ve şahitlere verilen “vekâlet”le imam tarafından –evlenecek olanların hazır bulunmadığı!– nikâh kıyılır ve sıra gelinin damat evine gitmesine gelir.

Gerdege yalnız perşembe günleri girileceği için, beklenen perşembe geldiğinde Mahmut'un tuttuğu çift beyaz atlı ve özenle süslenmiş bir fayton gelin evinin kapısına dayanır. Bahriye Vekili (Topçu) İnsan (Eryavuz) Bey'in güzel ve "asri" eşi Nuriye Hanım'ın özel terzisine diktirdiği çok şık gelinlik içinde pek de güzeldir "uzun boylu" gelin hanım. Tam, damat evinden kendisini almaya gelen "hakçılar"ın eşliğinde Raifecik bir kez bile yüzünü görmediği biriyle gerdege girip artık onun evinin bir parçası olmak üzere yola çıkacaktır ki annemin teyzesi Nazife (Urgancı) Hanım'ın altı yaşındaki kızı Halise (Baykal) hareket etmek üzere olan faytonun önüne kendini atarak:

– El âlemin adamına benim Raife Ablamı niçin veriyorsunuz?! diye kıyameti koparır.

Öyle ki –töreyle aykırı olarak– onu da Raife Ablasının yanına oturtarak damat evine göndermek zorunda kalırlar, birkaç gün kalmak üzere.

"Oğlan evi"ndeki karşılama töreninden sonra, henüz kimseye yüzünü göstermemiş olan annemi Halise Ablamla birlikte bir odaya alırlar. Akşam olunca da –bu kez yalnız olmak üzere– "gelin odası"na! Derken dışarıda bir gürültüdür kopar ve "arkadaşları"(!) babamın sırtını bir güzel "yumruklayarak" ite kaka gelin odasına sokarlar.

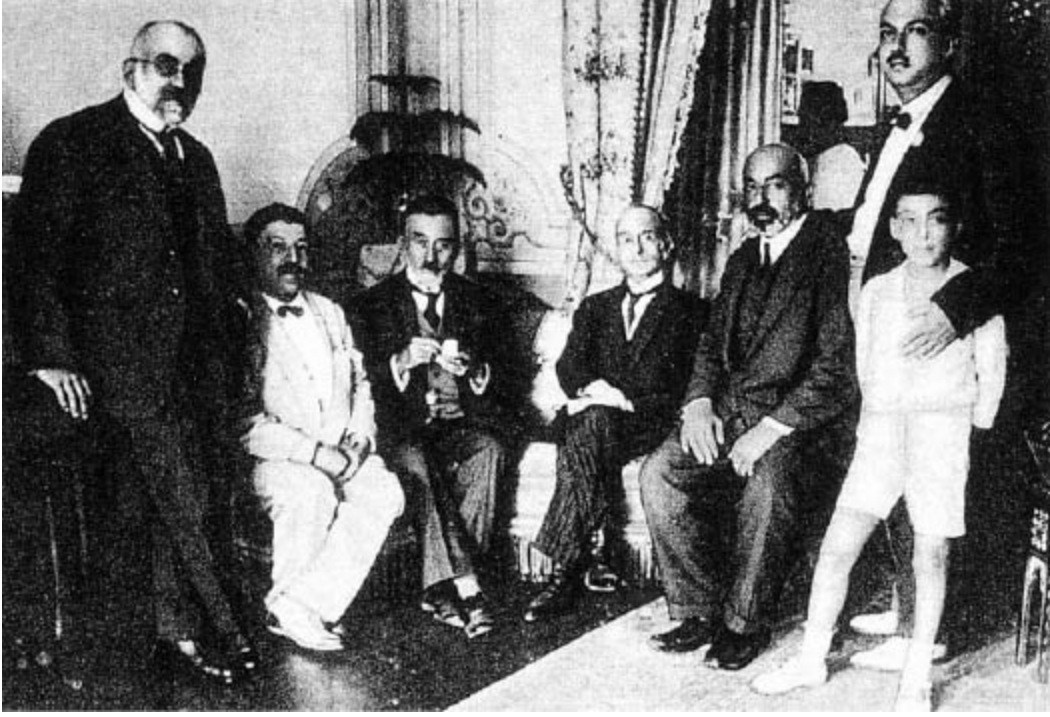
Hangi akla hizmet ettiği pek bilinmese de sanırım biraz kıskançlık kokan bu "yumruklama" töresi, benim çocukluğumda da Ankara'da sürüp gidiyordu. Öyle ki, bazı damat adaylarının gerdege giremeden hastaneye kaldırıldığı bile söylenirdi. Annem, rahmetli dayımın da arkadaşları tarafından ağzından kan gelinceye kadar yumruklandığını anlatırdı yengem Ayşe (Çiftdoğan) Hanım'la gerdege girerken.

Çok sevdiği annemle birlikte ve gelin arabasıyla Hisar'a çıkan –yukarda sözünü ettiğim– Halise Ablamın babası Abidin (Urgancı) Bey Ankara'nın en renkli, en otoriter, en "astığı astık, kestiği kestik" ama aynı zamanda en iyi kalpli ve ileri fikirli işadamlarından biriydi. Yaman bir avcı olduğundan "Atpazarı"ndaki işyeri Ankara ve çevre avcılarının toplanma yeriydi. Bizimkine yakın, havuzlu ve çeşit çeşit meyve ağaçlı bağ evine Ankara'nın ilk "hususî"lerinden biri olan, özel şoförlü Fiat marka gıcır gıcır

otomobiliyle gidip gelirdi. Üstelik o zamanlar Keçiören'e giden yolun yarısı asfalt diğer yarısı şoseydi. Abidin Urgancı'nın evinin de bulunduğu Çoraklık tarafına henüz asfalt dökülmemişti. Otobüsler Keçiören'e ya "asfalt gider şose dönerdi" ya da tersi. İşte bu Abidin Urgancı Bey'in –yıldızının bir türlü barışmadığı– şoförlerinden sonuncusu bir gün kafayı çekip güzelim arabayı paramparça edince, bıyıkları henüz terleyen oğlu rahmetli Saim Ağabey'e bir motosiklet alıp onun sepetinde gidip gelmeye başladı bağ evine. Bir gün oğlu da kaza yapıp yaralanınca bu işlerden iyice soğudu ve Rusya'dan satın alınan uray (belediye) otobüslerini kullanmaya başladı. Zaten, o sırada II. Dünya Savaşı başlamak üzereydi ve "askeriye" motosikletler dahil her türlü özel motorlu araca el koymuştu.

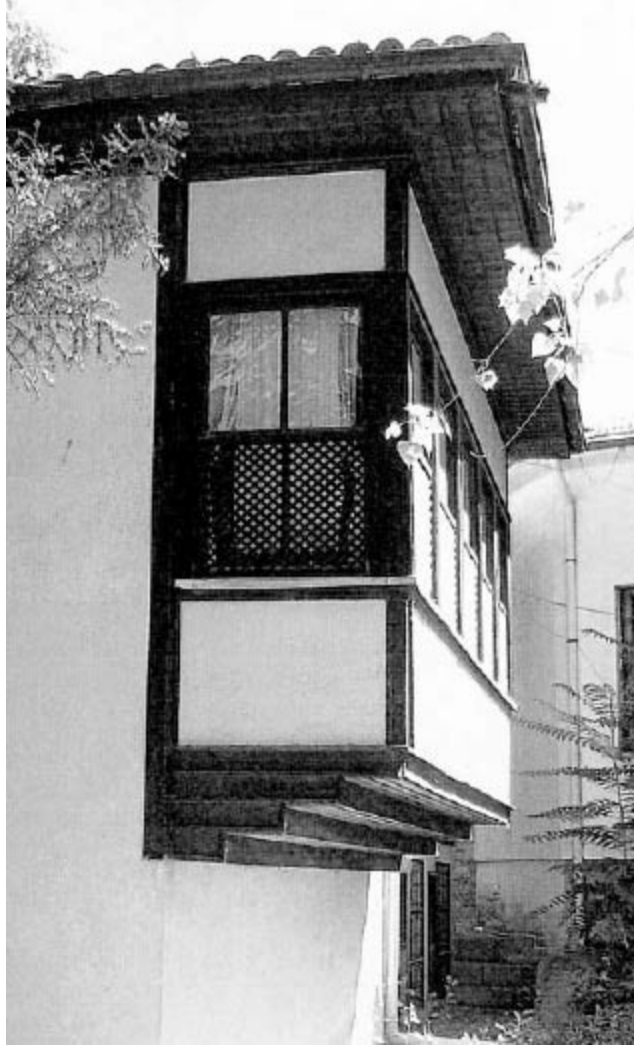
Şair Mehmet Akif'i İstiklal Savaşı sırasında Ankara'da konuk eden büyükannem Hacı Hatice Hanım ve Tacettin Camii imamı Hacı Tevfik Çiftdoğan (üstte). Mehmet Akif (soldan beşinci) yıllar sonra İstanbul'da dönemin ünlü yazar ve şairleriyle (altta).

Mehmet Akif Bey'in İstiklal Marşı'nın sözlerini yazıp ilk kez anneme okuduğu evin içi (üstte) ve dış görünüşü (altta). 1976'da onarılan(?) "Müze

Ev”deki plaketin aksine burası “Yazarın evi” olmayıp İstiklal Marşımızı
“yazdığı” evdir.

(Fotoğraflar: Mahmut Turgut, Ankara)

Mehmet Akif (Ersoy) Burdur “mebusu” olarak Ankara’da İstiklal Marşı’nın sözlerini yazdığı günlerde.

Güzel kemarıyla bana Batı müziğini sevdiren gencecik Halise (Urgancı)
Ablam, annem 'Hisar'a gelin giderken kıyametleri koparmış. Resimde
kardeşi Saim Ağabey'le gıdasız kalmış(?) ablam Perihan ve ağabeyim Nihat
(üstte).

Dedemin –herhalde– turist olarak gittiği Bursa’da 24 eylül 1929 günü çektiği bu eski ve eskimiş fotoğraf bir yaş gençleşmemi(!) sağladı.

Ankara usulü bir sünnet karyolası. “Sünnet çocukları” ağabeyim ve ben.
Yanımızdakiler ablam ve halazadem Müveddet Abla.

Annem, Samanpazarı'ndaki evimizin terasında. Keçiören'deki bağ evimizde
“iki tekerlekli” bisikletimle.

Aile albümünden: İstanbul'da annemle (solda); kızgın bir gününde Ankara'da babamla. Ben de ona uymuşum! (yukarda).

Bir bayram günü yakışıklı dayımla ve babamın kömür deposunda ablamla (altta).

Yeni evli annemle babama dönersek. Hisar'daki evde pek rahat edemediklerinden önce Cebeci'de bahçeli bir ev kiralayarak oraya, bir süre sonra da –gene kiracı olarak– Abidin Urgancıların Samanpazarı'ndaki evine taşınırlar. Çok geçmeden babam bu evi onlardan satın alarak büyütecek ve birkaç ay kiracımız olan Urgancı ailesi de Anafartalar Caddesi'ndeki yeni yaptırdıkları “Urgancı Apartmanı”na taşınacaktır.

O barut gibi Abidin Urgancı, Ankara'nın en güzel kızlarından biri olan Halise Abla'ya keman dersleri aldirmişti. Ziyaretlerine gittiğimizde babasının bir baş işareti üzerine Halise Abla kemanını alır, karşımıza geçer ve ne güzel çalardı. Diyebilirim ki, ben çoksesli ve “canlı” müzikle ilk kez onun kemanından dökülen nağmeleri dinleyerek tanıştım. Zaten babam da evimizde Batı müziğinden başkasının çalınmasına pek izin vermezdi. O yıllarda radyodan teksesli “alaturka” müzik yayını yapılması zaten yasaklanmıştı.

Gramofonda: “Bayan söyle bayına”

Bir yaz günü, annemle arkadaşlarının komşu bağ evlerinden birine dört kişilik bir saz takımı getirttiklerini öğrenince babam pek de hoş karşılamamıştı. Annem o toplantıya beni de götürmüştü. Ortasından bir perdeyle ayrılan salonun bir tarafında “sazcı amcalar” çalıyor, öbür tarafta ise annem ve arkadaşları onları dinliyordu. İçlerinden bazısı da arada bir kalkıp oynuyordu. Ne sazcular hanımları ne de hanımlar sazcuları görüyordu. Ben perdeyi aralayıp bir taraftan öbürüne geçtikçe sazcular hanımlara perde aralığında bir göz atmıyor değillerdi. Çevremizde “kaçgöç” yoktu o zamanlar ama hanımlar nedense böyle bir uygulamayla yetinmek durumundaydılar.

Babamın pek de hoş karşılamadığını söylemişim bu durumu öğrenince:

– Bir daha böyle bir şey duymak istemiyorum!.. diyerek ertesi akşam eve kocaman siyah kutulu yepyeni bir “Sahibinin Sesi” gramofon getirmişti. Yanında bir yığın da taşplak tabii.

– Canınız müzik dinlemek isterse bunu çalıp dinlersiniz, demişti.

O zaman değil bağlar, kentin çoğu yöresine bile henüz elektrik bağlanmamıştı. Tabii, transistörlü, pilli radyolar da yoktu. Annemin özenle kurup bir plak yerleştirdiği gramofondan ilk nağmeler, ertesi sabah babam çok sevdiği vişne ağaçlarının gölgesinde kahvaltısını ederken dökülmeye başladı:

Bayan söyle bayına

Girdik mayıs ayına

Sütler kaymak bağlamış

Bugün sabah çayına...

Arkasından daha neşeli bir nağme daha:

Minimini bir kuştum

Deli gibi olmuştum...

Ve bugün de çalınıp söylenen bir melodi:

Benim gönlüm sarhoştur

Yıldızların altında

Sevişmek ah ne hoştur

Yıldızların altında

Bunlar da herhalde 1930'ların "popları" olmalıydı.

Telefon mucize yaratıyor

Evliliklerinin ilk yıllarını anlatırken annem, babamın eve –daha önce sözünü etmeden– yeni bir şeyler alıp getirmek gibi sürprizler yapmaya bayıldığından da söz ederdi:

“Ankara'daki ilk telefonlardan biri bizim eve bağlandı. Ben ‘ne gereği vardı şimdi bunun?..' diye biraz da karşı çıkmıştım ki, o gün top oynarken düşüp dizini yaralayan ağabeyinin bacağı gece yarısından sonra davul gibi şişmesin mi? Eyvah, ne yapacağız şimdi? Baban hemen telefona sarılarak Operatör Şevket Bey'in, yakınımızdaki, daha o günlerde açılmış özel hastanesini aradı. Durumu anlattı. Beş dakika geçti geçmedi Doktor Şevket Bey evimizdeydi. Ağabeyini kucaklarında hastaneye götürüp hemen ameliyata aldılar. Şevket Bey babama ertesi gün:

– Eğer sabahı bekleseydiniz, Nihat'ın bacağına kesmekten başka çaremiz kalmayacaktı, demiş.

Bir yaz günü de:

– Hanım artık sıcaktan sıkılmayacaksın, diye eve geldi. Adamlarından Mehmet Efendi kocaman bir ‘vantilatör’ tutuyordu kucağında. Hemen kurup çalıştırdı ama pervanenin aniden dönmesiyle parmaklarından birinin ucu kopup gitti baba...

Bana en büyük sürprizi ise bağ evimizde yaptı. Mutfakta akşam yemeği hazırlamak için gazocağıyla boğuşuyordum ki bir kişneme duydum. Avluya çıktığımda baban, simsiyah bir atın çektiği bir ‘london’un içinde elinde dizginlerle gülümsüyordu. Dört kocaman tekerlek üzerinde yaylanan nefis bir şeydi bu. Meğer baban aylar önce Viyana’ya sipariş edip getirtmiş ve bir otomobil parasından fazla para ödemişti bu araba için:

– Bağ evine böylesi yakışır, diyordu.

Ama ben at bakımından anlamıyordum. Babanın da hiç vakti yoktu. Sonunda, atı da arabayı da satmak zorunda kaldık. Oysa ne kadar da sevmiştik...”

Doğum tarihim “buluyorum!”

Önyüzü İstasyon’a, arkası Samanpazarı Meydanı’na bakan dört katlı büyücek Ankara evimizin üst katındaki bir odada ve halen çalışma odamdaki İtalyan malı yeşil avizenin altında dünyaya geldiğimden kimsenin kuşkusu yok da, “ne zaman” doğduğumu öğrenebilmek için bir hayli çaba sarf etmem gerekti!..

“Aile ismi, yani lakap ve şöhreti”min, “meslek ve içtimai vaziyeti”min “Vücutça sakatlık veya noksanlığımın; bekâr, evli, dul, boşamış veya boşanmış (!)” olup olmadığının, “medeni ve şahsi ahvalimdeki tebeddülata yer değiştirme “vakalarının”; “ilk” ve “son” yoklamalarının, “Celbü sevk ve bedeli nakti” durumunun, “ihtiyata naklinden ihracına kadar cari muamelatın” özenle kaydedilip belirtildiği; ayrıca “ekmek karnesi” ve Sümerbank’tan pazen alındığına dair mühür ve imzalarla gelincik tarlasına dönmüş ciltli ve tam 24 sayfalık eski “nüfus hüviyet cüzdanı”na göre doğum tarihim 1 teşrinievvel (ekim) 1929’du. Yani, “bağbozumu” sonrası ve havaların daha yeterince ılıman ve güneşli olduğu bir gün.

Oysa annem, saçak ve “çörtenlerden” (yağmur oluğu) kılıç gibi buzların sarktığı, tipiden gözün gözü görmediği şiddetli bir kış ramazanında üstelik Kadir Gecesi dünyaya geldiğimi, bu nedenle adıma “Kadir”i eklediklerini anlatırdı. Eşinin sancıları sıklaşınca gecenin bir saatinde Kurşunlu Camii’nin arkasında bir evde oturan aile ebemize koşturan babama, sahur beklerken uyukulu gözlerle kapıyı açan Münime Hanım haklı olarak:

– Yollarda bir metre kar var! Raife Hanım doğum için başka zaman bulamadı mı?! diye çıkışınca, daha otuzunu doldurmadan üçüncü çocuğuna kavuşmanın telaşı içindeki babam:

– Hele sen hazırlan da gidelim! Ben seni kucağında taşıyım, Ebe Hanım! cevabını vermiş.

Ekim ayında doğmadığım “hava durumu” nedeniyle kesinleşiyordu ama ya yılı? Bunu da, 1997 başında 92’inde kaybettiği ablasına, iki yıl sonra, kendisi de 92’sine gelince kavuşan rüştiye öğrenimli, biraz da Fransızca bilen teyzem Naime Karaer, çeyiz sandığında özenle sakladığı bir fotoğrafla aydınlatmıştı.

“24 eylül 1929 günü Bursa’da çekildiği” arkasına özenle kaydedilmiş bulunan bu 70 yıllık fotoğraf, dedemi, eşini, yanında ağabeyim ve ablamla belli belirsiz bana hamile annemi ve gencecik teyzemi birlikte gösteriyordu ve ben ortalıkta henüz yoktum. Bu tarihten topu topu bir hafta sonra doğmuş olamayacağıma göre demek ki 1 ekim 1929 günü gelmemiştim dünyaya...

1860’dan beri yayınlanan ünlü Saatli Maarif Takvimi’nin sahiplerinden dostum Menije Anapa ve Aydın Geylani hanımefendiler gerekli araştırmayı yapıp sonunda noktayı koydular. Hicri 27 ramazan 1348 (25 şubat) salı gününü miladi 26 şubat 1930 çarşambaya bağlayan Kadir Gecesi dünyaya gelmişim.

Bir yaş gençleşerek(!) bu işten kârlı çıkmıştım ama her yerde doğum tarihim –bugün bile– 1 ekim 1929 olarak görünüyordu. Bu yüzden “yeni” doğum tarihimin yanı sıra “eski” doğum tarihimini lütfedip hatırlayanlardan da

yaş günü kutlamaları alıyorum. Dahası, dinsel inançları ağır basan yakınlarım, tarihi her yıl değişen Kadir Gecelerini bekliyorlar yaş günümü kutlamak için!

Üstünkörü hazırlandığı açıkça belli olan nüfus kâğıdımı Hoca Dedem çıkartmıştı. İşin aslını ondan sordum:

“Annenle baban sen okula yazılıncaya kadar bu işi savsaklamışlar. Ben de onlara bir oyun oynayıp doğum tarihinin gününü de, ayını da, yılını da kasten yanlış yazdırdım!” demesin mi?

Ah benim güler yüzlü, sevecen ve şakacı din adamı dedeğim! Sen aslında o oyunu annemle babama değil de bana oynamışsın ya neyse...

1925’te doğan ağabeyim Nihat ile 1927’de bağ evinde dünyaya gelen ablam Perihan (Atasoy)’ın gene dedemin “belirlediği” doğum tarihlerinin ne derecede gerçeğe uygun olduğunu doğrusu bilmiyorum. Bunu da pek merak ediyorlarsa kendileri araştırıp bulsunlar.

70-75 yıl önceleri doğum günü kutlamaları henüz revaçta olmadığından dedemin onlara da bir oyun oynamış olması pekâlâ mümkündür. Bu konuda en şanslımız ise Ankara’dan İstanbul’a “naklihaneye” etmeden kısa bir süre önce dünyaya gelen “tekne kazıntısı” Yılmaz’dır. Onun 22 şubat 1940’ta doğduğunu hepimiz çok iyi biliyoruz. Ha, 1935’te Baran isimli bir erkek kardeşimiz daha oldu ama babamın ve annemin tüm gayretlerine rağmen zavallı kardeşim yaşatılamayıp daha yaşını doldurmadan bağ evimizde vefat etti. Bazı amcaların gelip, tabuta bile koymadan bir örtü içindeki zavallı kardeşimi kucaklarında camiye ve oradan da yakındaki kabristana götürdüklerini anımsarım.

Küçük Baran’la ilgili iki anım daha var. İlki, annem sağlık nedenleriyle süt veremediğinden bağ komşumuz, bir Türk zabitle evlenip Ankara’ya gelin giden Kırım Türklerinden Meryem Hanım “sütannesini” olmuştu kardeşimin.

[7] Ancak, onun sütü de yetmemiş olacak ki; doktorlar, “ana sütüne en yakın” olduğu için(!?) eve bir dişi eşek almamızı önermişler ve çocuklarına çok düşkün olan babam da hemen yerine getirmişti bu öneriyi. Badem gözlü, güçlü kuvvetli bir siyah eşek çıkageldi bir gün. Anneciğim ne de olsa şehir kızı, eşek sağmayı nereden bilsin? Bu iş için bir de yardımcı kadın bulundu ama para etmedi. Önce Baran’ı yolcu ettik, arkasından da dört aylık sütannesini getirildiği köye gönderdik.

İkinci anım da şu: Kardeşimin iyi beslenememekten öleceğini duymuşum ya, beş yaşındaki çocuk aklımla “bir de ben besleyeyim kardeşimi” diye düşünüyorum ve beşikteki birkaç aylık çocuğun ağzını ekmekle dolduruyorum. Annem yetişip de parmağıyla boğulmak üzere olan bebeğin ağzını boşaltmasa zavallıcık yaz sonunu bile göremeyecekmiş ve ben de iyi niyetimin kurbanı olacaktım. O zamandan beri kimseyi bir şeyler yemeye zorlamam, aracı da olmam.

Bağ evimiz 40 dönümlük bir alanın orta yerinde iki katlı tipik bir Ankara eviydi. Burasını dedem Halil Efe yaptırmış asrın başında. Birbirinden yüzlerce metre uzaklıkta, hepsi de geniş bağların ortasına adeta serpiştirilmiş gibi duran iki ya da tek katlı evler. Komşularımız ise, Yavuz zırhlısından emekli İsmail (Okan) Bey ki, oğullarını çok iyi okutmuştur ve büyük oğlu Kenan (Okan) Ağabey Ereğli Demir Çelik’in genel müdürlüğünde bulunmuştur. Ben, insanların “büyüyünce” yurtdışında da okuyabileceklerini ilk kez, Amerika’da mühendislik tahsil eden bu çok yakışıklı ve ağırbaşlı Kenan Ağabey’den duymuşumdur. Sonra, Ganime Halalar... Belkıs Ablalar... Remzi Ağabeyler ve başkaları... Bağlar arasında kesinlikle hudut benzeri bir işaret yoktu ve böyle bir şeye “tevessül etmek” çok ayıplanırdı. Herkes kendi bağının nerede başlayıp nerede bittiğini bilirdi. Her taraf “karaoğlan” ve “hevenk” üzümleri; badem, vişne, kayısı, elma, armut ağaçlarıyla doluydu. Bizim bağ evininin 70-80 tane meşe palamutundan oluşan bir de küçük korusu vardı.

Bağbozumu zamanı gelince, 2x3 metre boyutlarında ve 30-40 santim yüksekliğinde, bir köşesinde akıntısı bulunan kocaman bir tahta tekne, sırada hangi ev varsa o evin avlusuna taşınırdı. [8] Bağ komşuları çoluk çocuk, birkaç da yakın köylerden yardımcı alıp bağları “bozarlardı”.

Kış için kilerlere asılacak sofralık üzümler ayrıldıktan sonra kalanı küfelerle taşıyıp bu teknelere doldurulur ve ayaklarını özenle yıkayan ablam dahil 8-12 yaşında komşu kızları teknelere çıkararak güle oynaya bu üzümleri ayaklarıyla ezerlerdi. Köşedeki oluktan aralıksız akan şıralar da bakraçlarla az ötedeki ateşin üzerine yerleştirilmiş en azından bir metre çapındaki devasa kazana boşaltılırdı. Böylece oluşan pekmezden komşulardan isteyen istediği kadar alır ve kazanın dibinde kalan karamel tadı ve kıvamındaki macun da özenle hazırlanmış küçük asma çubuklarına sıvanıp çocuklara dağıtılırdı. Bir keresinde bana bu macunlardan vermeyi nasılsa unutmuşlardı ve akşam eve dönen babama:

– Ganime Hala bugün bana macun vermedi pekmez kazanından! diye şikâyette bulunmuştum.

Babam çok hiddetlenmişti. Gecenin bir saatinde beni de yanına alarak Ganime Halaların kapısına dayandı:

– Oğluma neden macun vermedin komşu?

– Ah oğlum, görmemiş olacağım herhalde! Görsem vermez miydim?

Oğlağımın başına gelenler

Bizim bağın bir yüzünden şose geçerci. Yolun öbür yanında da kocaman bir kavun karpuz bostanımız vardı. Buradan gelip geçen köylülerin bağlara girip istedikleri kadar üzüm yemeleri, hatta bir miktar da heybelerine koyup evlerine götürmeleri olağandı. Hatta oturup çoğu kez bostanımızdan karpuz kesip oracıkta güneşe koyduklarını ve bir süre sonra yediklerini görürdüm. Bir gün sormuştum:

– Karpuzları neden güneşte tutuyorsun amca?

– Karpuz güneşte soğur da ondan!

Bu “soğutma” yönteminin gerçekten bir işe yarayıp yaramadığını bir fırsatını bulup da araştıramadım.

Evde hayvan beslemenin pek makbul bir şey olmadığı söylendiğinden midir bilmem, bizim hiç hayvanımız olmamıştı evimizde. Doğrusu, aklıma benim küçük oğlağımı getirdiği için olacak, ileriki yaşlarımda da evime hayvan almadım. Bunun ilk istisnası nasılsa kafesinden kaçıp bir kış günü tam da donmak üzereyken penceremizi tıklatan “Haydut”tur! Sevgili muhabbetkuşum Haydut’u şimdilerde birkaç gün görmesem özlüyorum. Ha, bir de kedimiz oldu son zamanlarda: Şaziye! Bu sevimli “sokak kedisi” şimdilerde, evimizin gerçek sahibi ve hâkimi konumunda.

“Oğlak hikâyeme” gelince. Bir yaz başlangıcı bağımız çevresinde babamla gezerken bir keçi çobanı gördük. Kucağında o gün dünyaya geldiği anlaşılan inanılmaz derecede güzel ve kıvrım kıvrım tüyleri, bembeyaz bir “Angora” tiftik keçi yavrusu vardı. Aklım başımdan gitmişti:

– Babacığım, bana bunu al! diye tutturdum ve aslında çok uslu bir çocuk olduğum halde biraz şamatayla ve çoban güçlüğüle ikna edilerek dediğimi yaptırdım.

O yaz, çocukluk hayatımın en mutlu aylarını yaşadım. Bu mutluluğun sonunun çok kötü geleceğini ise nereden bilebilirdim?

İncecik ayakları üzerinde durmayı kısa sürede öğrenen sevgili keçim önce güzel bir oğlak, yaz sonuna doğru da yetişkin bir keçi olup çıkmıştı. Sürekli benim yanımda dolaşır ve annemin zoraki yatırdığı öğle uykularından uyanıncaya kadar da ikinci kattaki kapımın önünde oturup uykudan kalkmamı beklerdi. Merdivenlerden tıklar tıklar inip çıkması görülecek bir şeydi. Tek kusuru, oraya buraya bıraktığı küçücük zeytin taneleri gibi kakalarıydı ve annem kızmasın diye bunları ben ellerimle toplar, cebime doldurur ve dışarı atardım. O artık evin bir parçasıydı ve ben hayatımda ilk kez bir canlı varlığa sahip olmanın benzersiz hazzını yaşıyordum.

Bir gün, okulların artık açılmak üzere olduğunu ve yakında şehre döneceğimizi öğrendim. Ben henüz okul çağına gelmemiştim ama ağabeyim ve ablam Samanpazarı’ndaki evimizin karşısında eski ve ahşap bir konaktan bozma İstiklal İlkokulu’nun öğrencileriydiler.

O gece yatağında dönüp durduğumu anımsıyorum. Bağ yerinde keçi beslemek tamam da, şimdi ne olacaktı? Çocuk aklımla bir de çıkış yolu bulmuştum. Babam, yavru keçisini 2,5 liraya bize satan çobanı bulup yaz aylarına kadar ona geri verir biz bağa taşınınca da keçimi tekrar geri alırdık. Ara sıra köye gidip keçimi ziyaret de ederdim!

Bir sabah bağ evimize daha önce hiç görmediğim irikıyım bir adam geldi ve meşin torbasından çıkardığı kocaman bıçağı bilemeye başladı. Eyvah!.. Keçimi keseceklerdi! Bir şeyler yapmalıydım. Merdivenlerden deli gibi inip bahçeye çıktım. Zavallı hayvan sakın sakın ortalıkta geziniyordu. Bir ümit, koruluğa doğru koşarak:

– Gel!.. gel!.. diye seslendim.

Hayret! Nereye gitsem ince ayakları üzerinde peşimden koşturan sevgili keçim, üstelik çağırdığım halde nedense gelmiyordu. Bir gelse onu ağaçların arkasına saklar ve kesilmekten kurtarırdım. Ama o, başına gelecekleri anlamış gibi ve inanılmaz bir tevekkülle kasap amcanın yanındaki taze otları kemirmekle meşguldü. “Benim keçim olduğunu” sanki tümüyle unutmuştu.

Yeri göğü inlettim! Ortalığı birbirine kattım ama keçimi kurtaramadım. Kestiler onu! Kestiler ve yediler! Bana bunu nasıl yapmışlardı? Çok duygulu bir insan olan babam.. annem, ablam ve ağabeyim nasıl razı olmuşlardı buna? Nasıl yemişlerdi keçimi? Onları hiçbir zaman bağışlamadım!

Bir bisikletim oluyor

Söz “bağışlamaktan” açılmışken, altmış küsur yıl sonra hâlâ içimi sızlatan ve bu kez kendi kendimi hiç bağışlayamadığım bir olaydan da söz etmek istiyorum.

1930’ların Keçiören’i bağlık bahçelikti demiştim. Sayılı evleriyle kalabalığı, gürültüsü olmayan sakın bir yer. Bisiklete burada binilmeyecek de nerede binilecekti? Ama annem, altı, dokuz ve on bir yaşlarındaki üç çocuğunu, bir de bisikletleri olursa göz önünde tutamayacağını düşündüğünden olacak babamın bizlere bisiklet almasına şiddetle karşı

çıkıyordu. Ama bir gün babamla birlikte “şehirden” bağ evimize döndüğümüz taksinin bagajından, Peugeot marka, önünde madeni bir aslan heykelciği bulunan iki tekerlekli gıcır gıcır bir bisiklet çıkınca herkes ve özellikle ağabeyim ve ablam donup kaldılar.

O gün “işe” babamla birlikte gitmiş, akşamüzeri eve dönmek üzere “Taşhan”a (Ulus Meydanı) geldiğimizde bir mağazanın vitrininde gördüğüm bisikleti bana almasını istemiştım babamdan. Başına geleceklerden habersiz, işe annemi karıştırarak paçayı kurtarmak istemişti babacağıım:

– Böyle bir şey yaparsak annen bizi eve sokmaz! Hem daha ablanla ağabeyinin bile bisikletleri yok.

– Bana ne onlardan? İsterim de isterim..

Ben dayatınca babam da kestirip atmıştı:

– Olmaz!

Olmaz mı? Sen şimdi görürsün! Akşamın en kalabalık saatleri ve Ankara’nın en kalabalık yeri. Uslu bir çocuk olduğumu unutup attım kendimi yerlere. Güzelim bahriyeli elbisem rezil oldu. Kıyameti koparıyorum. Millet başımıza toplanmış. Fikir yürüten yürütene:

– Eh Beyim alıver bari. İstedığı olsun çocuğun!

– Canım, bacak kadar çocuğun zoruyla bisiklet mi alınır mı?

– Belki de adamın parası yoktur.

Bu son “yorum” babamı ateşlemiş olmalı ki:

– Kalk bakalım “çamur”, dedi. Sen kazandın!

İlk tepki annemden gelmişti babama:

– Bisiklete atlayıp bir yerlere gider de kaybolursa sorumlusu sensin.

Babam ise topu sevinçten yerinde duramayan bana atıyordu:

– Uzaklara gitmek yok... Annenin sözünden çıkmak yok, değil mi?

– Tabii babacağım... Tabii anneciğim... Siz merak etmeyin! Söz!

– Türk sözü mü?

– Türk sözü!

– Hem bak ara sıra ağabeyin ve ablan da binecekler bisikletine.

Çocuk kafamla işi baştan sıkı tutmazsam bisikletimin elden gideceğini hissediyordum:

– Olmaz! O, benim bisikletim. İstersen birer tane de onlara al.

– Allah Allah!..

Gerçekten de kimseye vermiyorum bisikletimi ve göz önünden fazla uzaklaşarak annemi kızdırmamaya, açık vermemeye dikkat ediyorum. Ama bir gün ablamın benden habersiz bisikletime binip keyifle pedallara bastığını görmeyeyim mi?

Hemen yerden kocaman bir taş alıyorum elime. Ayva büyüklüğündeki bu taşı nasıl bir kızgınlık ve güçle fırlatmışım ki, havada vınlayarak gidiyor ve ablamın sırtının orta yerine yapışıyor! Bisikletin bir yana ablamın öbür yana yuvarlandığını dehşet ve korku içinde fark ediyorum:

– Anne koş, ablam ölüyor!..

Ablamı yerden kaldırıp yüzükoyun yatırıyor annem. Sırtında el kadar bir yara. Ben dört dönüyorum:

– Ablacığım, ne zaman istersen binebilirsin bisikletime.

Gülüyor:

– Senden izin almadığım için suç bende!

Altmış küsur yıl sonra yara izi hâlâ duruyor ablamın sırtında. Benim içimdeki sızı da...

[1] XVII. yüzyıl başlarında “Hacı Tepesi Mahallesi” olarak anılırken, daha sonra Hacı Tepesi’ne ve nihayet Hacettepe’ye dönüşmüştür. Dr. Rıfat Özdemir, Ankara, Kültür Eserleri Dizisi: 59. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1986.

[2] Yazarın notu: Nejat Akgün, Ankara Kulübü Yayınları arasında çıkan (1996) Burası Ankara isimli kapsamlı kitabında bu olayı anlatırken “Şair Mehmet Akif’in İstiklal Marşı şiirini yazmış olduğu ev... Kurtuluş Savaşı sırasında Tacettin Tarikatı şeyhi tarafından Burdur milletvekili olarak Birinci Meclis’e girmiş olan şaire oturması için ayrılmıştır...” demektedir. Oysa, o tarihte burada herhangi bir tarikat şeyhi bulunmayıp “evi” Mehmet Akif’e tahsis eden kişi caminin imamı olan dedem Tevfik Çiftdoğan’dır. Daha sonra Hacettepe Üniversitesi kampüsü içinde kalan bu ev yıktırılıp eski mütevazı haline pek sadık kalmadan yeniden yapılmış ve müze olarak ziyarete açılmıştır. Camiye bitişik türbede Tacettin İbrahim ile oğlu gömülüdür.

[3] Gazi Mustafa Kemal ve Hafızamdaki Ankara, Mehmet Mehdi Mıhçıoğlu, Ankara 1998.

[4] O sırada İstiklal Marşı’nın sözleri için açılan yarışmaya katılan 724 yapıtın hiçbiri benimsenmemişti. Mehmet Akif, Maarif vekilinin (Hamdullah Suphi Tanrıöver) isteği üzerine 17 şubat 1921’de İstiklal Marşı’nı yazdı. Metin, 12 mart 1921’de Büyük Millet Meclisi’nde kabul edildi. Mehmet Akif ödül olarak verilen 500 lirayı orduya armağan etti. (AnaBritannica, s. 273.)

[5] Yakın Tarihimiz, IV cilt, s. 129, 132.

[6] Bağlum Kemal, Beş Bin Yılda Nereden Nereye Ankara, Ankara 1992.

[7] Yazarın notu: Sarıkamış felaketi sırasında Ruslara esir düşen Ali Rıza Bey isimli Türk zabitanı Kırmızı zengin bir Tatar-Türk ailesi esaretten kurtarır. Ali Rıza Bey bu ailenin Meryem isimli kızıyla evlenir. Birlikte, başka Türk esirlerini de Ruslardan kurtararak silahlı bir güç oluşturup gizlice Türkiye’ye dönerler ve Kurtuluş Savaşı’nda Atatürk’ün emrine girerek önemli

hizmetlerde bulunurlar. Savaş bitince Atatürk de Ankara'dan ayrıldığı anlaşılan bir gayrimüslim vatandaşa ait Çoraklık'taki -bize çok yakın- "Havuzlu Bağ"ı Ali Rıza Bey 'le eşi Meryem Hanım'a ve çocuklarına tahsis eder.

[8] Yazarın notu: Kısa süre önce bağları ve meyve bahçeleriyle ünlü Çoraklık, Keçiören bölgesinde bugün tek bir üzüm "omca"sı bırakılmamış olması hazin ve düşündürücüdür. Oysa, örneğin Almanya'nın Stuttgart kentinde, yoğun yapılaşmaya karşın, üzüm bağları bugün de yamaçlardan kentin merkezine kadar inmektedir.

Beşinci bölüm

Atatürk'ü görüyorum

1930'ların Ankarası küçük ama düzenli gelişip büyüyen sevimli bir kenti. O, "Atatürk'ün Ankarası"ydı!

Haysiyetli "saylavı" (milletvekili), henüz "işini bilmeyen"(!) dürüst memuru, "devrim koşusunun" erleri öğretmeni, çalışkan ve sorumluluk bilinci hızla gelişen öğrenciler, "Türklüğü" ve Cumhuriyeti coşkuyla benimsemiş halkıyla...

Sayıllı asfalt yollarından tek tük geçen taşıt araçlarına ciddiyle yol veren bembeyaz üniformalı polisi, vakur "zabiti", her akşam serinliğinde birer birer sulanan yol kenarlarındaki yeni dikilmiş akasya ağaçları, "uray" (belediye) otobüsleriyle... çarşısıyla, pazarıyla.

O zamanın Ankaralıları, Atatürk her an karşlarına çıkıp da bir hatalarını görürse ayıplayacakmış gibi dikkatli, saygılı, terbiyeli ve bakımlıydılar, "köşeyi dönmüş" olmasalar da: Yere tükürmezler, bağırp çağırmazlar, itişip kakışmazlardı.

Bilirlerdi ki, onunla aynı kentte yaşamaktadırlar. O nedenle; bir kat elbiseleri, bir çift pabuçları olsa da üstleri başları temiz olmalıydı. Erkekleri sanki hep lacivert takım elbise giyerdi. Kadınları; özenle taranmış kısa ve "ondüleli" saçları üzerine oturtulmuş şapkaları, bereleriyle öylesine güzel ve

zarif dururlardı ki...

Ne denli kendinden ve geleceğinden emin, dinsel(?) dogmaların karanlığını yırtmış bir ulustuk o zamanlar. Ne denli gururluyduk. Birilerinin sonradan yakıştırdığının aksine “öyle dediğimiz” için değil “öyle olduğumuz” için Türklüğümüzle mutluyduk. Üstelik doğruduk ve çalışkandık...

“Yasamız, büyüklerimizi saymak, küçüklerimizi korumak”tı. “Varlığımız Türk varlığına armağan olsun”du. Buna, kadın erkek, genç yaşlı içtenlikle inanan insanlardık. Ve Aka Gündüz’ün dizeleriyle

Ankara Ankara güzel Ankara

Seni görmek ister her bahtı kara

Senden yardım umar her düşen dara

Yetersin onlara güzel Ankara

Burcuna göz diken dik başlar insin

Türk gücü orada her zoru yensin

Yoktan var edilmiş ilk şehir sensin

Var olsun toprağın taşın Ankara

derken ülkemizin hak ettiği güzel günlere doğru koştuğundan kuşkumuz yoktu.

Dal gibi akasya ağaçlarımın

Dost gölgeleri

Sıra sıra düşerdi

Serin noktalar gibi

Tutuşmuş kaldırımlara.
İnsanlar yürürdü
Bu yanan yollarda
Kendinden emin
“15 milyon genç”ten üçer beşer insanlar
“Onuncu Yılında”
Cumhuriyet’in.
Bronz omuzlarına
Güvercinler konarken, sâkin
Oturan “o” idi
Yükseklerde bir yerde hâkim.
Her yerde çocuklar koşuşurdu
Siyah önlükler içinde
Ateşler tutuşurdu.[\[1\]](#)

1936-37 ders yılında yakınımızdaki “İstikal Mektebi”ne bir yıl devam ettikten sonra, İstanbul’a, Galatasaray Lisesi’nin “Ortaköy Şubesi” denilen ilkokuluna –üstelik, Fransızca bilmediğimden tekrar okumak üzere 1. sınıfa–yatılı olarak gönderildim. O zamanlar “taşra”dan öğrenim için İstanbul’a yollanan çocuk sayısı o kadar azdı ki annem:

– Ankara’da okul mu kalmadı, Bey? Ya bacak kadar çocuk oralarda hastalanıp ölürse? diye bir hayli karşı çıkmıştı bu işe ve kararlı bir adam

olan babam onun bu direnişini kırmak için dedem Tevfik Hoca'yı "Ulus Meydanı"ndaki "Zevk Lokantası"nda yemeğe davet ederek yardımına başvurmak zorunda kalmıştı:

– Bak baba, demişti. Ben bunca zahmetle kazandığım parayla çocuklarımı daha iyi okullarda okutup yabancı dil öğrensinler diye İstanbul'a göndermek istiyorum ama kızın bana destek olacağına karşı çıkıyor.

Küplere binen dedem:

– Sen bu işi bana bırak evlat, deyip annemin direnişini çabucak kırmış ve bana da ister istemez babamın kararına boyun eğmek kalmıştı.

1937-38 ders yılından itibaren ve İstanbul'da hafta sonları "çıkacak" yerim olmadığından cumartesi günleri öğleden sonra derslerin bitiminde de okulda kalırdım. Yani, o zamanki deyimle "leyli bekâr" dım.

1940'larda ailece İstanbul'a nakledince en azından cumartesi akşamları "evci çıkmaya" başladım. Ama yatılı statüm, on iki yıl sonra (Galatasaray'da lise 4 sınıftır) diplomamı alıncaya kadar sürdü gitti.

Özetle benim Ankara'da geçen yaşantım aralıksız yedi yıldan ibarettir. Galatasaray'ın ilk sınıflarındaki yazları da sayarsanız, tamamı biraz daha fazla.

Ama çocukluğum boyunca Atatürk'le yatıp Atatürk'le kalkmış olmamın yanı sıra bir de onu birkaç kez hem de yakından görmüş olmam ve güzelim anılarla dolu bulunmam nedeniyle olacak kendimi hep "Ankaralı" gibi hissettim. Bir türlü "İstanbullu" olamadım. Bundan da şikâyetçi değilim!

Evet, onun uzun ince parmaklarını, "üç numaraya" vurulup ders yılı sonunda biraz uzamış saçlarımda hissettim bir kez de. Galatasaray'ın ilk kısmını bitirip Beyoğlu'na "terfi ederken" bir gün Türkçe ve tarih hocamız – aynı zamanda futbol hakemi olan– Selami Akal'a "yaşlanınca bizim de saçlarımızın dökülüp dökülmeyeceğini, bunun şimdiden belli olup olmadığını" sormuştuk.

Selami Akal:

– Bu, biraz da ırsiyetle ilgilidir. Üstelik pek de önemli değildir. Önemli olan kafaların “içidir”, dedikten sonra:

– Ama, Orhan’ın saçlarının hiç dökülmeyeceğine bahse girerim, diye sözlerini sürdürmüştü. Çünkü onun saçlarına Atatürk’ün eli değmiştir!

Hocamız bir gün bize, içimizde Atatürk’ü gören olup olmadığını sormuş ve ben şimdi size de aktaracağım onunla ilgili çocukluk anılarımı nakletmişim. Selami Akal da anlaşılan bunu unutmamıştı.

Atatürk’ü ilk kez, Cumhuriyet’in 10. yıl kutlamaları sırasında, hipodromdaki derme çatma, tahtadan “şeref tribünü”nde ünlü “10. Yıl” konuşmasını yaparken gördüm. Henüz dört yaşımı bile doldurmadığım halde tüm ayrıntılar belleğimde nasıl da yer etmiş. Hepsini öylesine netlikle anımsıyorum ki...

Önce, 29 ekim 1933 tarihinden birkaç gün geriye dönüp o dönemin “havasını” yansıtmak istiyorum.

10. yılın büyük bir coşkuyla kutlanması için tüm kentler gibi Ankara da seferber olmuştu. Ana caddelere “tak-ı zafer”ler kuruluyor, her taraf bayraklarla süsleniyordu. Evlerin de ışıklarla donatılması “beklendiğinden” hemen herkes seve seve işe koyulmuştu haftalar öncesinden. Babam da bir elektrikçi getirerek evimizin “İstasyon” a bakan önyüzüne sıra sıra renkli ampuller dizdirmişti. “Bayram” a günler kala biz büyük bir keyifle bunları yakan düğmeyi çevirince komşularımız hayran olmuş ve ertesi gün aynı elektrikçiyi çağırarak evlerini onlar da donatmışlardı. “Müstantık” (sorgu hâkimi) komşumuz Kenan Beyler, Avukat Sait (Tartan) Beyler, beş erkek çocuklarına kafiyeli isimler (Necati, Hayati, Sebati, Zati, Şefkati) veren “Nemutlu” ailesi ve diğerleri. Şazer (Nemutlu) Hanım’ın eşi babamın arkadaşı Hamdi Nemutlu Meclis’te görevliydi ve aileye soyadını Atatürk

vermişti. Kendisi de annemin “ahret kardeşi”ydi. Sebati benim, ağabeyleri de ağabeyimle ablamın okul arkadaşlarıydılar.

Evde benim bir de genç dadım vardı. Ankara yakınındaki “Balişeyh”ten babamın getirdiği Yörük kızı Şerife Ablam! Şerife Ablamda biraz Kürtlük de olmalıydı, sanırım ama o zamanlar herkes Türk ulusunun mensubu olmakla yeterince mutluydu ve insanlardan öyle Kürt filan diye söz etmek ayıptı ve hoş karşılanmazdı. Zaten, kimse de kimsenin kökenini araştırma hak ve yetkisini kendinde bulmazdı.

İşte bu, anneme yardımcı olmanın dışında benim üzerime titreyen Şerife Ablam bir keresinde, çeşme başında oynarken komşu kızı “Raşel” yere düşürüp üstümü başımı kirletti diye tek başına bitişikteki “Yahudi mahallesi”ne dalmış ve:

– Raşel’i çabuk verin bana! Yoksa mahallenizi başınıza yıkarım! diye herkesin yüreğini ağzına getirmişti.

Babam sonraki yıllarda –“evlatlığımız” demeye dilim varmıyor– bu Şerife Ablamı genç kâtabi Ahmet’le evlendirmiş ve oğulları Metin’i de annem İstanbul’da yanına alarak yetişmesine yardımcı olmuştu.

Ankara 10. yıl heyecanıyla yanıp tutuşurken Şerife Ablam bir gün babama dedi ki:

– Babacağım, benim ailem de Cumhuriyet Bayramı için Ankara’ya gelmek istiyor. Yatacak yerleri yok. Bir iki gün “bizde” kalabilirler mi?

Babam, bir göz attığı annemden olumlu işaret almış olmalı ki:

– Tabii kalabilirler, kızım. Buyursunlar, dedi.

Gerçekten de, 10. yıl kutlamalarını halk “seyretmekle” kalmayacaktı. Doğrudan “katılacaktı” da bunlara. Katılacak ve Atatürk’ün önünden geçerek onu sevgiyle, minnettarlıkla “selamlayacaktı”. Evimize gelince, Şerife Ablamın babasıyla annesini ve bir iki kardeşini yatırıp kaldıracak kadar

büyüktü. Sanırım 26 veya 27 ekim günü beklenen konuklar sükun etti: Rengârenk giysileri, sırmalı şalvarları içinde... “bayram” nedeniyle en güzel elbiselerini giymiş, takmış takıştırmış güzel mi güzel kadınlar... Kravatlı gömleklî, yelek ceplerinden saatlerinin zincirleri sarkan köy erkekleri... Kızlı erkekli bir yığın çocuk... Yirmi kişi! Belki de daha fazla. Bizim Şerife'nin “ailem” dediği meğerse bunlarmış.

Önce bir şaşkınlık yaşandı ama annem kısa sürede işleri yoluna koydu ve Şerife kızımızı üzmeden sorunu çözdü:

Şerife'nin annesi ile babasını ve küçük kız kardeşini bizim eve aldık. Kalanları ise kiracılarımıza ve komşulara yerleştirdik birer ikişer. Gene de “açıkta” kalanlar olmuştu. Onlar için de dört katlı evimizin merdiven sahanlıklarına yataklar serildi. Bayram günü babam bir “kaptıkaçtı” tutup hepsini –Atatürk'ün önünden geçmek üzere– hipodroma gönderdi. Yenildi içildi ve bayram, coşku ile kutlandı.

Biz, evin üç çocuğu ise daha talihliydik. Babam, müteahhit niteliğiyle “Köşk”ün kimi ihtiyaçlarını karşıladığı için buradaki bazı görevlilerden davetiye sağlamıştı geçit resmini tribünden izleyebilmemiz için.

Sabah erkenden, babamın önceden “peylediği” bir taksiye binip, devlet “ricali” ile Ankara'daki yabancı elçilik mensuplarına ayrılıp çiçek ve bayraklarla süslenmiş “şeref tribünü”nün hemen yanındaki davetliler bölümünde yerimizi aldık. Az sonra yanı başımızda bir dalgalanma oldu. Herkes ayağa kalktı ve Atatürk olanca şıklığı, zarafeti ve tevazusuyla çevresindekileri selamlayarak en öndeki yerini aldı. Yanında Başvekil İsmet Paşa, Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak, yakın çalışma arkadaşları ve Cumhuriyet'in 10. yıl kutlamaları nedeniyle Sovyetler Birliği'nden gelen ünlü Mareşal Voroşilof vardı.

Atatürk'ün büyük bir coşku içinde yanındakilerle ve özellikle Sovyetler Birliği heyetine başkanlık eden Mareşal Voroşilof'la konuştuğunu dün gibi anımsıyorum.

Ne kadar şık, etkileyici ve güzeldi. Etrafına ışıklar saçan bir güneş

gibiydi! Yerimde duramıyor, koşup yanına gitmek istiyordum. Babam, bunu anlamış olmalı ki oturduğumuz yerde elimi sıkı sıkı tutuyordu.

Sonra, ağır ağır yerinden kalktığını gördük. Tribünleri dolduranlar, karşısındaki askerler, izciler, halk herkes dikkat kesildi. Çıt çıkmıyordu.

Delen bakışlarla bir iki dakika kadar etrafı süzdü ve elindeki küçük kâğıtlara ara sıra bir göz atarak ünlü “10. Yıl Nutku”nu kanlarımızı donduran bir sesle okumaya başladı:

Türk Milleti!

Kurtuluş Savaşı’na başladığımızın 15. yılındayız. Bugün Cumhuriyetimizin onuncu yılını doldurduğu en büyük bayramdır.

Kutlu olsun!

Bu anda büyük Türk milletinin bir ferdi olarak bu kutlu güne kavuşmanın en derin sevinci ve heyecanı içindeyim.

Yurttaşlarım!

Az zamanda çok ve büyük işler yaptık. Bu işlerin en büyüğü, temeli, Türk kahramanlığı ve yüksek Türk kültürü olan Türkiye Cumhuriyeti’dir.

Bundaki muvaffakiyeti Türk milletinin ve onun değerli ordusunun bir ve beraber olarak azimkârane yürütmesine borçluyuz.

Fakat yaptıklarımızı asla kâfi görmeyiz. Çünkü daha çok ve daha büyük işler yapmak mecburiyetinde ve azmindeyiz. Yurdumuzu dünyanın en mamur ve en medeni memleketleri seviyesine çıkaracağız. Milletimizi en geniş refah vasıta ve kaynaklarına sahip kılacağız. Milli kültürümüzü muasır medeniyet seviyesinin üstüne çıkaracağız.

Bunun için, bizce zaman ölçüsü geçmiş asırların gevşetici zihniyetine göre değil, asrımızın sürat ve hareket mefhumuna göre düşünülmelidir. Geçen zamana nispetle, daha çok çalışacağız. Daha az zamanda, daha büyük işler başaracağız. Bunda da muvaffak olacağımıza şüphem yoktur. Çünkü, Türk milletinin karakteri yüksektir. Türk milleti çalışkandır. Türk milleti zekidir. Çünkü Türk milleti milli birlik ve beraberlikle güçlükleri yenmesini bilmıştır. Ve çünkü, Türk milletinin yürümekte olduğu terakki ve medeniyet yolunda, elinde ve kafasında tuttuğu meşale, müspet ilimdir. Şunu da ehemmiyetle tebarüz ettirmeliyim ki, yüksek bir insan cemiyeti olan

Türk milletinin tarihi bir vasfı da, güzel sanatları sevmek ve onda yükselmektir. Bunun içindir ki, milletimizin yüksek karakterini, yorulmaz çalışkanlığını, fitri zekâsını, ilme bağlılığını, güzel sanatlara sevgisini, milli birlik duygusunu mütemediyen ve her türlü vasıta ve tedbirlerle besleyerek inkişaf ettirmek milli ülkümüzdür.

Türk milletine çok yaraşan bu ülkü, onu, bütün beşeriyete hakiki huzurun temini yolunda, kendine düşen medeni vazifeyi yapmakta, muvaffak kılacaktır.

Büyük Türk Milleti! On beş yıldan beri giriştiğimiz işlerde muvaffakiyet vaat eden çok sözlerimi işittin. Bahtiyarım ki, bu sözlerimin hiçbirinde milletimin, hakkımdaki itimadını sarsacak bir isabetsizliğe uğramadım.

Bugün, aynı inan ve katiyetle söylüyorum ki, milli ülkeye, tam bir bütünlükle yürümekte olan Türk milletinin büyük millet olduğunu bütün medeni âlem, az zamanda, bir kere daha tanıyacaktır.

Asla şüphem yok ki, Türklüğün unutulmuş büyük medeni vasfı ve büyük medeni kabiliyeti, bundan sonraki inkişafı ile, âtinin yüksek medeniyet ufkunda yeni bir güneş gibi doğacaktır.

Türk Milleti,

Ebediyete akıp giden her on senede, bu büyük millet bayramını daha büyük şereflerle, saadetlerle huzur ve refah içinde kutlamamı gönülden dilerim.

Ne mutlu “Türk”üm diyene!

Ankara'da 29 Ekim 1933! Cumhuriyet on yaşında. Birkaç metre ötemde Atatürk! Kendisi!.. Etiyle kemiğiyle; göz kamaştırıcı görkemi ve güzelliğiyle O!.. Sesi kısılırcasına haykırıyor: "Ne mutlu Türküm diyene..." Belleğimin derin çizgilerle çizilmiş ilk ve hiç unutmadığım.. unutmayacağım görüntüsünü yaşıyorum. Babam elimi sımsıkı tutmuş. Bıraksa koşup yanına gidecek, boynuna sarılacağım.

Dönemin İstanbul Valisi Vefa Poyraz, babamın (altta, sağdan birinci) 70'li yıllarda bir okula armağan ettiği ünlü heykeltıraş Hadi Bara'ya ait bronz Atatürk büstünün açılışını yapıyor (üstte).

1935-1936 ders yılı. Ankara, “İstiklal İlkokulu”nda ağabeyim ve ablamın da katıldığı “Bayrak Töreni” (üstte). Aynı okul, 1936-37 ders yılı birinci sınıf öğrencileri. Altta ikinci sıra sağdan üçüncü ben (altta).

“Babacığım, benim ailem de Cumhuriyet Bayramı için Ankara’ya gelmek istiyor. Yatacak yerleri yok. Bir iki gün ‘bizde’ kalabilirler mi?”
Geldiklerinde nasıl bir “aile” olduklarını gördük. Babamın muhasebeci Ahmet Bey’le “everdiği” Şerife Ablam beni canını verecek kadar severdi.

Atatürk’le konuşuyorum

Bu tarihten uzunca bir süre sonra. Beş altı yaşlarında olmalıyım. Bizim evin girişindeki, gerektiğe küçük bir ampulle aydınlatılıp görevli memur tarafından elektrik ve su saatlerinin “okunduğu” merdiven altına kapanıp benden iki yaş kadar büyük delişmen komşu kızı Beyhan’dan kız çocukları ile erkek çocukları arasındaki cinsel farklılıklar üzerine görüntülü(!) derslerimden birini daha almıştım.

Sonra, evlerimizden aşırıp ceplerimize doldurduğumuz şekerleri yiyerek yakındaki Samanpazarı Meydanı'nda geziniyorduk ki ortalık şöyle bir karıştı. Birileri heyecanla:

– Paşa geliyor!.. Paşa geliyor!.. diye bağırdı.[\[2\]](#)

“Ne Paşası?... Hangi Paşa?” demeye kalmadı –şimdi Anıtkabir’de sergilenen– siyah otomobillerden birinin ağır ağır bize doğru geldiğini gördük. Otomobilin ön kısmındaki kasketli şoförün yanında göğsü sırmalı genç bir subay oturuyordu. Arkada ise, yanındaki badem bıyıklı (acaba Dahiliye Vekili Şükrü Kaya mıydı?) bir adamla birlikte o!.. Yani, Atatürk... Yani, Gazi Paşamız!.. Yani, canımızdan çok sevdiğimiz cumhurreisimiz!.. Ne önünde bir polis motosikleti ne de arkasında bir başka resmi otomobil. İşte, tek başına o! Havanın yavaş yavaş kararmaya başladığı 1936 yılının bir Ankara akşamında gürültüsüz, şamatasız!.. İşte, halkının arasında “koruma”sız koskoca Gazi! Araba meydanı yavaş yavaş dönerek “Cafer Tayyar Benadam” Eczanesi’nin önünde toplasıp:

– Yaşa Gazi!.. diye kendisini coşkuyla alkışlayan kırk elli kişilik kalabalığın önünde durdu. Ortalıkta polis filan da yok. Otomobilin onun tarafındaki kapısı açıldı. Gazi, bir ayağını “marş-piye”nin üzerine koyarak dışarı doğru hafifçe uzandı!

– Tünaydın!.. Nasılsınız?[\[3\]](#)

– Sağ ol, Paşam. İyiyiz...

Arkadaşımla ben koşup “bay”lı, “bayan”lı yetişkin kalabalığının en önüne geçmiştik heyecanla:

– Beni ilk kez mi görüyorsunuz?

Arkadaşım, sanki kendisine sorulmuş gibi atıldı:

– Evet, Paşam.

Bana baktı:

– Peki, ya sen?

Hemen aklımca esas duruşa geçip askerce bir selam verdim:

– Ben sizi daha önce de görmüştüm!.. Cumhuriyet Bayramı’nda... Siz konuşurken...

– Yaaa?

Sohbet böylece bir iki dakika kadar sürdü ve Gazi:

– Haydi, hoşça kalın, diyerek ayrıldı.

Tanrım, olup bitene inanamıyordum.

Akşam evdekilere anlattığımda onlar da bana inanmadılar. Arkadaşımı tanık gösterdim. Sonradan öğrendim ki o da beni tanık göstermiş ama kimseyi inandıramamış!

Söğütözü’nde Atatürk’le beraber

Atatürk’le üçüncü ve –ne yazık ki– sonuncu karşılaşmam 1937 yılı mayıs ayının ortalarına rastlar. Zamanla büyüyüp onu ve eserlerini, devrimlerini inceledikçe hep:

– Ahh, keşke bu kadar genç yaşta ölmeseydi... Ben büyüyüp adam olsaydım ve onun yanında çalışma olanağı bulsaydım, diye hayıflanmışımdır.

Neyse!.. Atatürk Orman Çiftliği’ne giderken Balgat köyüne yakın ve bozkırın orta yerinde “Söğütözü” denen bir çayırılık vardı. Yeşile hasret Ankara halkı ve öğrenciler burada piknik yaparlardı tatil günlerinde. Şevket Süreyya Aydemir Suyu Arayan Adam’da burasını şöyle anlatır:

“Söğütözü onun çiftliğine yakın bir vahanın adıdır. Burada onun sık sık

uğradığı, içinde bir insanın ancak uzanabileceği bir kulübesi vardı. Kulübenin önündeki iki zayıf oluktan su alan küçük bir havuz bulunur, havuzun üstünü bir kısım kolları küçük kulübenin sundurmasına dağılan bir üzüm asması gölgelerdi. Yüksek kavaklarla söğüt ve dişbudak ağaçları sistemi her yanından sarardı. Son olarak, küçük bir meyve bahçesi ve herkesin serbestçe girebildiği bir çayır parçası görünümü tamamlardı. Atatürk'ün... özellikle akşamüzerleri buraya geldiğini kaç kez görmüşümdür...”

Nezihe Araz da “Atatürk'ün yüz yüz elli ağaçlık bu bölgeyi görüp çok sevdiğini, kendisine burada bir kulübe yapılmasını istediğini, ancak otuz kırk ağacın kesilmesi gereği kendisine bildirilince buna karşı çıktığını ve ağaçların kesilmek yerine kökleriyle çıkartılmasını önerdiğini ve çıkarılan bu ağaçları da dört gün içinde kendi elleriyle aynı bölgeye diktiğini ve hepsinin tuttuğunu görerek de çok mutlu olduğunu” anlatır.

“Kendisini korumakla görevli memurları ‘atlatarak’ ve merakta bırakarak gizlice ve sık sık buraya geldiğini ve en rahat uykularını da bu küçük kulübenin sedirinde uyduğunu” ekler.[\[4\]](#)

İşte biz de 1937 yılının o güneşli mayıs günü, “İstiklal İlkokulu” öğrencileri olarak sepetlerimizde kuru köfteler, katı pişmiş yumurtalar, börekler, güle oynaya ve sıraya dizilip yürüyerek Söğütözü’ne piknik yapmaya gitmiştik ki, okul müdürümüz Esat Bey, başımızdaki öğretmenlerden Hadiye Hanım ve öbürlerini etrafında toplayarak heyecanlı heyecanlı bir şeyler anlatmaya başladı. Biz öğrenciler de bağırp çağırmayı bırakmış, kulak kesilmiştik:

– Gazi Paşa az ötemizde! Ne yapacağız şimdi?

– Onu rahatsız etmeyelim! Gidelim!

– Nereye gideceğiz? Başka yer mi var civarda piknik yapacak? Hem şimdi aniden toparlanıp gidersek ve bizleri de görmüşse ayıp olmaz mı Paşa Hazretlerine? Sonunda, okul müdürünün başkanlığında kadınlı erkekli bir “öğretmenler heyeti”nin Paşa’nın yanına gitmesi ve “okulumuzun saygılarını

sunması” kararlaştırılmış.

Bizler, az ötemizde olup bitenleri heyecanla izliyoruz:

Atatürk bir hasır koltukta oturmaktadır. Önünde küçük uzun bir sehpa, sehpanın üzerinde bir kahve fincanı vardır. İki adım kadar arkasında göğsü sırmalı ve başı açık bir genç subay durmaktadır. Önünde oturdukları küçük kulübenin yanında da sivil giysiler içinde bir başka genç adam. Yakında, bir ağaç gölgesine sığınmış bir siyah otomobil. Bizim okul heyeti yaklaşınca Atatürk elindeki gazeteyi bırakarak onlara döndü. Müdürümüzün önce bir şeyler söylediğini ve saygıyla Paşa’nın elini sıktığını gördük. Öbür öğretmenler de sırayla ve fazla eğilip bükülmeden onu izlediler. Bir şeyler konuşuyorlar ama duyamıyoruz. Esat Bey’in birden başıyla selam verdiğini ve bize doğru yürümeye başladığını gördük. Öbür öğretmenler ise Paşa’nın yanında kalmışlardı. Onunla bir şeyler konuşuyorlardı.

Müdürümüz yanımıza gelince sevincini saklamaya çalışan ciddi bir yüzle:

– Çocuklar, dedi. Atatürk sizleri yanına çağırıyor.

– Yaşasın!!!..

– Gürültü yok! Şimdi beni dinleyin. Önce ikişerli sıra olunacak ve dağılmadan, uygun adımla benim arkamdan Gazi’nin yanına gidilecek. Arada birkaç metrelik bir boşluk bırakacak şekilde Gazi’nin karşısında yarım daire olacaksınız. O bir şey sorarsa cevap vereceksiniz. Bağırıp çağırmak yok! Tamam mı?

– Tamam efendim.

Dediklerini yapacağız ama Gazi’nin yanına gidinceye kadar! Orada ise işler çığrından çıkıyor. Müdür, öğretmen filan dinlemeden etrafını öyle bir alıyoruz ki göğsü sırmalı subay müdahale etmek zorunda kalıyor:

– Biraz geri çekilin çocuklar...

Atatürk ise bu durumdan şikâyetçi görünmüyor.

– Bırak çocuk! Bildikleri gibi yapsınlar!

Eh, izin büyük yerden çıkacak da biz duracağız!? İçimizden, beyaz tafta kurdeleli bir kız çocuğu kucağına bile çıkıyor. Birimizin saçını mı okşadı? Haydi, bütün kafalar hamle yapıyor. Neredeyse oturduğu hasır sandalyeden düşüreceğiz koskoca Atatürk'ü:

– Paşam biz sizi böyle bilmezdik...

– Nasıl bilirdiniz?

– Kocaman bilirdik... Gökler kadar büyük bilirdik.

Atatürk gülüyor:

– Çocuklar benim size ikram edecek bir şeyim yok. Burada yalnız kahve bulunur onu da çocuklar içmez.

– O halde biz size bir şeyler getirelim, Paşam...

– ...

Öğretmenler biraz ötedeki piknik yerimize koşturuyor ve biraz sonra küçük tabaklar içinde kuru köfteler, börekler, katı pişmiş yumurtalarla dönüyorlar.

Atatürk büyük bir alçakgönüllülükle alıyor bunlardan.

Bir yandan da:

– Piknik yapmayı ben de çok severim çocuklar, diyor. Bir fırsat bulursam birlikte gidelim mi pikniğe?..

– Gidelim, Paşam... Ne zaman?

Atatürk gülüyor. Resimler çektiriyoruz birlikte ve birden müdürümüzün kalın sesi duyuluyor:

– Muhterem Gazimiz! Bizleri yanınıza kabul etmekle yücelttiniz. İçlerimizi kıvanç ve gururla doldurdunuz. Şimdi izin vererseniz sizi daha fazla rahatsız etmeyelim.

Atatürk başıyla “nasıl isterseniz” der gibi bir işaret yaptıktan sonra ayağa kalkıyor. Bizleri ciddiye alan bir sesle:

– İstiklal İlkokulu’nun mutlu çocukları, diyor. Sizleri tanımak beni çok sevindirdi. Şimdi bana söz verin: Çok çalışacaksınız. İyi ve başarılı yurttaşlar olacaksınız. Söz mü?

– Söz.

– Aferin! Haydi şimdi gidip bol bol oynayın ve eğlenin.

[1]46-99 Şiirler, Orhan Karaveli, İstanbul 1999.

[2] Yazarın notu: Sonradan öğrendim ki Atatürk akşam yemeğinden önceki saatlerde yanına en yakın arkadaşlarından birini alarak hem küçük bir gezinti yapar, hem de o akşamki yemekte gündeme getirilecek konuları son bir kez daha gözden geçirmiş. Çankaya, Sıhhiye, Ulus, Anafartalar Caddesi, Samanpazarı “güzergâhı” kentin en düzgün yollarından birini oluşturduğundan zaman zaman da bu yolu seçermiş. Ben arabası içinde etrafa gülümseyerek Atatürk’ün buradan geçtiğini sonraki yıllarda da gördüm.

[3] Yazarın notu: Ne yazık ki artık kullanılmıyor. “Tünaydın” iyi akşamlar, demektir.

[4] Başkent Söyleşileri, Kent Koop Yayınları, Ankara.

Altıncı bölüm

“Türk olduğumuzu bilmezdik!”

Annem kendini eşine, çocuklarına ve evine vakfetmiş melek gibi bir insandı. Atatürk’ü de çok severdi. Yaşlılığında bir gün:

– Oğlum, biz eskiden “Türk” olduğumuzu pek bilmezdik! demişti.

– Anlamadım.

– Evet, bilmezdik! Biz Ankaralıların çoğunluğu “Müslüman”dı. Bir de azınlık “gayrimüslimler” vardı. Onlardan, yeri geldikçe, “Yahudi”, “Ermeni”, “Rum” diye söz edilirdi de bizlerden kimse “Türk” diye bahsetmezdi. Sadece “Müslüman”, biraz da “Osmanlı”ydık. “Türk” sözü ise hemen hiç geçmezdi. Okullarda bile geçmezdi. Biz de tabii “Türk” olduğumuzu pek bilmezdik. Ancak, Mustafa Kemal Ankara’ya geldikten sonra Müslümanlığımızın sadece dinimiz olduğunu, ayrıca bir de milliyetimiz bulunduğunu fark ettik!.. Bu dediklerimi kimse itiraf etmek istemez ama doğrusu budur! Vaktiyle “Türklük” bilincimiz yoktu. Nasıl olsun ki, “Al Türk’ü vur turpa; gene yazık o turpa!” deyip gülüşürdü kimi sözde “büyükler”. Onlara göre Araplar “kavmül necip” (soylu millet) biz Türkler ise “bila idrak”(!) yani idrakten, anlayıştan yoksun insanlardık!

Annem hem iyi bir Türk hem de inançlı bir Müslüman’dı. Her şeyimizi Atatürk’e borçlu olduğumuzu bilir ve onun hakkında ileri geri söz etmeye

yeltenenler olursa:

– Hele haddini bil. Mustafa Kemal hakkında uluorta konuşmaya utanmıyor musun?.. diye sustururdu...

Beş vakit namazını, 92 yaşındaki ölümüne kadar hiç aksatmadı. Hacca da gitti. Son zamanlarında “oturarak” yapıyordu ibadetini. Kuran’ı elinden düşürmezdi. Ama softalara da hiç tahammülü yoktu. Berberde saçını da yaptırdı. Şapka da giydi. Hafifçe makyajını da eksik etmedi gerektiğince. Dünyası belki biraz bizlerle sınırlıydı ama o olmasaydı, babam ne kadar çalışkan, yaratıcı ve zaman zaman da hayli varlıklı bir insan olursa olsun özellikle İstanbul’a yerleştikten sonra daha da sıkıntılı günler geçirebilirdik. Nitekim, İstanbul’a naklettikten sonra babam Suadiye’deki “Zincirli Köşk”ü bile beğenmeyip Moda’daki İngiliz Vitolların şimdilerde bir harabeye dönmüş bulunan konağını satın almayı hayal eder ve bizler Göztepe senin, Aksaray benim... Tepebaşı senin, Kuzguncuk, Kadıköy benim göçebeler gibi kira evinden kira evine taşınırken annem bileziklerini satıp Kızıltoprak’ta üç katlı güzel bir ev alarak “düğümü” çözüvermişti İskender gibi. “Yuvayı dışı kuş yapar” sözünün simgesiydi adeta.

Babam ise, “otodidakt” denilen türden kendi kendini yetiştirmiş bir insandı. Çocuk yaşta hayata atıldığından eğitimi, okuyup yazmayı öğrenmekle sınırlı kalmıştı. Hatta yazısı da zor okunacak kadar kötüydü. Ama, daha “ceride” satarak başlayan okuyup öğrenme merakı, çoğu tahsillide rastlanmayacak düzeydeydi. Tek eğlencesi, o sıralarda yeni yeni yaygınlaşmaya başlayan radyodan ibaret olan evimizde her akşam yemekten sonra üç çocuğunu masa başında toplamak ve önce o gün neler yaptığımızı sormaktı: Okulda derse kaldırılmış mıydık? Sınav olmuşsa ne sonuç almıştık? Başkaca önemli bir şey geçmiş miydi başımızdan?.. Bunları sorup öğrendikten sonra:

– Açın şimdi “Baba Defteri”ni derdi.

İstanbul’a bir gittiğinde maroken kaplı kocaman bir defter almış ve “Babîâli” denen bir yerde kapağına altın yaldızla “Baba Defteri” diye yazdırmıştı. Ankara’dan İstanbul’a taşınırken o telaş içinde ne yazık ki yitip

giden bu defteri hemen her akşam açtırır ve üst tarafına o günün tarihini attırdıktan sonra –ben daha okula gitmediğimden– sıra kimdeyse, ağabeyim veya ablama:

– Yaz bakalım! dedikten sonra, bilmemiz, yapmamız veya yapmamamız gereken hususları özenle yazdırırdı. Daha sonraki günlerde, bu yazdırdıklarını okutur ve uygulama sonuçlarını almaya çalışırdı. Böylece bizleri metodlu çalışmaya daha o yaşlarda hazırlardı. Sonraki yıllarda ve iş hayatında da benzeri bir defter tuttuğunu ve yapılacak işlerle alınan sonuçları bu deftere kaydettirdiğini anımsarım.

Babaya atılan tokat ve sonrası

Hemen tek eğlencesi eş dost ziyaretleriyle sınırlı Ankara gecelerinin “ev eğlenceleri” de olurdu.

Bir akşam yemekten sonra babam; Şerife kızımız da dahil olmak üzere aileyi masa başına toplayarak:

– Bu akşam “seçim” yapacağız! dedi.

Şaşırmıştık. Ne seçecektik? Babam açıkladı:

– Nihat ve Orhan büyüyorlar. Güzel güzel okuyup adam olurlarsa elbette içlerinden biri zamanının Atatürk’ü, diğeri de İsmet Paşa’sı olabilir. Şimdi biz bu akşam kimin gelecekte Atatürk, kimin de İsmet İnönü olacağını reylerimizle belirleyeceğiz!

Devir, Atatürk’ün cumhurreis, İnönü’nün de başvekil olduğu devir. Herkes heyecanlanmıştı. Aslında bu “seçim”de kaybeden olmayacaktı. En kötü sonuç başvekillikti! Babam yöntemi anlattı:

– Şimdi bütün aile tek tek rey kullanacak. Perihan, sen bir kâğıt kalem al, Nihat’a ve Orhan’a “Atatürk” diyenlerin “yaşlarını” alt alta yaz. Kim, rey verenlerin yaşları toplamına göre kazanırsa o Atatürk olacak. İkinci gelen de İnönü. Ama önce “namzetler” birer konuşma yapacak.

İlk sözü ağabeyim alarak “yaşça büyük olduğu için Atatürlüğün onun hakkı olduğunu, derslerine çok çalışıp bir daha sınıfta kalmayacağını” söyledi.

Sıra bana gelince “yaş farkının önemli olmadığını” Atatürk’ün kendisinden daha yaşlı olan padişahı bile “yendiğini” belirterek:

– Ben daha iyi Atatürk olurum, dedim.

Atatürk olmak varken kimse İnönülüğe razı görünmüyordu.

Konuşmalar bitince babam kızışan ortamı biraz yatıştırmak için anneme sobanın külünde pişen kestanelerden getirmesini söyledi. Kestaneler yendikten sora da seçime geçildi.

Annem ve ablam, hiç beklemediğim biçimde bana ihanet ederek(!) Atatürlüğe ağabeyimi layık görmesinler mi? Fena halde bozulmuştum. Neyse ki Şerife Ablam:

– Orhan’dan başkası Atatürk olamaz! diyerek yüreğime su serpti. Henüz okula gitmiyordum ama sayı saymasını az çok öğrenmişim. Evet, durum kritikti ve her şey babamın reyine kalmıştı. Tabii o da, ben varken başkasını Atatürk yapmayacağına göre(!) Atatürlüğü kazanmış gibiydim. Çünkü onun ve Şerife Ablamın yaş toplamı, annemle ablamınkini bir hayli geçiyordu. Gelin görün ki, sol dizinde kendinden emin oturduğum babam biraz düşünür gibi yaptıktan sonra:

– Nihat!.. demesin mi?

Kaybetmişim! Kanımın beynime sıçradığını anımsıyorum. Nasıl, o kadar sevip güvendiğim babam ben varken başkasını Atatürk yapardı? Birden babama döndüm ve sağ elimle babamın sol yanağına ani ve müthiş bir tokat attım.

O tarihlerde babam sabah karanlığında işine gittiğinden sakal tıraşını akşamdan olurdu.

Genç, gergin ve biraz toplu yüzünde birden beş parmağımın izini gördüm. Evi bir ölüm sessizliği kaplamıştı. Babam sükûnetle beni kucağından indirdi. Tek kelime söylemeden oda kapısını açıp dışarı çıktı. Çok geçmeden de sokak kapısının açılıp kapandığını duyduk. Sonra, merdivenlerden ayak sesleri geldi. Çok korkmuştum. Yüzüm herhalde bembeyaz olmalıydı. Annem:

– Ne yaptın oğlum? Bu bir oyundu, demekle yetindi. Evin küçüğü olduğumdan kimse de üzerime fazla gelmedi. O akşam geç vakitlere kadar babamı bekledik. Gelmeyince yataklarımıza yattık ama benim gözüme uyku girmiyordu. Sabah kalktığımda annem ile Şerife Ablamdan başkası yoktu evde. Babam işine; ahlama ağabeyim ise okula gitmişti. Anneme korka korka:

– Babam ne zaman döndü eve, diye sordum.

– Sabaha karşı!.. Hem artık bu konuyu kapatalım.

Ben de kapattım ve tam kırk yıl boyunca açmadım. 1970’li yıllardı. 1960’ların başında babam ağır bir kalp krizi geçirdi. Nitelikli eleman yokluğundan olacak bir türlü yoluna koyamadığı işleri büsbütün bozulmuş, elli yıllık ticari hayatı boyunca elde ettiği kazanımları, Ankara’daki değerli arsa ve arazileri peşpeşe kaybedilmişti. Gene de bir yığın borcu vardı ve tam bir çöküntünün arifesindeydi. Yetişmeleri için onca özveriden kaçınmadığı biz evlatları ise onunla işbirliği yapmadığımızdan durumun vahametinden pek haberdar değildik. Bana gelince, yayın hayatında uzun süre –ister istemez– birlikte çalıştığım ağabeyim Nihat Karaveli’nin –ilerde değineceğim– tutarsızlıkları yüzünden güç günler yaşıyordum. Üstelik, ilk eşimden, dedemle babamın adlarını birlikte verdiğim bir de oğlum olmuştu.

Babamın, son umudu olarak varını yoğunu döktüğü maden işletmesinin ve işadamı olarak şahsen kendisinin maddeten berbat bir noktada bulunduğunu, hatta Karaköy Abed Han’daki büro eşyasının bile bir haciz nedeniyle kaldırılıp “yediemin”e teslim edildiğini tesadüfen öğrendim. Hemen ağabeyimi durumdan haberdar ederek “Yılmaz’ın çok genç olması, Perihan Ablamın da üç küçük çocuğunun bulunması nedeniyle” babama ancak onunla

benim yardımcı olabileceğimizi, bunun da –maddi durumumuz ne olursa olsun– kendisine olan “borcumuzu” ödemek için şimdi bize bir fırsat hazırladığını söyledim. Doğrusu, fazla umudum yoktu ama ağabeyimin cevap olarak:

– Bana ne babamın madeninden? Bana ne babamın borcundan? Bana ne onun “pis kömüründen”? Bu işlere “bulaşırken” bana mı sordu? biçimindeki sözleri karşısında gene de donup kaldım.

– İyi de, babamız sonunda iflas ederse borçlarını ödemek biz evlatlarına düşmeyecek mi?

– Vallahi bana düşmez! Gerekirse “reddi mirasta bulunup” sorumluluktan kurtulurum!

Kendisiyle daha fazla konuşmayı gereksiz bulduğumdan, hiç vakit geçirmeden, hemen o gün çok sevdiğim gazetecilik mesleğimi ikinci plana ittim ve babamın yardımına koştum.

1960’ların başında; Maliye’ye, Sosyal Sigortalar Kurumu’na, bankalara, bazı kişi ve kuruluşlara kesinleşmiş ya da dava veya ihtilaf aşamasında ağır bir borç yükü altında bulunan batma noktasındaki maden işletmesi, babamla yoğun ve pürüzsüz işbirliğimiz ve on beş yılı kapsayan çaba, mahrumiyet ve özverilerimiz sayesinde bütün borçlarını ödemiş ve altın devrini yaşamaya başlamıştı. Yeraltından her gün yüz yüz elli tona varan miktarda nitelikli linyit cevheri çıkarılıyor ve bunun önemli bir bölümü Kömür Satış ve Tevzi Müessesesi İstanbul Şubesi’nin başındaki İsmail Karadağ ile yardımcıları Necdet Yazıcı ve İhsan Gökkule gibi bürokratların da yardımıyla ihtiyaç sahiplerine ulaştırılıyordu. Elektriği, on iki ay geçit veren yolu, nitelikli personeli ve yeterli pazarıyla göz kamaştırıcı bir noktaya gelmişti işletme. Ne var ki, bir zamanlar “reddi miras”tan söz eden ağabeyim de artık sık sık İstanbul bürosunda beni ziyarete geliyor; birden ilgilenmeye başladığı üretim ve kâr durumları hakkında bilgi istiyor, ben de kendisini aydınlatıyordum. Neticede, yirmi yıl boyunca bir kez bile merak edip gitmediği, yerini ve yolunu bilmediği bu “maden”in ortaklarından biriydi. Üstelik, işletmeyi kurarken ben henüz evli olmadığımından babam bana sadece bir hisse

vermişken, o tarihte evli olduğu için eşiyle birlikte ağabeyimin iki hissesi vardı.

Sonra ne mi oldu? Babam 1979’da vefat edince işletmeyi tek başıma götürmeye başladım. Bu, iki yıl sürdü. Konuyu bildiğim ve nitelikli maden mühendisi ve benzeri yardımcılarım olduğu için daha yıllarca da aile için verimli biçimde götürebilirdim. Üstelik artık yaralar sarılmıştı ve meyvelerin toplanmasına gelmişti sıra. Ama ağabeyim işin içine bir kere adımını atarsa başımıza gelecekleri çok iyi biliyordum. Sonunda:

– Bak, dedim. Ben bir hayli yoruldum. İstersen madeni biraz da sen yönet. Üretimi, kârı, zararı gözlerinle gör. Ben de gazeteciliğe dönüp yeni eşim Serpil’le ikinci oğlum Orhan’a daha çok zaman ayırabileyim.

– Yok! Ben böyle zahmetli ve riskli işlere girmem. Her haftanın birkaç gününü öyle Malkaralarda filan da geçiremem!

Bunca üstün niteliklilerine rağmen, babam, birlikte çalıştığımız uzun yıllar boyunca işletmenin “geleceğini” ve mantıklı olmaktan uzak hisse dağılımının “ondan sonra” ne tür sonuçlara yol açabileceğini ne yazık ki aklına getirmemiş olmalıydı. “Ölümü” düşünmek bile istemeyen bir yapıya sahipti. Yaşama öylesine bağlıydı. Ama işte bu yüzden kurduğu işletmenin hangi koşullarda kalıcı olabileceğini de görememişti.

Bana gelince. İlk evliliğim biraz da –ister istemez– gecemi gündüzümü verdiğim bu maden işletmesi yüzünden son bulmuştu. Babam gibi, düşüncelerimizin çok uyduğu çağdaş ve bilge bir insanla çalıştıktan sonra Nihat Karaveli’yle yıllar sonra tekrar bir arada bulunmak zorunda kalabileceğim tehlikesi uykularımı kaçırıyordu.

Uzun uzun düşündükten sonra ani bir kararla ve üzerimdeki yasal yetkiyi kullanarak güzelim işletmeyi Malkara’da Madenci Hüsnü Pullukçu’ya sembolik sayılabilecek bir bedel karşılığında devrettim. Kendisinden başlıca isteğim, “faaliyetin devam ettirilerek” yaptığımız bunca yatırımın ülke ekonomisi için değerlendirilmesi ve babam adına o civarda yaptırdığım hayrat çeşmesinin “suyunun kesilmemesi” oldu. Satıştan aldığım parayı ise,

on sekiz yıl boyunca Trakya'nın karında kışında verdiğim onca emek karşılığında kendim için fazladan bir hak talebinde bulunmadan, kimseden de bu yolda bir teklif almadan annemle dört kardeş arasında eşit biçimde böldüm ve herkese hakkını(?) verdim. Nihat'ın hemen herkesçe çok iyi bilinen "kişiliği" yüzünden "altın yumurtlayan tavuğu" kesmek zorunda kalmıştım ama çok kısa süre sonra inanılmaz bir hata yapmayayım mı? Yeni kurduğu bir işi daha çıkmaza sokan ağabeyim, eşini her ne pahasına olursa olsun başarılı ve yüksek bir yerlerde görme tutkusundan bir türlü vazgeçemeyen Süheyla (Mermerci) Karaveli'yle birlikte evime kadar gelerek "yardım" istedi. Ben de bu "imdat" çağrısına hayır diyemeyerek ve şartlarıma uyulacağı sözlerine inanarak damatları Mehmet Kısmet'le birlikte yepyeni bir sanayi işletmesi kurdum ve yönetim kurulu başkanı ve Murahhas üye olarak başına geçtim. Ürettiği nitelikli ciltleme malzemesiyle basın ve yayın hayatımıza önemli bir hizmet götüren "Som Kimya Sanayii". Benim yönetimimde on yıllık bir "takım çalışması" sonucu yalnız Türkiye'de değil yurtdışında bile isim yaptı "Som Kimya"... ve her şey göz kamaştırıcı biçimde gidiyordu ki, eşinin de eksilmeyen teşviki ile Nihat Karaveli gerçek yüzünü bir kez daha gösterdi. Şimdilerde başkalarının eserini sömürmekle meşgul bu "benzersiz ikili"! Çıkar hesabıyla ve duyduğunu saklamadığı nefrete rağmen çark edip kayınpederine katılan eli çabuk(!?) ve marifetli damatlarıyla birlikte...

Bir bayram tatili sonrası babamla birlikte Tekirdağ yönünde gidiyorduk ki arabamı kenara çektim. Silivri'deki benzin istasyonunun havuzlu çardağında sabah çaylarımızı içerken:

– Baba, dedim. Beni ta çocukluğumdan beri çok üzen bir "olay"ın üzerinden tam kırk yıl geçti. Şimdi durup dururken bunu anımsatmama belki biraz üzüleceksiniz ama sizden özür dilemek istiyorum!

Babam şaşırmişti:

– Neymiş seni kırk yıldır üzen şu olay? diye sordu hayretle.

– Unuttun mu babacığım? Kırk yıl önce sana müthiş bir tokat atmıştım. Kırk yıldır bir daha ne kimseye el kaldırdım ne de kimse bana el kaldırdı. Ama, o zamanlar ufacık bir çocuk da olsam size yaptığım bu saygısızlığı hiç unutmadım.

Babam çocuklarına çok düşkün bir insandı. Bizlere bir fiske bile vurmamış; tam tersine, “döverek çocuk terbiye edilemeyeceğini” öğütlemişti herkese. “Çocuklarına bir tokat vurmamıza razı ol sana dünyaları verelim deseler kabul etmem” derdi.

Güldü:

– Bak Orhan. Doğrusunu istersen kırk yıl önce yediğim o tokadı ben de unutmadım. Neden dersen, bu benim hayatta yediğim ilk ve son tokattı! Kimseye ben de el kaldırmadım. Kimse de bana el kaldırmaya yeltenmedi. Ama, senden yediğim tokat nasıl da şaklamıştı suratımda! Biliyorsun, kalkıp dışarı çıkmış ve üstelik yağmur altında saatlerce yürüdüktan sonra ancak sakinleşebilmişim. Eh, böyle bir tokadı Halil Efe’nin oğluna başkası atmış olsaydı herhalde cezasız kalmazdı!

Birden durdu. Gözleri Marmara’nın lekesiz mavilikleri üzerinde kaldı bir süre. Nedense hüzünlenmişti:

– Ama üzülme! dedi. Ağabeyin gibi birini Atatürklüğe layık gördüğüm için ben bu tokadı hak etmişim!

Ağabeyimin iş hayatındaki tutarsızlıkları, “çıkarcılığı”,[\[1\]](#) hep birilerine yaslanarak bir yerlere gelme alışkanlığı ve “dinsel yapılaşmayı öngören bir geçmişe sıkı sıkıya bağlı”[\[2\]](#) oluşu Atatürk hayranı bu aydın, ilerici ve kişilikli insanı derinden yaralıyordu.

Victor Hugo’yla “tanışıyoruz”

Samanpazarı’ndaki kışlık evimizde akşamlar sadece “Baba Defteri”ne

öğütler yazmak, bunların sonuçlarını izlemek ve “yarışma”lar düzenlemekle geçmiyordu.

Babam, Türk ve yabancı yazarları bizlere tanıtmaya çabalarını da eksik etmezdi. Her akşam en azından bir saat ağabeyim veya ablam babamın getirdiği eserden bir bölüm okurlardı. Bana da:

– Küçüksün ama dinle. Kulağın alışsın, derdi.

Böylelikle, babamın favorileri olduğu anlaşılan, yabancı yazarlardan Victor Hugo ile yerlilerden Ahmet Mithat Efendi'nin sanırım tüm eserlerini okuduk ve “değerlendirdik”. İlkokul öğrenimi bile görmemiş bir adamın, o tarihlerde Victor Hugo'yu ve onun Sefiller'ini nasıl keşfettiğini düşündükçe bugün bile şaşırırmaktan kendimi alamıyorum.

Bitişliğimizde bir “Yahudi mahallesi” vardı. Annem, evden fazla uzaklaşmayalım diye olacak, bu mahalledeki bazı Yahudilerin çocukları yakalayarak evlerindeki iğneli fiçıya kapattıklarını söylerdi. Yıllar sonra tanıdığım bir Yahudi işadınının Ankaralı olduğunu ve Samanpazarı civarındaki Yahudi mahallesinde doğup büyüdüğünü öğrenince takılmışım:

– Sizin oradaki bazı evlerde iğneli fiçı varmış. Çocukları yakalıp içine kapatırlarmış!

Gülmüştü:

– Annem de beni “Türk mahallesinde iğneli fiçı vardır” diye korkuturdu. Ne tesadüf değil mi?

İşte babam, bu Yahudi mahallesindeki –annemin deyimiyle– bir “matmazel”den Fransızca dersleri alırdı ve akşamları da bize:

– “Bir dil bir adam. İki dil iki adam!” Muhakkak yabancı dil öğrenmelisiniz, derdi.

Bizleri yabancı dille öğretim yapan bir okula göndermeyi daha o

zamanlar aklına koymuş olmalıydı.

İş hayatında başından geçen ilginç olayları da anlatmadan edemezdi. İşte onun ağzından, Türkiye'nin nereden nereye geldiğine ışık tutacak iki anlamlı olay:

Celal (Bayar) Bey'in makamında

“İstanbul'daki değirmenlere Ankara ve civarında kurduğum teşkilatla buğday toplayıp gönderiyordum. Rum “Kozmato”lara, Konyalı “Kürt” Hüseyin Bey'le kardeşi Hasan (Erkan) Bey'in şark değirmenlerine ve öbürlerine.

İstanbul'u neredeyse ben doyurur hale gelmiştim ama sermayem de yetmemeye başlamıştı.

Bir gün 'eşraftan' beni çok seven Ankara Mebusu Kınacızade Şakir Bey'e derdimi açtım:

– İki gün sonra beni ara, dedi.

İki gün sonra yanına gidince de:

– Bak oğlum, dedi. Senin 'kredi'ye ihtiyacın var...

– Nereden bulacağım krediyi?

– İş Bankası'ndan.

– Yani oraya gidip, 'bana kredi verin' mi diyeceğim.

– Hayır! Yarın sabah Mahmut Celal Bey'e (Bayar, 3. Cumhurbaşkanı, 1883-1986) gideceksin, derdini anlatacaksın.

– Ben Celal Bey'i tanımam ki...

– Olsun. Ben kendisiyle konuştum. Hakkında ‘referans’ verdim. Seni bekliyor.

Meğer o günlerde İş Bankası Müdür-i Umumisi Celal Bey de Şakir (Kınacı) Bey’e:

– İşlerimiz iyi gidiyor ama ‘plasman’ yapmakta zorlanıyoruz. Tanıdığın güvenilir esnafı bana gönder, kredi açalım, dermiş.”

Babam anlatmayı sürdürüyor:

“Genç devletin geleceğini ‘iktisaden’ güçlenmesinde gören Atatürk’ün şahsen tahsis ettiği 250 000 lira ‘ön sermaye’ ile kurulan Türkiye İş Bankası 26 ağustos 1924’te, bir bodrum katı üzerinde yükselen iki katlı bir kâgir yapıda faaliyete geçmişti.[\[3\]](#) İlk yönetim kurulu başkanı Siirt milletvekili ve Hakimiyeti Milliye (sonradan Ulus) başyazarı Mahmut (Soydan), genel müdürü ve yönetim kurulu üyesi ise İsmet Paşa kabinesinde ‘Mübadele, İmar ve İskân vekili’ olan İzmir Mebusu Mahmut Celal Beyler, yönetim kurulu üyelerinden biri de Ankara Mebusu Şakir (Kınacı) Bey’di.

İşte ben bu ilk merkez binasına giderek Celal Bey’i göreceğimi söyledim. Bekliyormuş. Hemen yanına aldılar. Celal Bey vakit geçirmeden söze girerek:

– Bankamızın yönetim kurulu üyesi Şakir Bey senden sitayişle söz etti. İstikbal vaat eden bir işadamıymışsın, dedi. Odasına çağırdığı yardımcılarında biri sürekli not alıyordu.

Teşekkür ettim ve

– Teveccühünüz efendim, diyerek yaptığım işi anlattım.

Birden durdu:

– Kaç lira kredi istiyorsun?

Ben sabah İş Bankası'na '5 000 lira istesem acaba verirler mi... Yoksa çok mu bulurlar?' diye düşününe düşününe gitmişim. Ama birden cesaretlendim:

– 10 000 lira istesem çok mu bulursunuz?

Hiç beklemediğim, beni çok şaşırtan bir cevap verdi düşünmeden:

– Hayır... Yaptığın işe göre az bulurum!

Birden, benimle alay ediyor sandım:

– Az mı dediniz?

– Evet az.

– O halde miktarı siz takdir ediniz efendim.

Yanıdaki görevliyle baş başa ve benim duyamayacağım bir sesle bir şeyler konuştuğundan sonra koltuğuna yaslandı ve yuvarlak camlı gözlüklerini şöyle bir düzelttikten sonra kısaca:

– Ben, dedi sana 50 000 liraya kadar kredi açacağım.

Çok şaşırmışım. Yardımcısı 'gereğini yapın' talimatıyla dışarı çıkınca:

– Beyefendi teveccüh buyurduğunuz itimada şükranlarımı arzederim ama ben böyle bir 'meblağ' için kefil bulamam, dedim. 'İkinci imza' da bulamam.

Güldü:

– Bulmana da gerek yok zaten. Şakir Bey babanı tanırmış. Seni de çok seviyor. İhsan (Eryavuz) Bey de öyle. Yani her ikisi de kefil gibi bir şey. Hem 'oğlum' insanın asıl kefil kendisinden başkası değildir. Krediyi de 'tek imza'yla kullanacaksın. Göreyim seni, 'milletin parasını' iyi değerlendir. Hem sen kazan hem de bankamıza, yani millete kazandır.

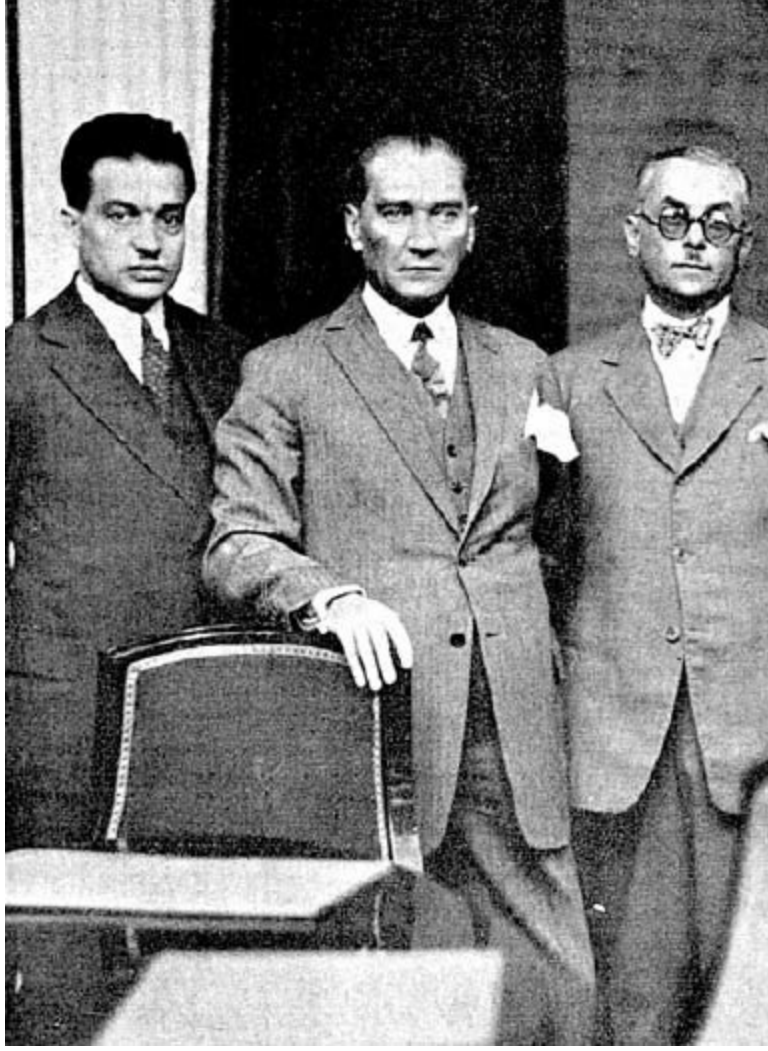
Sevinçle:

– Sizleri mahcup etmeyeceğimden emin olabilirsiniz, efendim. Teşekkür ederim, diyerek benim de ‘bankaya bir hizmetimin olup olmayacağını’ sordum.

– Madem sordun söyleyeyim. Çevrendeki işadamları arasında günlük ihtiyaçtan fazla nakit parayı kasasında tutanlar varsa onları bize gelerek hesap açmaya teşvik et. Hem paraları daha emniyetli bir yerde saklanır, hem de memleket ekonomisine katkıları olur. Üstelik faiz de alırlar.

– Böyle tanıdıklarım var, efendim.

– Güzel... Onları getir bize.

Atatürk, kurulmasına ve gelişmesine öncülük ettiği İş Bankası'na bir ziyaret sırasında. Solda Sinop Mebusu Recep Zühtü, sağda bankanın ilk genel müdürü Mahmut Celal (Bayar) beyler.

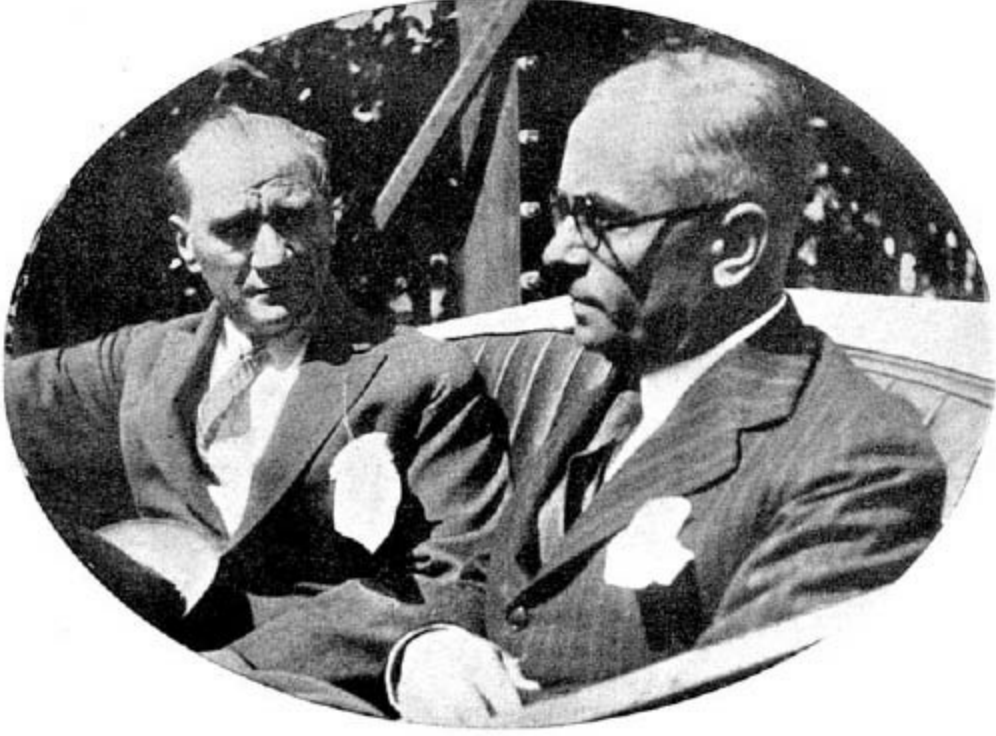

İş Bankası'nın Ankara'daki ilk ve tek binasında babam:

– On bin lira kredi istesem çok mu bulursunuz?

Genel Müdür Celal (Bayar) Bey:

– Hayır, az bulurum.

Atatürk, İş Bankası ‘Müdür-i Umumi’si Celal (Bayar) Bey’le.

4/12/1973

Estikolun Şeker Fabrikası, milli
ülkeye derin alakasının yükselmiş, değerli
vesikasıdır; Memleketin şeker ihtiyacını tatmin
yolunda muvaffakiyetli son adımlardan
biridir ve Şeker ihtiyacının temini hedefine
varılmak üzere olduğunun ismiyet dolu
müjdecisidir.

Bu yüksek milli eseri, yarım yıl gibi
pek az bir zamanda başarmak, teşebbüs ve
himmetine kılınan milli müesseselerimizi
Takdir ve tebrik ederim. Eserim filen vicdet
bilmesinde bizzat çalışmış olan kıymetli
Arkadaşların ciddiyet ve yorulmaz faaliyet
lerine Hassatan teşekkür ederim.

Estikolun Şeker Fabrikası gibi, Modern
bir sanayi acağı vücûda getirmiş olmakla,
teşebbüs ve himmet sahipleri, memleketimizin
bütün ihtiyaçlarını karşılayacak sanayi
müesseselerini kolaylıkla ve az zamanda
yaratmak mümkün olabilir. Gazi de
gözlerini önünde, filen ve şiddetle,
bizzat etmiş bulunuyorlar.

Türkiye Cumhuriyetini, böyle
sanayi müesseseleri ile zenginleştirilenlere
Güzelleştirenlere Minnet!

Gazi M. Kemal

“Türkiye Cumhuriyeti’ni, böyle sanayi müesseseleri ile zenginleştirilenlere
güzelleştirenlere Minnet”

“Gazi M. Kemal” ülkeyi zenginleştirilenlere, güzelleştirenlere “minnet”
duyuyordu. Yaşasaydı, ülkeyi bugünkü durumuna düşürenlere; varını yoğunu
şuna buna “satanlara” herhalde nefret duyardı...

Bu küçük kuşları önce yakından görmüş sonra da “Halkı uçmaya alıştırmalıyız” demişti. Biz de ailece buna uymuştuk.

Sabiha Gökçen: “Uçmayı çok istiyordu ve bana ‘beni gizlice uçur’ diyordu. Oysa, –yazılı bir kural olmaksızın– yurtdışına çıkması gibi uçuşu da ‘yasak’tı.”

Dünyanın belki de ilk uçan başvekili olan İnönü, ailesiyle bir uçuş öncesi (üstte). Arkasında dönemin Ulaştırma Bakanı "Kel" Ali Çetinkaya ve üstü açık bir uçakla İstanbul-Eskişehir-Ankara "seferine"(!) çıkarken (altta).

Babamı ve annemi düğün törenine davet eden Arnavutluk Kralı Zogu büyük ablası ve eşiyle. Bu daveti yaptıran Tulga ailesi (1941/altta).

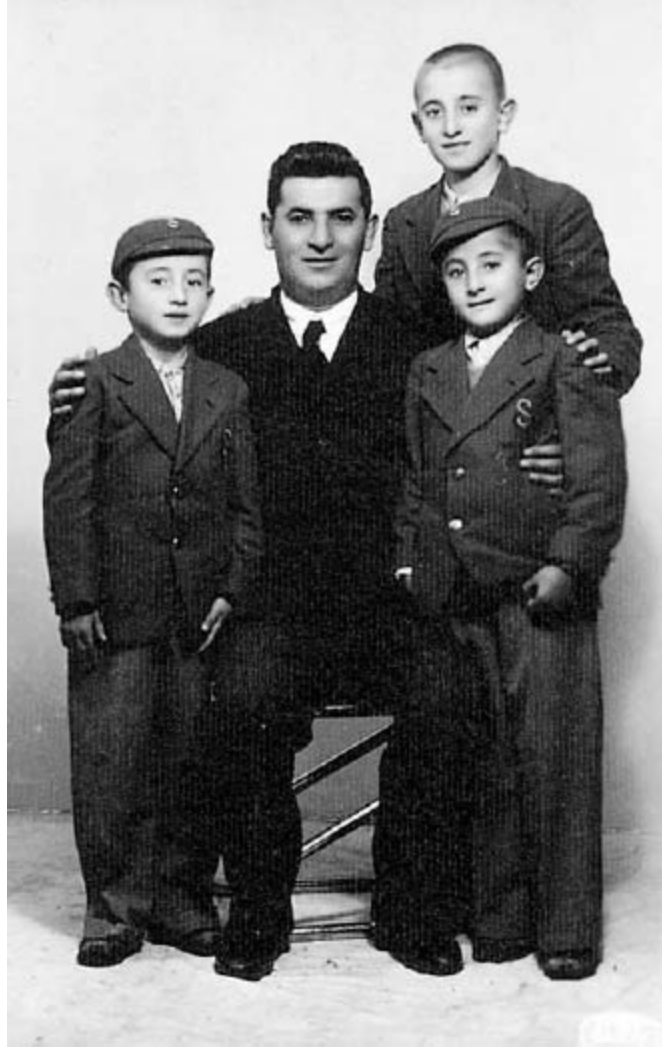

Halen Galatasaray Üniversitesi'ne tahsis edilmiş bulunan Ortaköy'deki saray yavrusu binada Galatasaray Lisesi ilk kısmının birinci sınıf öğrencileri bir arada. 1937-38 ders yılı tamamlanmak üzere. Üst sırada sağdan ikinci ben.

Başhademe "Arnavut" Yahya Efendi koruyucu meleşimizdi. Sabahları bize

günlük yumurta bile içirirdi. Eşiyle (üstte).

Okul müdürü:

– Diyelim ki “iltimas” gerekli. Kimden getireceksin?

– (Atatürk’ün) “Kâtibi Umumi”si Hasan Rıza (Soyak) Bey yeterli mi?
Değilse “onun üstü”de var!..

Sonuçta, artık Galatasaraylıyım. Bilgi Yayınevi sahibi dostum Ahmet Küflü’nün ağabeyi Mehmet Küflü (sağda).

Aldığım, o zamanlar başlı başına bir servet tutarındaki kredi nedeniyle

uçar gibiydim. Bana böylesine güvenen ‘müdür-i umumi’ için ben de bir şeyler yapmalıydım. Böylece bankayla aramda bir yakınlık bile oluşabilirdi.

Hiç vakit kaybetmeden ‘pazarın’ eskilerinden dostum Haymanalı Akif Ağa’ya koştum. Akif Ağa’nın çok geniş arazileri olduğu bilinir, işyerindeki İngiliz ‘Patent Milners’ markalı dev kasada da ‘çuvalla’ parası olduğu söylenirdi:

– Akif Ağa, dedim. Bak, Mustafa Kemal’in sermayesini cebinden vererek kurduğunu İş Bankası faaliyete geçti. Bir yandan esnafa kredi verirken, bir yandan da ülkeye fabrikalar kazandırmaya hazırlanıyor. Sen ise paralarını hâlâ dükkânında saklıyorsun. Bir gün bir kazaya uğramadan bunları götürüp İş Bankası’na yatırsana...

– Ne gereği var evlat? İşte kocaman kasa. Bundan iyisi can sağlığı.

– Ya bir yangın olursa? Paraların yanıp giderse? Bir an düşündü. Anlaşılan, daha önce hiç aklına gelmeyen şeyler söylüyordum:

– Kasa yanar mı yahu?

– Yanar tabii. Hemen söndürülemeyen yangınlarda çok kasalar eriyip gitmiş, içindekiler de kül olmuştur.

– O zaman, İş Bankası’nın kasası da yanar.

– Doğru ama banka kasası yanarsa devlet yatırdığın parayı kuruluşuna kadar öder. Seninki yanarsa hava alırsın.

Akif Ağa’nın aklı yatmaya başlamıştı:

– İyi de bundan kimsenin haberi olmamalı.

– Kimin haberi olacak, sen söylemezsen.

– Ya bankadakiler?

– Bankacılıkta sır saklamak esastır. Merak etme, bankada kaç paran olduğunu kimseye söylemezler.

Sonunda; ertesi gün erkenden dükkânında buluşmak üzere sözleştik. Akif Ağa sabah namazından sonra gelmiş, yardımcılarını birkaç bahane ile sağa sola göndermişti. Beni bekliyordu.

Adam boyundaki kasa gıcırdayarak açıldı. Aman Tanrım... Sicimle, uçkur ipine benzer bir şeylerle bağlanmış deste deste ‘kaime’ler... Yani banknotlar. Bunları özenle bir çuvala doldurduk. Bir faytona bindik ve İş Bankası’nın yolunu tuttuk.

Rastlantı bu ya, servisleri dolaşmaya çıkmıştı Celal Bey. Beni görünce:

– Aferin!.. Aferin!.. Ne çabuk, dedi gülerek.

Memurlar bizi arka tarafta bir küçük odaya aldılar. Para destelerini bağlayan sicimler açılınca ortalığı bir küf kokusu kapladı.

Görevlilerden biri hayretle:

– Amcacığım, bu paralardan bir bölümü artık geçmiyor, demez mi? Akif Ağa’nın keyfi kaçmıştı. Uyanık bir memur:

– Gene de şanslısın amcacığım, biraz daha bekleseydin başkaları da tedavülden kalkacaktı, diye teselli etti Akif Ağa’yı.

Sonuçta, paralar bırakıldı. Bir hesap açıldı Akif Ağa adına. Çuvala getirilen, bir bölümü yıllardır gün yüzü görmemiş kilolarla banknotun yerine imzalı mühürlü bir defter verdiler. Akif Ağa eski bir dostunu kaybetmiş gibi çaresiz görünüyordu.

Birkaç gün geçmişti ki oflaya puflaya yakındaki işyerime gelmez mi?

– Merhaba Karavelizade.

– Merhaba Akif Ağa. Hoş geldin. Hayrola?

– Yahu oğlum, şu bizim paraları bankaya emanet edip çıktığımızdan beri gözüme uyku girmiyor.

– Allah Allah... nedenmiş o?

– Bak ne diyeceğim? Seninle şu İş Bankası'na kadar bir gitsek... Bakalım bizim paralar 'yerinde' duruyor mu?

– Tabii yerinde duruyordur. Hem vallahi Celal Bey'e çok ayıp olur.

– Olsun! Bunca yıl gözümün önünden ayırmadığım paralarımı bir görürsem kime zararı olur ki?

Baktım, kurtuluş yok. Çarnaçar bankaya gittik. Ben utana sıkıla durumu anlattım.

Ne yapsınlar:

– Usulden değildir ama ne yapalım? 'Mudi' isterse boynumuzun borcu, dediler. Ne de olsa halkın bankaya para yatırma alışkanlığının pek olmadığını onlar da biliyordu. Ancak çok önemli bir sorun vardı. 'Akif Ağa'nın paraları' çoktan açılmış, yeniden destelenmiş ve –belki de– bir yerlere gitmişti. Oysa bizim Akif Ağa 'kendi paralarını' görmek istiyordu.

Sonuçta:

– Biraz bekleyin, dediler ve bizi aldıkları bir odaya Akif Ağa'nın paralarını(!) birtakım eski sicimlerle filan bağlayıp:

– İşte 'paraların' Akif Ağa, diye getirip önümüze koydular.

Akif Ağa pek memnun olmuş ve banka çıkışında bana:

– İşte gördün mü, zor bir şey değilmiş! diye biraz da serzenişte

bulunmuştı.

Ama onun bu memnuniyeti üç dört günden fazla sürmedi. Bir kez daha aynı komedi oynanınca Celal Bey bana haber gönderip Akif Ağa'yla birlikte bankaya kadar gelmemizi istemiş. Gittik Celal Bey bizi odasına alarak:

– Bak Akif Ağa, dedi. Sen paralarını gene eskisi gibi kasanda sakla. Bir gün, ‘onları görmeden de yaşayabileceğini hissedersen’ o zaman getir. Biz hep buradayız.

Akif Ağa biraz şaşırıldı ama fazla da itiraz etmedi. Sanırım memnun bile olmuştu.

‘Akif Ağa’nın banknotları’ memurların kucağında getirildi. Saatler süren bir çabayla tek tek sayıldı. Tekrar bir çuvala dolduruldu ve bankadan ayrıldık.

Yolda Akif Ağa:

– Altmış beş yıl gece gündüz demeden çalışıp kazan. Sonra hepsini götür ve el kadar bir defter karşılığında bırakıp gel. Olacak şey mi bu? diye kendini haklı çıkarmaya çalışıyor, ben ise olup bitene üzüldüğümünden Akif Ağa ile konuşmak bile istemiyordum.

Neyse ki bankadan çıkarken Celal Bey kulağıma eğilmiş ve:

– Üzme kendini Mahmut Bey! Olur böyle şeyler, diye gönlümü almıştı...”

Ankara’dan bazı ilkler

Başkent Ankara bir başka açıdan da çok şanslıydı 20’li, 30’lu Cumhuriyet yıllarında. Genç devlete ulaşan bütün yenilikler bir başka kentte, örneğin, bu kentteki bazı –sözde– aydın ve gazeteci-yazarların Milli Mücadele’ye cephe almaları yüzünden Atatürk’ün biraz kırılgan olduğu ve 1927’ye kadar ayak basmadığı İstanbul’da değil de, Ankara’da uygulamaya konuldu ilk kez. Babam da bu yenilikleri dikkatle izlerdi. Atatürk’ün 1925

yılında Kastamonu’da “Bu serpuşun adı şapkadır!” sözleriyle yeni bir devrimi başlatmasının hemen ertesi günü kendisine pek yakışan astragan kalpağı bırakıp başına geçirecek bir şapka bulmak için Ankara’nın altını üstüne getirmiş, bulamayınca da anneme kalınca bir kumaştan şapkaya benzer bir şey diktirip başına geçirmişti. İlk fırsatta bu amaçla İstanbul’a gidecek ve gayrimüslim bazı Ankaralıların yıllardır yaptığı gibi doğru dürüst bir şapka satın alacaktı.

Kendini boşluğa bırakmanın korkulacak bir şey olmadığını göstermek ve gençleri havacılığa alıştırmak için yapılan “İstasyon”daki Paraşüt Kulesi hizmete girince de hiç vakit kaybetmeden çocuklarını alıp oraya götürmüştü. İlk kez bu kadar yüksek bir yere çıkmıştık ve –arkadan bağlı olarak– kendimizi boşluğa bırakmak istiyorduk. Ne var ki yaşlarımız tutmamıştı. Gene de, Ankara’ya tepeden bakmak hepimizi çok heyecanlandırmıştı.

19 Mayıs Stadyumu, Vali Nevzat Tandoğan’ın gayretleriyle ve Galatasaray, Fenerbahçe, Ankaragücü ve İzmir’den Altınordu takımları arasında düzenlenen bir turnuva ile 15 aralık 1936’da törenle açılmıştı. Futbolla hiçbir ilgisi olmayan babam “yeni bir şey” olduğu için bilet alıp bizleri stadyuma götürmüş ve bunun sonucu olarak ağabeyim ve bana birer futbol topu almak zorunda kalmıştı. Ben daha Galatasaray’ın adını bile duymamıştım o zamanlar ve o gün Ankara’nın takımı olan Ankaragücü’nü tuttuğumu anımsıyorum.

Bir pazar günü de babam durup dururken:

– Kalkın, tabanca atmaya gideceğiz, demiş ve zavallı annemin yüreğini ağzına getirmişti.

– Şaka yapıyorsun değil mi, Bey?

– Ne şakası, Hanım? İstersen sen de gel...

Ankara'nın çiçeği burnunda Atış Poligonu ne güzel bir tesisti. Ne yazık ki 1950'lerde yıktılar. Daha ilkokula bile gitmediğimden ufacık ellerimle kavradığım tabancanın patlayıp geri tepmesiyle kendimi yerde bulmuştum. Sonraki denemelerde ise bayağı başarılı olduğumu söylediler hedef tahtasındaki mermi izlerine bakarak. Böylece "silah" kavramını çocuk zihnimde çözmüş, isteyince gidip gene atış yapabileceğimi anlamış ve bir gün annemlerin yatak odasındaki dolaptan lokum aşırıma çalışırken pat diye yere düşen babamın pırıl pırıl tabancasıyla oynamayı aklıma bile getirmemiştim.

Akşam:

– Babacığım bugün tabancanı gördüm. Çok güzelmiş! dediğimde şaşkınlığını gizlemeye çalışarak:

– Yaaaa! Oynadın mı bari? diye ağzımı aramıştı.

– Yoooo! Niçin oynayayım? O senin tabancan! Hem istersem sen beni gene götürürsün "ateş etmeye", değil mi?

– Tabii götürürüm...

Bir başka tatil günü dedemin Hamamönü'ndeki evinde "Ankara tavası" yemeğe davetliyiz. Bir ara ortadan kaybolan babamın çok geçmeden devasa ceviz kapıdan avluya girerek:

– Tavayı akşama yiyelim. Haydi şimdi acele gidiyoruz, dediğini anımsıyorum.

– Nereye gidiyoruz?

– Uçmaya!..

Annem atılıyor:

– Sen delirdin mi, Bey? Ne uçması?

– Basbayağı uçmaya! Havada... Kuşlar gibi. Ankara'nın üstünde.

Yıl 1934. Türklerin  ağdaş hiçbir güzellik ve yenilikten yoksun kalmaması için gece gündüz düşünüp didinen Atatürk'ün emriyle 20 mayıs 1933 tarihinde kurulan dünyanın ilk sivil havacılık Őirketlerinden Türk Hava Yolları (o zamanki adıyla Devlet Hava Yolları) ikisi Junkers, ikisi King-Bird ve biri de ATH-9 olmak üzere toplam yirmi sekiz koltuk kapasiteli beş sevimli uçakla faaliyete geçmiş. [4] Devrin Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa'nın emriyle 1911'de İstanbul Yeşilköy'de askeri amaçlarla kurulan tesis, 1933'te, Türkiye'nin ilk sivil "hava meydanı" olarak hazırlanmış. Ankara'da da Etimesgut var. Ne ki, halk bu k  k kuşlara itibar etmiyor. G venmiyor. Bir Şeyler yapmak gerekli ama ne? Derken, uçmaya çok istekli olduğu halde bu arzusunu hiç gerçekleŐtirmeyen Atatürk'ten yetkililere bir öneri ve emir:

– Halkı uçmaya alıştırmalıyız! Bunun için de önce Ankaralıları pazar günleri ucuz fiyatla uçaklara bindirip Ankara üzerinde u urun. Bunun korkulacak bir Şey olmadığına inanacaklar ve etraflarını da inandıracaklardır. Doğrusu budur!

Meğerse o günlerde bu uygulama daha yeni başlamış ve İstasyon'daki deposundan  ankaya'nın maden kömürü ihtiyacını karşılayan babam "Kâtibi Umumi" Hasan Rıza Soyak'tan bu durumu öğrenmiş. Tabii dört yaşındaki ben, yedi yaşındaki ablam ve dokuz yaşındaki ağabeyim deliler gibi seviniyoruz ama annem karşı çıkıyor:

– Ya düşerseniz, Bey? Ya düşüp de ölürseniz onca yükseklikten? Sen istersen git ama çocuklarımı dünyada göndermem!

Babamı vazgeçirmek mümkün mü? Atatürk ne istemişse yapılmalıdır:

– Sen istersen gelme! Ben çocukları alıp gidiyorum!

Atatürk'e toz kondurmayan, fôtr şapkasını özenle taşıyan, eşini çarşaftan çıkarıp manto giymeye alıştıran imam dedem araya giriyor:

– Bak kızım. Tehlike gökte varsa yerde de vardır. Haydi katıl onlara. Hem, eşinle çocukların düşüp de ölürlerse sen tek başına pek mi mutlu yaşarsın?

– Doğru söylersin babacığım. Onlar nerede ben orada!..

Bağ komşumuz Remzi Ağabey'in pırıl pırıl “T Ford” taksisine kurulup Etimesgut hava “meydanı”nın yolunu tutuyoruz. Her üçü de burundan tek motorlu bir King-Bird'le bir Junkers F-13 ve bir AT9 adam başı iki buçuk lira ödeyip kuyruğa giren Ankaralıları kent üzerinde bir tur attırıp geri getiriyor. Kalkışla iniş arası toplam yirmi beş dakika. Bize AT9 rastlıyor. Gövde üstünde tek kanat. Yanlarda –pilotunki hariç– dörder pencere. İki yanda tek kişilik beşer koltuk. Kapasitemiz, uçuş ekibiyle birlikte on iki kişi. Tozlu pistte bir süre gittikten sonra tekerleklerin yerden kesildiğini hissediyoruz. Uçakta bizden başka iki aile daha var. Ama onlar çocuksuz. Bizim ve özellikle benim çığlık çığlığa sorularım motor seslerine karışarak yolculuk boyunca devam ediyor:

– Baba şu aşağıdaki kibrit kutuları ne?

– Onlar istasyondaki trenler oğlum.

– Şu sivri sivri kalemler ne?

– Onlar minare oğlum...

Elli yıldır uçmadığım ülke kalmadı diyebilirim. Kaç kez kimi iki katlı devasa uçaklarda geceledim. Nice güzel yemekler yedim, içkiler içtim bu rahat yolculuklar sırasında. Ama, 1934 yılının minyatür bir “tayyare”yle yapılan o yirmi beş dakikalık “uçuşunu” hiç unutmadım. O uçuştan aldığım

keyfi bir daha hiç ama hiç alamadım. Ne yazık ki, ailece bir daha topluca uçmak da nasip olmadı.

Arnavut Kral Zogu'dan düğününe davet

1938 yılının mart ayı başları, Galatasaray Lisesi ilkokul birinci sınıfından birer haftalık iki yıllararası tatilinden birinde geldiğim Ankara'da ailemle özlem gideriyor; gürül gürül yanan sobamızın başında okulda geçen günlerimi anlatıyorum. O gün; bir yıl devam ettiğim İstiklal İlkokulu'nda – şimdi ikinci sınıfa geçmiş bulunan– arkadaşlarımı ziyaret ederek hiçbirinin henüz görmediği İstanbul'u, denizi ve kocaman camileri filan anlatmışım. Göğüs cebinin üzeri G.S. armalı mavi ceketim ve uzun kaşe pantolonumla herkesin dikkatini çekiyorum. O tarihte “taşra”dan –ve tabii Ankara'dan– Galatasaray gibi okullara gidenlerin sayısı bir elin parmakları kadar az olmalı.

Hadiye Öğretmen nereden bulduysa Fransızca bir kitap getirip önüme koyuyor:

- Fransızca öğreniyorsun değil mi?
- Evet, Öğretmenim.
- Oku bakalım öyleyse.

Okuyorum. O güne kadar çevrelerindeki insanları hep Türkçe konuşurken görmüş olan arkadaşlarım hayretle dinliyorlar beni. Az çok da sökmüşüm Fransızca'yı, ilk dersten başlayarak bizlerle tek kelime Türkçe konuşmayan Madam Lameda sayesinde. Birden sınıfa okul müdürü Esat Bey giriyor. “Rap” diye ayağa kalkıyoruz.

– Oturun, diyor ciddi ama sevecen bir yüzle. Ben de katılmak istedim size.

Bir süre daha okuyorum Fransızca metinden.

Esat Bey:

– Aferin! Pek güzel öğrenmişsin okumayı, şimdi sana birkaç soru soracağım, diyor.

– Sorun, Öğretmenim.

– “Baba”nın Fransızcası nedir?

Cevap veriyorum.

– Peki, “anne”?

– La mère.

– “Çocuk”?

– Le garçon.

– Aferin! Şimdi de “adının” Fransızcası?

“Adımın” Fransızcası mı? İşte bunu bilmiyorum.

– Henüz öğretmediler efendim, diye cevap veriyorum.

Esat Bey gülüyor:

– Bak Orhan. Hemen her söz değişik dillerde değişik biçimlerde ama insanların “adı” hep aynı kalır. İsimlerimiz değişmez! Türklüğümüz değişmez! Bunu sakın unutma.

Koşa koşa geldiğim evde başımdan geçenleri anlatıyorum ama kimse bununla pek ilgilenmiyor. Benim yokluğumda postacı kocaman bir zarf getirmiş. Zarfın üzerinde şunlar yazılı:

Kömür ve zahire tüccarı

Yazıcı Sokağı numara 10

İstiklal Mahallesi

Samancıpazarı/Ankara

Zarfin sağ üst köşesinde, göğsü madalyalarla dolu bir “büyük adam”ı gösteren kocaman bir pul. Arkasında ise kırmızı bir mühürden sarkan kadife kurdellalar.

Allah Allah!.. Bu da neyin nesi? Kimden geliyor bu gösterişli mektup? Babamın yurtdışında tanıdıkları mı var? Bizler ilk kez gördüğümüz bu mühürü koparıp zarfı açmayı düşünüyoruz ama annem izin vermiyor.

– Mektup babanıza gelmiş. Akşamı bekleyin. Hem, “başkasının” mektubunu açmak ayıptır.

Akşam oluyor. Babam geliyor ve mektup, arkasındaki kırmızı mumlu mühür kırılarak açılıyor. Zarfın üzerini de yazan kalemden çıktığı anlaşılan şu satırlar:

Arnavutluk Kralı Majeste I. Ahmed Zogu Hazretleri; 27 nisan 1938 günü (Macar) Kontes Geraldine Apponyi ile yapılacak olan düğün törenlerine Muhterem Mahmut Karaegeoğlu ile eşlerini davet etmekten onur duyar.[\[6\]](#) Ve kısa bir not: Misafirlerimiz İşkodra Sarayı’nda ağırlanacaklardır. Geliş tarihinin lütfen telgrafla bildirilmesi. Kıyafet, smokin ve bayan gece elbisesidir.

Babam bu hiç beklenmedik düğün davetiyesinin sırrını hemen çözdü:

– Bizim kiracıların işi, dedi gülerek.

Gerçekten de, evimizdeki kiracılardan biri, önce Osmanlı ordusunda, sonra da Milli Mücadele’de ve Cumhuriyet ordusunda önemli görevlerde bulunan Arnavut kökenli emekli Binbaşı Abdullah Tulga ve ailesiydi.[\[7\]](#) İstiklal madalyası hamili Abdullah Bey, Osmanlı Balkanlar’dan kopunca ailesini alıp Türkiye’ye gelmiş ve Atatürk’ün hizmetine girmişti. Yedi yıl

Çankırı’da görev yaptıktan sonra Siirt’e tayini çıkınca istifasını vermek zorunda kaldı. Çünkü beş kızı vardı ve onların çok iyi öğrenim görmelerini istiyordu. Ordudan ayrılınca Ankara’da devlet memuru olarak çalışmaya başladı ve eşi Halime Tulga’yla birlikte kızlarını yetiştirdi: Kevser, Saime, Sabahat, Melahat ve Nebahat isimli kızlarının beşi de yükseköğrenimlerini tamamlayıp devletin yüksek kademelerinde uzun yıllar hizmet ettiler. Hepsisi de çağdaş, hepsi de Atatürk’e ve Cumhuriyet’e gönülden bağlı insanlardı. Aydın ve açık sözlü kişilikleriyle biz çocuklara daima örnek olmuşlardı. İlişkilerimiz ev sahibi kiracı ilişkisi olmaktan çok uzaktı. Biraz mesafeli fakat çok sıcak ve içten bir dostluğumuz vardı. Daha sonra İngilizce öğretmeni olan en küçük kızları Nebahat Abla’ya bir gün o tarihte pek moda olan bir şarkının sözlerinin ne anlama geldiğini sormuştum:

- Nebahat Abla, “Besame... Besame muço...” ne demek?
- “Öp beni...” demek. “Beni çok çok öp...”

İşte bu Tulga ailesinin gene bizim evde oturan Yahya Tulga isimli işadamı bir amcaları vardı. Kız kardeşi Halime Hanım’ı ve yeğenlerini ziyaret etmek için ara sıra Ankara’ya gelen dayıları Rasim Bey ise Arnavutluk’ta vali yardımcısı ve Kral Zogu’nun yakın arkadaşıydı. İtalyan işgaline ve partizanlara karşı savaşmak için Ankara’nın güvenli ortamını bırakıp ülkesine koşan Rasim Bey’den bir daha haber alınamadı ve şehit düştüğü anlaşıldı.

Ankara’ya gelip gidişleri sırasında bizleri de ziyaret eden ve babamı ve annemi çok sevdiği anlaşılan bu Rasim Bey, arkadaşı kralın düğününe babamı davet ettirmiş olmalıydı.

İyi de şimdi ne yapacaktı bizimkiler? Babam “Köşk’e çıkıp çok sevdiği “Kâtib-i Umumi” Hasan Rıza Soyak’a ne yapması gerektiğini sormuş:

– Arnavutluk Türkiye’nin dostudur. Tarihimizde Türk-Arnavut ilişkilerinin çok özel bir yeri vardır. Hem, bir kralın, bir devlet reisinin davetine “icabet etmemek” olmaz! Eşini alıp gitmelisin Mahmut Bey, demiş Hasan Rıza Bey.

Pasaportlar çıkarıldı. Babam kendisi için bir smokin ve yeni elbiseler diktirdi. Ankara'nın en iyi "bayan terzi" bulunarak annem için de Türk motifleri içeren bir siyah tuvalet siparişi verildi.

O tarihlerde yurtdışına gitmek önemli bir olay. Bizler sevinçle bastırıyoruz:

– Haydi baba!.. Arslan baba!.. Krallarla dostluk kuracaksın!..

Fakat hareket günü yaklaştıkça babamın tereddütleri de artıyor:

– Keşke bizim matmazelden doğru dürüst Fransızca öğrenebilseydim. Şimdi biz orada memleketi milleti el âleme rezil mi edeceğiz?

Tulga ailesi ise cesaret veriyordu:

– Dayımız kralın en yakın arkadaşı. Gereklikçe size tercümanlık yapacaktır.

Bir yandan da "Atatürk'ün hastalığının ilerlediği" söylentileri, yaklaşan savaşın kendini iyice hissettiren sıcak rüzgârlarına karışıyordu. Sonunda babam:

– Tam şu sırada Türkiye'den ayrılmamız doğru olmaz, diyerek noktayı koydu.

İşkodra Sarayı'nda giymek üzere hazırlanan elbiseler dolaplara, pasaportlar çekmecelere kondu ve kraliyet makamına çekilen bir telgrafla özür dilendi.

Galatasaraylı oluyorum

Ağabeyim, ben ve kardeşim.. Üçümüz de Galatasaray'ı bitirdik. Hatta ben, tam on iki yılı "Sultani"nin çatısı altında geçirmiş olmakla ailede bir rekoru elimde tutuyorum! Büyük oğlum Halil de ortaokulu Galatasaray'da okuduktan sonra liseyi ve üniversiteyi halen yaşamakta olduğu İsveç'te

tamamladı.

Peki; ailemizde ve Ankara'daki çevremizde Galatasaray'dan yetişmiş ya da çocuklarını bu okulda okutan kimse yokken babam nasıl olmuş da böyle bir seçim yapmıştı? Cevabı o versin:

“Hemen hiç okul yüzü görmediğimden çocuklarımı iyi bir eğitimden geçsinler, bu arada yabancı dil öğrenerek ufuklarını genişletsinler ve kimsenin tercümanlığına muhtaç olmasınlar istedim. Bu amaçla İstanbul'a giderek buradaki bütün okulları tek tek inceledim. Sonuçta Galatasaray ve Robert Kolej 'finale kaldılar'. Robert Kolej'in Amerikalı misyonerler tarafından Osmanlı'daki gayrimüslim azınlığı ve özellikle Ermeni ve Rum 'entelicensiyasını' yetiştirmek amacıyla kurulduğunu ve uzun zaman kapılarını Türk öğrencilere düpedüz kapalı tuttuğunu hayretle öğrendim. Okul, eğitim seviyesi ne olursa olsun bir yanıyla bize 'yabancı'ydı. Oysa Galatasaray her şeyiyle 'bizdendi'. Ayrıca Batı'ya dönüktü, çağdaştı ve yeniliklere açıktı. Ben de Galatasaray'ı tercih ettim.”

Babamın kararı bu ya, ver elini İstanbul. Yıl 1937. Okulun yıllık ücreti (yatılı; her şey dahil) 220 lira! İki kardeş aynı anda okursa indirim de var. Fakat kayıtlar “kapanmamış mı?”

İlgililer “geç kaldınız efendim...” derler. “Seneye bekleriz!..”

Babam dayatınca da topu taca atarlar:

– Müdürümüzle konuşun... Bizim elimizden bir şey gelmez!

Lisenin o zamanki müdürü milletvekilliği, ve “müderislik” (profesör) yapmış efsane bir isim: “Patron” Behçet Güçer! Fakat babam bunu nereden bilsin:

– Bizler, Ankara'nın tozunda toprağında kazandığımızla çocuklarımızı iyi okullarda okutmak isteyeceğiz ama kapılar yüzümüze kapanacak! Olur mu böyle şey? diye biraz yüksek perdeden konuşur.

Tanıyan herkesin babasından fazla sevip saydığı “Patron”, anlayışlı bir tebessümle dinler bu sivri sözleri ama geri adım da atmaz:

– Ne yapalım evladım?.. Sen de kayıt için geç kalmasaydın!..

Bakar ki işler sarpa sarıyor son kozunu oynar babam:

– Ta Ankara’dan bu iş için buraya geldim. Birkaç gün geciktim diye tüm hayallerimin üstüne sünger mi çekeyim? Hem “istisnai durumlar için” herhalde bir iki kişilik yer ayrılmış olmalıdır, kayıtlar kapansa da. İşte bu “yerlere” çocuklarımı kaydedebilirsiniz. Gerekirse “iltimas” da bulurum efendim!..

Bu son sözler Behçet Güçer’in bir hayli ilgisini çekmiş olmalı ki:

– Diyelim ki “iltimas” gerekli. Kimden bulacaksın bunu? diye sorar.

Kendinden emindir babam:

– Kimden isterseniz efendim! “Şimdilik” Hasan Rıza Bey yeterli mi?

– “Kâtib-i Umumi” Hasan Rıza (Soyak) Bey mi?[8]

– Evet efendim. Yetmezse “onun da üstü var”.

Hasan Rıza Soyak “kâtib-i umumi” olduğuna göre “onun üstü” de herhalde Mustafa Kemal’in kendisi olmalı. Acaba blöf mü yapmaktadır Ankaralı bu genç adam?

Behçet Bey gülerek, bir zamanlar seleflerinden Tevfik Fikret’in de oturduğu antika koltuğundan kalkar. O dakikaya kadar ayakta tuttuğu muhatabını bir koltuğa buyur edip iri ama atik gövdesiyle yandaki koltuğa yerleşir:

– Bak oğlum, der. Burası Galatasaray Lisesi. Benim adım da Behçet Güçer. Burada iltimas aranmaz ve geçmez. Bunu da “herkes” çok iyi bilir.

Biraz ölçüsüz sözlerini gençliğine, heyecanına ve bu ocağı henüz yeterince tanımamış olmana veriyor ve seni bağımlı yapıyor. “Bizi” seçmekle çok doğru bir karar vermişsin. Ben de bir istisna yapıp –kayıtlar kapanmış da olsa– çocuklarını “okulum” alacağım. Umarım onlar bir gün senin bu gayretini takdir ederler ve birer Atatürkçü aydın olarak diplomalarını alıp size olan borçlarını öderler. “Dostum” Hasan Rıza Bey’e gelince. Çok sevip saydığım biridir. Ankara’ya dönüşte ilk işin “Köşk”e çıkıp bugün aramızda geçen konuşmayı ve sonucunu kendisine “aynen” aktarman olsun. Tabii, “mahsus selamlarımla” birlikte.

Babam mutlu ve aldığı dersle gözleri biraz nemli:

– Çok teşekkür ediyorum efendim. Elinizi öpebilir miyim? diye sorar.

– Bak oğlum. Anandan, babandan başka kimsenin elini öpme. Kimseye de el öptürme. Türk töresinde saygı vardır ama el etek öpmek ve öptürmek yoktur. “Biz” Galatasaraylılar da bu Türk töresini benimsemişizdir. Üstelik, ona buna el öptürenler, vaktiyle çok el öpmüş olmanın utancını akıllarınca unutmaya ve unutturmaya çalışanlardır. Ben sadece görevimi yaptım. Bana karşı kendini borçlu hissediyorsan ülken için bir şeyler yap, yeter. Çocuklarını Atatürkçü fertler olarak yetiştirmemize yardımcı ol mesela...

– Ben de öyle yapıyorum efendim.

– Aferin oğlum! Aferin.

[1] Celalettin Çetin, İşte Babıâli, Cem Yayınevi, İstanbul 1991.

[2] A.g.e., s. 73.

[3] Naşit Hakkı Uluğ, Hemşerimiz Atatürk, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s. 242: “Bu bina şimdi Stad Oteli’nin bulunduğu arsa üzerindeydi. Evkaf idaresinden kiralanmıştı.” Daha sonra daha büyük bir binaya geçildi. Bu da yetmeyince İtalyan mimar Guillio Mongeri’ye Ulus’taki bina yaptırıldı.

[4] Yazarın notu: Sayın Profesör Acun Kunter’den (İstanbul Üniversitesi) öğrendiğime göre ilk DHY filusunun en büyük uçağı, Cumhuriyet’in 10. yılı nedeniyle Rusların Atatürk’e hediye ettikleri on kişilik “Tupolev AT-9”du. Ruslar bunun dışında üç adet de tek motorlu ve iki kişilik “Polikarpof R5” ve iki adet “Polikarpof U2” eğitim uçağı armağan etmişlerdi Atatürk’e. “King-Bird”lerin birinin adı “Kuş” diğerinin “Kelebek”ti.

[5] Yazarın notu: 21 haziran 1934’te 2525 sayılı “Soyadı Yasası” çıkınca babam, ailece “Karaveli” olarak anıldığımız halde “Karaegeoğlu” soyadını almış. Çünkü “veli” sözcüğünün öz Türkçedeki karşılığı “ege”dir! Nitekim o tarihlerde “talebe velisi” değil, “talebe ege’si” denmektedir mekteplerde. 1949’da mahkeme kararı ile gerçek aile ismimiz olan “Karaveli”ye döndük ama amcalarımdan biri –nedense– “Karaegeoğlu”de kaldı.

[6] Yazarın notu: Ahmed Zogu, Arnavutluk’un önde gelen ailelerinden Zogollilere mensuptu. Manastır Askeri Okulu’nda ve bir süre de İstanbul’da Galatasaray Lisesi’nde öğrenim görmüş, Avusturya ordusu saflarında I. Dünya Savaşı’na katılmış ve daha yirmi beş yaşındayken (1920) İçişleri Bakanlığı’na gelerek Yugoslavya’ya karşı Arnavutluk direnişini organize etmişti. Otuz yaşında cumhurreisi, otuz üç yaşında da (1928) Arnavutluk kralı ilan edildi. Ne var ki, 1939’da bir oğlu olduktan üç gün sonra İtalyanlar Arnavutluk’u işgal edince Yunanistan’a sığınacak ve 1940’ta gittiği Londra’da ülkesinin yeraltı direnişine önderlik edecekti. Enver Hoca ve partizanların iktidara gelmesi ile umutlarını yitiren Ahmed Zogu 1961’de Fransa’da vefat etti. Oğlu Leka halen Güney Afrika’da; yeğeni Ergun Zoga ise Türkiye’de yaşamaktadır.

[7] Yazarın notu: 1933 yılında bizim kiracıımız olan Tulga ailesi, babam, İstanbul’a gelişimiz sırasında (1940) bu kocaman evi 7 000 liraya (1 cumhuriyet altını 10 lira, 1 dolar 60 kuruş) sattıktan sonra da aynı yerde oturmaya devam etti. 1957’ye kadar! Zaten babam evini “Tulga ailesi istediği kadar bu evde oturacaktır” şartıyla yeni sahibine sattığını anlatırdı. 1933-1940 yılları arasında bize ödedikleri kira aylık 22 liraydı. 1957’de ise bunun 100 liraya kadar yükseldiğini(!) söyledi “Tulgalar”.

[8] Yazarın notu: Hasan Rıza Soyak uzun süre “Riyaset-i Cumhur kâtib-i umumiliği”nde bulunduktan sonra Etibank genel müdürlüğü ve Sanayi bakanlığı yapmıştır. Atatürk’le ilgili anıları yayınlandı.

Yedinci bölüm

İstanbul'a doğru

Benim ilkokul birinci sınıftan, ağabeyimin ise ilkokulu Ankara'da bitirdiğinden ortaokul için gerekli Fransızca'yı öğrenmek üzere "ihzari"den (hazırlık sınıfı) başladığı Galatasaray yılları yaşamımda derin izler bırakmıştır.

Ortaköy'de deniz kenarındaki "Feriye Sarayları"ndan birinde yedi yaşımı henüz bitirmiş bir çocuk! Yüksek tavanları baştan başa yağlıboya resimlerle kaplı kocaman, sobalı bir yatakhane acımasız bir zil sesiyle uyanıp sabah temizliğini yapacak ve ilk "etüt" için orta kattaki sınıfına ineceksin. Sonra kahvaltı ve birinci ders. Üçüncü dersten sonra öğle yemeği, arkadan iki ders daha. Uzun bir "teneffüs". Sonra gene "etüt". Akşam yemeği. Bir daha "etüt" ve "yatakhane zili". Salı akşamları orta kat salonlarından birinde ya bir "Cin Otri", "Bay Tekin" ya da "Lorel Hardi" filmi. Cumartesileri öğleden sonra tatil. İstanbul'da oturanlar "Ortaköy-Taksim", "Ortaköy-Aksaray", "Bebek-Eminönü" tramvaylarından biriyle veya nadiren taksi veya özel otomobilleri ile gelen velileri tarafından kucaklanıp iki gece kalmak üzere evlerine götürülürler. Biz taşralı "bekârlar" ise cumartesi ve pazar gün ve gecelerini de okulda geçireceğiz.

Kimseye haksızlık etmeyeyim. Babamın yakın dostu ve velim, gerçek bir İstanbul efendisi olan Nurettin Baban merhumun Musevi kâtibi Sami Efendi, Ortaköy'e gelerek beni "çıkarırdı" cumartesi günleri öğleden sonra. Yanında,

Beyoğlu'ndaki lise bölümünden bana gelirken “aldığı” ağabeyim de olurdu. Tramvaya binip Taksim'e çıkar ve Alkazar, İpek, Elhamra ya da Taksim sinemalarından birinde ya “vurdulu kırdılı” bir Amerikan veya Ümmü Gülsüm'lü, Yusuf Vehbi'li, Leyla Murat'lı “Türkçe sözlü Arapça şarkılı” bir Mısır filmine giderdik. Bir keresinde de Türk filmi Taş Parçası'nı seyretmiştik ve ben çapkınlık yaparken gizlendiği ocaktan kafasına düşen taşlarla “ölen” yakışıklı ve ünlü tiyatro sanatçısı Suavi Tedü'nün (1915-1959) gerçekten öldüğünü sanıp çok üzölmüş ve ağlamıştım...

Sinema sonrası Sami Efendi bana “Abdülvahit Turan”ın “Hakiki Yeni Hayat” şekerlerinden veya “Gaziantep ezmelerinden” alır; üst üste konulup boru gibi sarılmış otuz adet bir kuruştan oluşan “haftalık harçlığını” verir ve hava kararmadan götürüp okuluma bırakırdı. Ve biz taşralı çocuklar – herhalde– evlerimizi ve annelerimizi düşünürken boğazımızdan zor geçen akşam yemeğimizi yerdik sessiz sedasız, tenhalaşmış yemekhanemizde.

Kocaman pazar günü ise ne arayanımız olurdu ne soranımız. Okulumuzun bahçesinde salına salına gezinen bir çift tavus kuşumuzu ve cam gibi berrak denizden olta ile kocaman kocaman torikleri, palamutları sandallarına çeken balıkçı amcaları seyrederdik. Yalnız dışarı çıkmamız yasak olduğundan oturup anneme yürek paralayıcı mektuplar yazardım, buralardan kurtulmak umuduyla:

“Denizdeki balıklar bile anneleri ile birlikte geziniyorlar. Ben niçin yalnızım? Üstelik biraz hastayım da!!!”

Bu “duygu sömürüsü” yüklü mektupları aldıkça babama rahat vermezmiş annem:

– Haydi ağabeyi “ilki” bitirdi, kalabilir. Orhan'ı Ankara'ya aldırırım. Gözümüzün önünde olsun. Ufacık çocuk. Ya bir şey gelirse başına.

Babam ise hiç aldırılmazmış bu sözlere:

– Yalnız bizim çocuğumuz mu okuyor yatılı ve “bekâr” olarak? Korkma bir şey olmaz! Olursa da ne yapalım?

Annemin baskıları karşısında sıkı durduğu ve ödün vermediği için babama ne denli minnettarım. Kimseden, hatta en kritik birinci yıl boyunca aynı binada kaldığımız ağabeyimden bile hiçbir konuda yardım istemeden... çok bunalırsam –kardeşten yakın gördüğüm– arkadaşlarımla dertlerimi paylaşarak ayaklarımın üstünde durmayı öğrendim. Bir keresinde çok ciddi bir rahatsızlığımı –kimseye bildirmemek koşuluyla– hemşerim Mehmet Küflü’ye açmıştım. Ankara’nın ünlü Bilgi Yayınevi’nin sahibi Ahmet Küflü’nün ağabeyi rahmetli Mehmet, dakika kaybetmeden durumu okul idaresine bildirmiş. Bir saat içinde yakındaki “Ortaköy Şifa Yurdu”na götürülmüş ve ameliyata alınmıştım. Sevgili Mehmet sözünü tutmayıp “sırrımı” açıklamıştı ama doktorlar onun bu müthiş sezgi gücü ile belki de hayatımın kurtulduğunu söylemişlerdi. Oysa ben “sırrımı” aynı binadaki ağabeyime bile söylememiştim. Nedense, daha o zamanlar bile onu kendime yeterince yakın bulamamıştım.

Futbolla tanışma

İşte bu yapayalnız pazar günlerimizde biz taşralı çocuklara bir tür piyango(!) çıktığı da olurdu. Özellikle Ali Sabri Bey ve Selami Akal gibi spora yatkın hocalarımızın “nöbetçi” olduğu hafta sonlarında ve onların gözetiminde, yanı başımızdaki “Şeref Stadı”nda maça giderdik. Tabii Galatasaray maçlarına. “Katır” Cemil’li, Boduri’li, Sarafim’li, Osman-Faruk-Adnan’lı Galatasaray’ın maçlarına. Doğrusu, o zamanlar pek fazla seyircisi yoktu “Cimbom”ların. Biz bir avuç kalırdık herkesin ayakta durduğu beton tribünlerde. Öğretmenlerimiz:

– Re re re!.. Ra ra ra!.. Haydi bağırın, diye bizi teşvik ederlerdi ama yanı başımızdaki Fenerli veya Beşiktaşlılardan çekindiğimizden sesimizi pek çıkaramazdık. Sayıca bizden üstünlerdi. O nedenle çoğu zaman bir yanımıza yakışıklı şampiyon boksör Galatasaraylı Mahmut Kefeli, diğer yanımıza da gene hasta Galatasaraylı gencecik “Çoban Mehmet” pehlivanı oturturlardı. Bizler de onlardan aldığımız cesaretle kıyameti koparırdık:

– Adalar önünde attık oltayı / Fenerbahçelilere çektik sopayı!..

Doğrusu çok kızarlardı bize ama kimse Kefeli Mahmut veya Çoban

Mehmet'le kapışmayı göze alamazdı.

Maç sonraları, yağmur veya kar altındaki toprak sahada çamurlara bulanmış, kan ter içindeki Galatasaray'ın "birinci takım" oyuncularıyla birlikte yürüye yürüye az ötedeki okulumuza gelirdik. Okulun hamamı önceden yakılmış olurdu ve bizim amatör ruhlu aslanlar orada yıkanıp temizlenir ve tramvayla evlerine giderlerdi. Ara sıra, "kulüpten" olduğu söylenen birilerinin futbolcuların ceplerine gizlice üçer beşer lira koyduklarını görürdük. Eğer o gün Fenerbahçe'yi yenmişsek bu paraların onar liraya bile çıktığı söylenirdi!

Daha sonraki yıllarda ise, kulübün Mecidiyeköy "dutluklarında" geniş bir arazi satın alıp buraya bir stadyum yaptıracağını duyunca çok sevinmiş ve harcamayıp biriktirdiğimiz haftalıklarımızı topluca kulübe ulaştırmak üzere "Batak Bank"a yatırmıştık! "Batak Bank" cin gibi Mehmet Küflü'nün sınıf arkadaşımız Metin Düren'e biraz acımasızca taktığı isimdi. Şimdilerde muhasebe işleriyle uğraşan Metin daha o zaman bile para pul işlerine hepimizden fazla akıl erdirirdi. O nedenle biz de harçlıklarımızı her hafta başı ona teslim eder ve ihtiyacımız oldukça geri isterdik. Böylece, koşup oynarken paralarımızı düşürüp kaybetmezdik. Şakacı Mehmet de daha 1930'larda o tarihlerde bankaların önce "hortumlanıp" sonra "batırılması" henüz moda olmamışken ona bu çok düşündürücü ismi takmıştı. Oysa, Türkiye'nin belki de ilk özel bankası(!) olan sempatik Metin'de paralarımız hiçbir zaman "batmadığı" gibi onun bize de aşıladığı tutumluluk sayesinde biriken paralarımızı, şimdi üzerinde Ali Sami Yen Stadı'nın bulunduğu çok kıymetli arsanın alınmasına katkıda bulunsun diye kulübümüze ulaştırmıştık. Aslında, Mehmet Küflü, Metin Düren ve ben ilginç bir üçlüydük. Kısa bir yoklamadan sonra, sınıfımızda bizim dışımızda kimsenin kadınlarla erkekler arasındaki cinsel ve yapısal farklılıkları pek bilmediğini belirlemiştik. O nedenle etine dolgun bayan Fransız öğretmenlerimiz ve çarşamba günleri çocuklarını ziyarete gelen alımlı bayan velilerle ilgili fantezilerimizi daha o yaşlarda aramızda paylaşır ve bundan diğer arkadaşlarımıza söz etmezdik. Çünkü onlar bu "konulardan" pek anlamıyorlardı ya da öyle görünmeyi tercih ediyorlardı...

Taşralı öğrenciler için en büyük mutluluk, ailelerinden herhangi birinin

İstanbul'a yolunun düşmesi ve böylece hafta sonu tatilini okul dışında geçirme şanslarının doğmasıydı.

Babam, işleri nedeniyle ve –kim bilir– belki biraz da gönlünce eğlenmek ve tabii bizleri görmek için İstanbul'a geldiğinde bayram ederdik. Cumartesi ve pazar akşamlarını Sirkeci'de Özipek Palas Oteli'nde ya da Tepebaşı'nda Kontinental veya Londra otellerinden birinde gülüp oynayarak geçirirdik babamla birlikte. Hemen bütün sinemaları ve “Darülbedayi”nin tiyatrolarını ziyaret eder, sabah kahvaltısında babamın özel olarak hazırlattığı pastırmalı yumurtaları yer ve Beyoğlu'nda Ağa Camisi'nin yanındaki ünlü “Abdullah Efendi” lokantasında karnımızı doyururduk.

İstanbul bar ve pavyonlarında

Yaşamayı çok seven bir insan olan babamla İngiliz Başkonsolosluğu'nun sırasında Çeklerin işlettiği “Novotni” Gazinosu'na gitmiştik bir akşam da. Orada sahne alan çok yetenekli ve apaş ruhlı bir genç “muganniye”nin yakında Safiye Hanım'a rakip olacağı söyleniyordu. Gerçekten de çok güzel bir sesi vardı “mesleğe” yeni girdiği söylenen bu genç hanımın. Ama o gece biraz fazlaca içkiliydi herhalde. Programını bitirince sahneye yığılıp kalışı ve yaka paça götürülüşü hâlâ gözlerimin önündedir. Duvardaki kocaman afişten adının Müzeyyen Senar olduğunu öğrenmişim!

Benim Beyoğlu'ndaki lise yıllarımda ise sık sık kulüp başkanımız ve müdür yardımcımız, bir zamanların ünlü futbolcusu Muslih Peykoğlu hocamızı ziyarete gelirdi. Söylendiğine göre hocamıza aşıkta Müzeyyen Hanım ve “birlikte”ydiler o tarihlerde. Lise yıllarımda para verip her gün gazete alan az sayıdaki öğrenciden biri de bendim. Bu yüzden olacak, benim adım da –ağabeyim gibi– “Siyasi”ye çıkmıştı.

Gece “etüt”lerinde tam derslerimi bitirip gazetemi okumaya başlardım ki o gece okulda nöbetçi olduğu anlaşılan işte bu Muslih Hoca hademe gönderip okumak için gazetemi aldırırda ve ben müthiş bozulurdum.

Birlikte geçirdiğimiz bir cumartesi akşamı, yemekten sonra babam:

– Bu akşam İstanbul’un barlarını dolaşacağız! dedi. 1938 başları... Ben sekiz, ağabeyim on üç yaşında. Şaka yapıyor sandık. Oysa gayet ciddiymiş.

Önce, Tünel’e kadar yürüdük İstiklal Caddesi’nde. Ara sokaklardan birine girdik. Sanırım “Tabarin Bar”dı ilk durağımız ve babam sanki buraya daha önce de gelmiş gibi hiç yabancılık çekmiyordu. Paltolarımızı vestiyere bıraktık. Galatasaray armalı mavi ceketlerimizle bizi görenler biraz şaşırıyordu ama babamın kendinden emin tavrı karşısında bir şey söylemiyorlardı. Loş bir yerdi burası. Kadife örtülü yuvarlak masalarda yalnız erkekler ile sarı saçlı ve bol makyajlı kadınlar oturmuş bir şeyler içiyor ve sohbet ediyorlardı. Küçük bir orkestra çalıyor ve birkaç çift piste dans ediyordu. Masalardan birine de biz oturduk. Babam garsonu çağırarak kendisi için bir kadeh rakı, bizler için de birer “Olimpos Gazozu” ısmarladı. Sonra anlamlı bir konuşma yaptı sadece bizim duyabileceğimiz bir sesle:

– Bakın çocuklar! Buraya, aradıkları mutluluğu evlerinde bulamayan erkekler gelirler ve başka kadınlarla gönül eğlendirmeye çalışırlar. Bunu yaparken de çoluk çocuklarının rızkını harcarlar. Şu kenarda oturup bekleyen kadınlar da çoğunlukla böyle mutsuz ailelerin kızlarıdır. Onlar da kendi yuvalarında mutlu bir yaşam sürdüremedikleri için yabancı erkekleri eğlendirip içki içirterek hayatlarını kazanmaya çalışırlar. Şimdi bunlardan birini masamıza davet edeceğim.

Garsonla haber yolladı. Çok genç ama çok makyajlı bir kadın salına salına geldi. Babam ayağa kalkarak kendisini saygıyla karşıladı, masamıza buyur etti ve havadan sudan konuşmaya başladı. Genç kadın –babamdan o gece öğrendiğime göre– bir “konsomatris”ti ve masamıza gelecek içkinin bedeli üzerinden bir komisyon alacaktı. Bunu bildiği için olacak babam hemen bir şişe şarap getirmelerini söyledi garsona. Açtırdı ve kadının bardağına koymalarını işaret etti. Biraz kurcalayınca da kadıncağz bütün hayatını bir çırpıda anlatmasın mı? Neredeyse ağlayacaktı ki hesabı görüp kalktı.

Bar maceramız daha bitmemişti. Oradan bir başka bara, sonra bir üçüncüsüne, dördüncüsüne girdik çıktık, Tepebaşı’ndaki otelimize dönünceye kadar.

Lise yıllarımızda bıyıklarımız terledikçe arkadaşlarımın ara sıra barlara gittiklerini duyuyordum. Birkaç kez beni de aralarına almak istemişler ama ben “buraları sekiz on yıl önce gördüğümü” söylemişim. Sanırım inanmamışlardı ama olsun. Mutluluğun böyle yerlerde bulunamayacağını ve parayla da satın alınamayacağını –bir daha unutmamak üzere– çoktan öğrenmişim babamdan.

Benzer başka dersler de almıştım bu çocukluk yıllarımda. Gene bir İstanbul ziyareti sırasında babam:

– Seninle Atatürk’ün kunduracısına gideceğiz, demişti.

Babamın, yalnız fikir ve davranışlarıyla değil, giyim kuşamıyla da Atatürk’ü kendisine örnek aldığı daha önce belirtmişim. Bahçekapı’da cadde üzerindeki küçük bir mağazaya gittik. Vitrindeki tabelada “Onofri Altınçizme” yazıyordu. İki katlı küçücük dükkânın duvarında Atatürk’ün burada çekilmiş resimleri, cam bir dolap içinde de ısmarlama kundura yapan ustaların ölçü aldıkları defterin bir benzeri vardı. Bu defterde Atatürk’ün sağ ve sol ayaklarının çoraplı olarak bastığında kurşun kalemle çizilmiş taban şekilleri görünüyordu. İstanbullu bir Rum olan Onofri Usta tertemiz beyaz önlüğü içinde bir kunduracıdan çok üniversite hocalarını andırıyordu. Biz dükkâna girince üst kattaki atölyesinden inmiş ve babamı gülererek karşılamıştı:

– Ooooooo, hoş geldiniz. Kundura mı sipariş edeceksiniz?

– Evet Onofri Usta. Ama benim için değil, küçük oğlum için. Şık giyinmeye biraz meraklı da...

– Maşallah maşallah. Demek o da artık “hazırdan” giymeyecek.

– Bakalım, kismet...

Yere konulan bir deftere ayaklarımın tabanını çizdi ve bir “mezura”yla özenerek aldığı ölçüleri aynı deftere kaydetti bembeyaz saçlı Onofri Usta. Sonra birlikte yumuşacık kahverengi bir süet deri seçtik.

– Haftaya hazır, dedi. Atatürk'ün kunduracısı altın çerçeveli gözlüklerinin üzerinden babama gülümseyerek.

– Haftaya ben Ankara'da olacağım.

– Zarar yok. “Delikanlı” cumartesi günü uğrayıp alsın. Ben de senin hesabına on sekiz lira yazıyorum.

Cumartesiye zor getirdiğimi anımsıyorum. Sami Efendi'yle gidip kunduralarımı aldık. Harika olmuşlardı. Okula geldim ve o gece onlarla koyun koyuna yattım! Sınıfta olay olmuştu giymeye kıyamadığım kunduralarım.

Hafta sonuna doğru ise ilkokul müdürü Saffet Rona'nın beni çağırdığını söyledi “başhademe” sevgili Yahya Efendi. Heyecanla koştum. Acaba Ankara'dan kötü bir haber mi gelmişti?

Beş yıl boyunca yüzünün bir kez bile güldüğünü görmediğim Saffet Rona, önündeki kâğıtları imzaladıktan sonra hiç beklemediğim bir soru sordu:

– Nasıl, yeni ayakkabıların rahat mı bari?

– Hangi ayakkabılar efendim?

– Canım, hangisi olacak? Atatürk'ün kunduracısına yaptırdığınız on sekiz liralık ayakkabılar?

Donup kalmıştım. Müdür, deniz üzerindeki geniş odasında rahat bir maroken koltuğa olurdu, bana da bir göz işaretiyle yanındaki sandalyeyi gösterdikten sonra:

– Bak evladım, dedi. Babanın parası varmış, sana da güzel bir ısmarlama kundura yaptırmış. Buna bir diyeceğim yok. Güle güle giy. Ancak, bu kundurayı kaç liraya yaptırdığınızı herkese anlatmak zorunda mıydın?[\[1\]](#) Bu okulda bir ay çalışıp da babanın bir çift kundura için ödediği parayı kazanamayanlar var. İnsanlar, harcadıkları paranın miktarıyla değil,

yaptıkları yararlı işlerle değer kazanırlar. Haydi şimdi sınıfına dön ve bir daha düşünmeden konuşma.

Süklüm püklüm çıktım Saffet Rona'nın odasından. Canım kunduralarım bir anda gözümünden düşmüştü. Eğer Atatürk'ün ustası yapmamış olsaydı belki de denize atardım onları. Nasıl böyle çocukça bir övünmenin içine girmiştin. O zamandan beri neyi kaçın aldığımı en yakınlarıma bile söylemem. Gösterişten kaçınıyorum ve gösteriş meraklılarından da uzak durmaya çalışıyorum.

Vehbi Koç'la ortaklık

Babamı dinleyelim:

“Vehbi Koç'la Ankaralı iki işadamı olarak daima yakın ilişki içinde bulunmuştuk. Kurtuluş Savaşı sırasında o Meclis'te zabıt kâtibi olarak görev yaparken ben de Meclis matbaası emrinde Recep Peker'le Mustafa Kemal arasında atlı kuryeydim.

Ankara küçüktü ama Koç ailesiyle aramızda herhangi bir akrabalık ilişkisi olmamıştı.^[2] Gene de mesafeli bir dostluk vardı aramızda. Bu yüzden Vehbi Bey'in 1937 yılında 100 000 lira sermayeyle İstanbul Fermenteciler'de faaliyete geçirdiği ilk şubesi olan “Vehbi Koç ve Ortakları Kollektif Şirketi”ne benim de katılmamı istemesi yabana atılacak bir teklif değildi. Vehbi Bey, ülkenin başlıca enerji kaynağı olan maden kömürü dağıtımının da azınlıkların elinde olmasından hükümetin rahatsızlık duyduğundan bahisle söz konusu şirkette bu işin uzmanı olarak benim sorumluluk yüklenebileceğimi belirtiyordu. Yani, iş ortaklığı öneriyordu.”

Bu teklif, işini İstanbul'a nakletmeyi düşündüğünü sandığım babamın – bir yandan Ankara'daki ticari faaliyetini sürdürürken– bir yandan da sık sık İstanbul'a “Vehbi Koç ve Ortakları Kollektif Şirketi”ne gidip gelmesine yol açmıştı.

Bu arada kardeşim Yılmaz doğmuş ve aile birkaç ay sonra İstanbul'a nakletmişti. Alman ordularının Avrupa'yı kasıp kavurduğu ve savaşın sınırlarımıza kadar gelen sıcaklığının her geçen gün daha belirgin biçimde

hissedildiği günler yaşanmaktaydı İstanbul’da.

1940’ın son günü otuz dokuz yaşındaki Vehbi Koç; adının yanı sıra “Telefon Büro: 3450/3451/3452 Şahsi: 3061” antetli bir kâğıda daktilo ile yazılıp mürekkepli kalemle imzalanmış f.12.1940 tarih ve 35 sayılı şu ilginç “tamimi” yayınlar “ortaklarına”, şirket yetkililerine ve bu arada –o zamanki soyadıyla– babama:

Bay Mahmut Karaege

İstanbul

Arkadaşlar;

Bugün 1940 senesinin son günüdür. Geçirdiğimiz sene içinde hemen hemen bütün Avrupa’nın harp felaketiyle çalkandığı bu zamanda memleketimizin bu halden masun kalması (korunmuş olması) pek büyük bir saadettir.

Bu vesile ile şu tamimimle Allahımıza şükürleri ve bu memleketi idare eden zevatın yüksek görüşlerine de minnettarlığımızı zikretmeği bir vazife bilirim.

1940 senesi zarfında kıymetli mesai arkadaşlarım yüksek görüşleri ve vazifelerini bihakkın (hakkıyla) yapmaları ile bütün teşkilatımızın işleri iyi gitmiştir. Bu vesile ile hepsine ayrı ayrı teşekkürlerimi bildiririm.

1941 senesi zarfında harbin devamı dolayısıyla ve hükümetin birçok işleri mecburen kendi idare etmesiyle ticaret hayatının bir kat daha daralacağı şüphesizdir.

Bunun için her zamandan daha ziyade çalışarak ve işlerin en küçükleriyle de meşgul olarak bilhassa mesarifi umumiye (genel giderler) cihetiden fevkalade hesaplı davranarak müessesenin ayakta durmasını temin etmeye çalışmak hususunda her arkadaşımın üzerine düşen vazifede fevkalade hesaplı bulunmasını dilerim.

Hepinizin yeni senesini tebrik eder ve bu sene de memleketimizi harp felaketinden korumasını Allahımdan diler, cümlenizin bütün ailenizle yeni seneyi sıhhat ve afiyette geçirmesini dilerim.

Vehbi Koç (İmza)

Babam, Vehbi Koç'la arasındaki işbirliğinin neden uzun ömürlü olmadığını şöyle anlatmıştı bana:

“Vehbi Bey gerçekten çok yapıcı ve yaratıcı bir insandı. Ancak ticarete başarının biraz da acımasız olmaya ve kimsenin gözünün yaşına bakmamaya bağlı olduğuna inanırdı. İtiraf etmeliyim ki ben bazı konularda yeterince katı davranamıyordum. Sonuçta ya ona ayak uyduracak ve kendi benliğimi zedeleyecektim ya da karşı çıkacaktım. O takdirde ortaklığımız her halükârda bozulacağı gibi belki dostluğumuz da bundan zarar görecekti. O nedenle, ‘beni bağıyla Vehbi, kendi işimi kuracağım’ dedim. Çok zeki bir insan olduğu için sebep filan da sormadı. ‘Nasıl istersen. Sen benim kardeşimsin. Ne zaman istersen gönlüm ve işim sana açık. Bıraktığımız yerden tekrar başlarız...’ demekle yetindi.”

Kardaşım
Bay Mahmut
Kare egeye hatıra
27-9-1939
Vehbi Koç

Vehbi Koç (üstte), Berlin'de çektiği bu fotoğrafın arkasını: "Kardaşım Bay Mahmut Karaege'ye (Karaveli) hatıram 27-9-1939" yazarak imzalamış.

Atatürk'ün altın saatini ve kalemini hediye ettiği arkadaşım Altan (Gediz) Sandıkçioğlu vakitsiz ölümünden bir süre önce vatani görevini yerine getirirken (üstte). Galatasaray Lisesi müdürlerinden Muhittin Sandıkçioğlu'yla evlenen annesi Bidar Hanım'la beraber.

(Yazarın notu: Atatürk'ün küçük Altan'a armağan ettiği altın cep saati ve kalemi arkadaşımın kanser tedavisi sırasında –ne yazık ki– rehnedilmiş ve sonuçta Yapı Kredi Bankası'na intikal etmiştir. Halen, bankanın İstanbul Galatasaray'daki şubesinde bulunmakta ve zaman zaman sergilenmektedir.

Handan ve İlhan Selçuk'la beraber (üstte).

Kardeşim Yılmaz'ın oğlu Erol Karaveli (altta solda babasıyla) Fransa'da;
ilk evliliğimden çocuklarım Halil ve Suzan Karaveli ise (altta sağda)
İsveç'te yaşıyorlar.

Vehbi Koç'un eşinin ve hepsi de seçkin insanlar olan çocuklarının ailemizle olan mesafeli ama içten ilişkisi babalarımızın, aralarındaki işbirliğini noktalamalarından sonra da sürüp gitti. Kardeşim Yılmaz "Beko ekolü"nde yetişip iyi bir işadamı oldu. Vehbi Koç, Londra'da gazetecilik yaptığım 1950'li yıllarda bu kente her gelişinde beni arar ve kaldığı Dorchester Oteli'ne çağırarak neler yaptığımı ilgilenir, yemeğe alıkoyardı. Bir keresinde, o tarihte bir "Finishing School"a devam eden ortanca kızı Sevgi (Gönül) de, nedense, babasıyla beraberdi... Vatan'da dış politika yazdığım Adnan Menderes iktidarı döneminde ve basınla ilgili herhangi bir konuda danışmak istediğinde İstiklal Caddesi Merkez Han'daki bürosuna davet ederek fikrimi alırdı. Bir keresinde en yakın danışmanları Haşim İşcan

ve Hulki Alisbah'la beraberken gene böyle yanına çağırmişti. Onun önünde, çok sevip güvendiğini bildiğim Hulki Alisbah'la sert sayılabilecek bir tartışmaya girdim ister istemez. Sonuçta Vehbi Bey, çok ince, çok politik ama ödün vermez bir üslupla benim haklılığımı tescil ederek, basın önünde yapması için rahmetli Alisbah'ın özene bezene hazırladığı upuzun konuşma metnini düpedüz çöpe atmış ve ben, fahri danışmanından(!) müdürlerinden birinin odasında yeni bir metin hazırlamamı istemişti.

Yarım saat için masasını kullanmak üzere Vehbi Bey'le birlikte odasına daldığımız yaşlı başlı zavallı müdür ise işini bana kaptırdığını sanarak fenalıklar geçirmişti.

1960'ların başında ise Koç Grubu Uniroyal Lastik Fabrikası'nı kurarken Vehbi Bey'in otomotivdeki sağ kolu Bernar Nahum, Şişli'deki ofisine beni davet ederek birlikte çalışmamızı önerdi. Beni hiç tanımayan Bernar Nahum'un Vehbi Bey'den bir "işaret" aldığı besbelliydi. Bu çok anlamlı teklifi, gazetecilikten kopmak istemediğimden kabul etmedim.

Rahmetli "Koç Amca"yla ilgili bir anım da, onun ne denli alçakgönüllü ve dalkavukluktan hoşlanmayan bir insan olduğunu ortaya koyar.

Ankaralı işadamı rahmetli Halil Aktar'ın benim de kurucularından olduğum "İstanbul'da Ankara Kulübü"ne tahsis ettiği Tepebaşı'ndaki lokalde bir akşam toplanılmış ve ünlü "Ankara tavası" yenmişti. Kahveler içilirken orada bulunanlardan biri söz alarak ayağa kalktı ve Vehbi Koç'a hitaben pohpohlayıcı bir konuşma yapmaya başladı. Bir yerde: "Ankaramızın yetiştirdiği en büyük işadamı siz Sayın Vehbi Koç" deyince Vehbi Bey, bu hitap tarzından sıkılmış bir tavırla ve kendine özgü yapmacıksız Ankara ağzıyla konuşmacının sözünü kesti:

– Hele orda dur bakalım! Benim için, Ankara'nın en büyük işadamı değil de "en şanslı işadamı" dersiniz belki kabul edebilirim. Çünkü ben az çok öğrenim gördüm. Hazır bir dükkân buldum. Hem kendi ailem hem de eşimin ailesi maddi ve manevi her türlü destek ve yardımı eksik etmediler. Eh, Atatürk de biz Ankaralıların önünü açmıştı. Gece gündüz demeden çalışıp başarılı olmak kalmıştı bana ve ben de bunu yaptım.

Birden, bana dönerek konuşmasını sürdürdü:

– Ankara'nın en başarılı işadamının kim olduğunu merak ederseniz, benim kanaatimce...

Herkes dikkat kesilmişti. Vehbi Koç devam etti:

– Bence Ankaramızın en başarılı işadamı Orhan'ın babasıdır! Biz Mahmut'la aynı yıl dünyaya geldik. Uzun yıllar arkadaşlık, bir süre de ortaklık ettik. Hürriyetin ilanında dağ gibi babasını kaybeden Mahmut hemen hiç okula gidemedi. Yedi yaşında hayata atıldı. Kimseden destek ve yardım görmeden ve beklemeden öksüz ve yetim üç küçük kardeşine babalık etti. Bir zamanlar çok da para kazanıp kaybetti. Şans ona biraz yardım etseydi şimdi kim bilir nerelerde olurdu.

Herkes bu ilginç ve beklenmedik konuşmayı dikkatle dinliyordu.

Bana bakarak sürdürdü konuşmasını Vehbi Koç:

– Orhan, baban gene maden işiyle mi uğraşıyor?

– Evet efendim.

– Ailede ona yardım eden var mı?

– Var.

– Kim?

– Elimden geldiğince ben.

– Ya ağabeyin?

– Bilmiyorum! Kendisine sorun lütfen.

Üstelemedi:

– Ben babanı belki sizlerden bile daha iyi tanırım. Mutlak muvaffak olacaktır. Benim selamlarımı söylemeyi unutma kendisine.

– Elbette unutmam “Koç Amca!”

Babamın Şişli Camii’ndeki cenaze namazından sonra beni bir kenara çekti Vehbi Koç:

– Öldüğünde işlerini yoluna koymuş muydu?

– Evet efendim, fazlasıyla.

– Ben biliyordum. Sana da söylemiştim “kulüpte”. Anımsıyor musun?

– Hiç unutmuyum?

Atatürk’ün altın saatini verdiği çocuk: Arkadaşım Altan

1937 yılı ekim ayının sakin bir çarşamba günü öğleden sonra biz, Galatasaray ilk kısmının I/A öğrencileri, hocamız Hafız Nuri Bey’i dinliyorduk ki kocaman sınıf kapısı ardına kadar açılıverdi.

Önde “Başöğretmen” Saffet Rona, yanında çatık kaşlı ama iyi kalpli yardımcısı Lütfü Bey, arkalarında küçük bir gazeteci ordusu ve ellerinde bir kez çakan magnezyum lambalı kocaman fotoğraf makineleriyle “foto muhabirleri” sınıfa daldılar. Heyecanlı,

“Altan nerede? Altan nerede?” sesleri arasında zavallı sınıf hocamız şaşkına dönmüştü ki Saffet Bey:

– Sakin olun, diye herkesi uyardıktan sonra olup biteni anlattı:

Atatürk, bundan iki yıl kadar önce bir akşam geç vakit Taksim yakınındaki Park Otel’de ilk kez karşılaştığı ve büyük yakınlık duyduğu çok sevimli, çok zeki bir küçük çocukla uzun uzun sohbet etmiş ve ayrılırken de:

– Altan oğlum, sana öyle bir armağan vermek istiyorum ki beni unutmayasın!.. dedikten sonra zamanının bir teknik, estetik ve sanat harikası olduğu söylenen altın cep saatiyle ona bir altın kordonla bağlı, iki ucu safir taşlarla süslenmiş altın kalemini armağan etmişti. Turhal Şeker Fabrikası'nın açılışı dolayısıyla, İsviçre'nin ünlü “Audemars Piguet&Co” firmasına özel olarak yaptırılan, arka tarafında Atatürk'ün “GMK” (Gazi Mustafa Kemal) inisyali okunan saat öylesine ince ve muhteşemdi ki, manevi değeri bir yana, maddi değeri bile bilinmiyordu.[3] Söylendiğine göre “Audemars Piguet”, saatlerinin Atatürk'e sunulacak olmasının kendileri için büyük bir onur olduğunu belirterek, sipariş üzerine özenle hazırladıkları bu saat, kalemi ve kordonu için herhangi bir maddi karşılık almayı reddetmişti.

İşte Atatürk, 1937 yılı ekim ayının bir salı akşamı beraberindekiler ile gene Park Otel'e gelip yemeğini yemiş, biraz müzik dinlemiş ve Dolmabahçe Sarayı'na dönmek üzere yerinden kalktığında birden durup yanındakilere şu soruyu sormuştu:

– Altan ne yapıyor? Okula başladı mı?

– Hangi Altan, efendim?

– Ne çabuk unuttunuz! Altan (Gediz) Sandıkçıoğlu! Hani iki yaz önce gözleriyle beni adeta esir alan.. yanıma çağırdığım.. ve sabahın ilk ışıklarına kadar zekice sözleri ve cevaplarıyla hepimizi derinden etkileyen küçük Altan!..

Yaverlerden biri sözün burasında bir adım öne çıkar:

– Hatırladık efendim! Siz de kendisine çok sevip yanınızdan hiç eksik etmediğiniz altın saatinizle altın kaleminizi vermişsiniz.

– Doğru bildiniz. Evet işte “o” Altan!.. Nerelerde olduğunu, okula başlayıp başlamadığını, başlamışsa hangisine gittiğini öğrenip bana bildirmenizi istiyorum. Gelip benimle bir çay içerse ayrıca memnun olurum.

Atatürk'ün o akşam söylediği bu sözler “Babıâli”de bomba etkisi yapar.

Bütün gazeteler derhal “Altan”ın peşine düşerler ve ertesi gün öğleye doğru da izini bulurlar: Küçük Altan, Galatasaray Lisesi ilköğretim birinci sınıfına devam etmektedir! İşte aynı gün bir “gazeteci ordusu” bizim sınıfı bu nedenle “basar”! Ertesi gün de İstanbul gazetelerinde Altan’ın ve arkadaşları olarak bizlerin okulda çekilmiş resimlerimiz çıkar boy boy.

Sevgili Altan’la Galatasaray’da ve hukukta beraber okuduk. Ne yazık ki, çok genç yaşta kanserin pençesine düştü. Annesi Bidar Sandıkçıoğlu ile – sonraki yıllarda Galatasaray Lisesi müdürlüğüne getirilen– Muhittin Sandıkçıoğlu’nun bütün çabalarına karşın onu genç yaşta kaybettik. Yaşadığı sürece, Atatürk’ün ilgi ve sevgisini kazanmış olmanın gurur ve sorumluluğunu başarıyla taşıdı.

Ölümünden bir süre önce beni kırmayan Sandıkçıoğlu ailesi “Atatürk’ün saatini” özel kasalarından çıkarmış ve foto muhabiri arkadaşımın resim çekmesi için Kurtuluş’taki evlerine getirmişti.

– Altan, diyorum, bir gün darda kalırsan?”

Ne demek istediğimi anlamıştı:

– Neler söylüyorsun? diye konuştu. Bu saat benim hayatımın rengi ve manasıdır. Ölürüm de ondan ayrılmam. Sonra, bir gün bir çocuğum olursa, karakterini yirmi yaşına kadar devamlı imtihana tabi tutacağım. Bu hediyeye layık görürsem “emaneti” kendisine devredeceğim. Aksi halde saatimin yeri Atatürk Müzesi olacaktır.[\[4\]](#)

Yıllar sonra bir gün, İstanbul Moda’daki kira evinde –eşi de öldüğü için– yalnız yaşayan annesine sormuştum:

– Altan’ın saati şimdi nerede?

– Yaramızı deştiniz! Atamızın yüce anısının yanı sıra biricik yavrumuz Altan’ın da her şeyi olan ailemizin bu en değerli varlığı Yapı Kredi Bankası’nın eline geçmiştir. Bankanın bunu “Anıtkabir Müzesi”ne intikal ettirmesi bizleri çok sevindirecektir. Çocuğu olmayan Altan’ın vasiyeti de

budur! (Yazarın notu: Söz konusu saat, son gördüğümde bankanın İstanbul Galatasaray şubesinde saklanıyordu.)

Park Otel'deki o unutulmaz geceyi Altan'ın annesi şöyle anlatmıştı bana kırk beş yıl önce bir 10 kasım günü Milliyet'te yayınlanan röportajımda:

“– Atatürk'ün nazarları birden üzerimize çevrildi. Tuhaf bir hisle irkildiğimi hatırlıyorum. Hiç şüphesiz, ufacık bir çocuğu gece yarısı burada bulduğumuz için beni ve eşimi ikaz ve tenkit edecekti. Başyaveriyle bizim tarafa bakarak bir şeyler konuştular. Yaver Celal Bey ağır adımlarla masamıza doğru yürüdü. Heyecandan boğulacak gibiydim:

– Çocuk sizin mi?

– Evet efendim.

– Gazi Hazretleri yanlarına istiyorlar da...

Heyecanım yerini sevince terk etmişti. Bu sözleri alakayla dinleyen Altan, yerinden fırlayarak emin adımlarla yürüdü. Atatürk ayakta kollarını açmış onu bekliyordu:

– Gözlerini bir lahza üzerimden ayırmayan delikanlı!.. Gel bakalım! Ben kimim ki böyle bakıyorsun?

– Sen bu vatanın kurtarıcısısın! Sen Atatürk'sün..

– Peki, nereden tanıyorsun beni?

– Resimlerinden! Hem seni kim tanımaz?

Bu şekilde başlayan konuşma sabahın altısına kadar devam etti. Henüz mektebe bile başlamamış küçücük Altan, hiç kekelemeden ve hiç düşünmeden tam beş saat müddetle Atatürk'ün bütün suallerine herkesi hayrette bırakan cevaplar yetiştirdi. Gazi, bu cevaplar karşısında zaman zaman heyecanlanıyor, kucağında tuttuğu, mütemadiyen öpüp sevdiği Altan'ı

masanın üzerine çıkarıyor ve salondakileri içmeye davet ediyordu.”[5]

Atatürk Öldü! Yaşasın İnönü!

İstanbul basınını sınıfımıza taşıyan “Altan Olayı”nın üzerinden bir yıl geçmiş. 1938’in sonbaharı. İkinci sınıftayız. Okulda inanılmaz bir sessizlik. Ne yemek yediğimiz var ne de ders dinlediğimiz. Haftalardır güneşi görmemişiz sanki. Dokunsalar ağlayacağız. Çünkü, aynı sahilde, birkaç yüz metre ötemizdeki bir başka “saray”da (Dolmabahçe Sarayı) Gazi’nin yattığını ve çok hasta olduğunu biliyoruz. Şurada burada toplaşır dertleşiyor; çocuk kafalarımızda yaklaşan tehlikeyi değerlendiriyoruz. O tarihlerde hemen hiçbirimiz “ölüm” gerçeğiyle henüz tanışmamışız.

– Ya Gazi ölürse?

– O ölmez! Ne savaşlardan yara bile almadan çıkmış o! Gazi’ye bir şey olmaz!

– Ya olursa? Acaba Türkiye yerinde kalır mı?

– Tabii kalır. “Atatürk’ün ordusu” ne güne duruyor?

– Kumandansız ordu bir işe yarar mı?

İsmail Hakkı Sunat, Selami Akal gibi bizimle her şeyi açık açık konuşan hocalarımızı sıkıştırıyoruz:

– Hocam, Atatürk iyileşecek mi?

Renk vermemeye çalışıyorlar:

– Tabii iyileşecek.

– Ya iyileşmezse? O zaman ne olacak?

– Böyle şeyler düşünmeyin çocuklar. Doktorlar muhakkak bir çare bulup

onu iyi edecektir. Meraklanmayın.

Oysa meraklanmamak ne mümkün?

Ve bir sabah okuldaki Türk bayrağının yarıya indirildiğini görerek sarsılıyoruz.

O gün derslere girilmeyeceğini, “başöğretmen”in (Galatasaray “İlk Kısım” müdürü) bizlere hitaben bir konuşma yapacağını öğreniyoruz. Gözyaşlarımızı içimize akıtarak dinliyoruz kendisini.

Hemen o günlerde “İsmet Paşa’nın Meclis’te cumhurbaşkanı seçildiğini” öğrenerek teselli buluyoruz. Ne de olsa onun en yakın arkadaşıdır İsmet İnönü. Gerçek bir “paşa”dır. Atatürk kadar olmasa bile onun da ülkeyi iyi idare edeceğini hissediyoruz çocuk benliklerimizde.

Çok geçmeden “İnönü rüzgârı” esmeye başlıyor her yanda ve:

Ak saçın altında bulutlar

Çizmenle çizilmiştir;

Aşılmaz, bu hudutlar...

türünden şiirleri bağıra bağıra okumaya başlıyor okul çocukları törenlerle “müsamere”lerde. Atatürk’ün güzelim görüntülerinin paralarla pullardan yavaş yavaş kaybolması içlerimizi hüznle dolduruyor. Hele, “ajans haberleri” ile gazetelerde bıkip usanılmadan her gün yinelenen, hiç de alışık olmadığımız “değişmez genel başkan, reiscumhur, milli şef” tekerlemesi, çocuk ruhlarımızda, o zamanlar pek tarif edemediğimiz bir rahatsızlık yaratırken –savaşın sıcaklığını çok yakınlarımızda hissettiğimiz o yıllarda– “başımızda” İnönü gibi güçlü birinin bulunması yüreklerimize gene de su serpiyor.

İşte, İsmet İnönü’nün “reiscumhur” olarak Çankaya’ya yerleştiği ilk aylarda, Başöğretmen Saffet Rona ile müzik, Türkçe ve tarih öğretmenimiz

İsmail Hakkı Sunat bir gün sınıfımıza geldiler.

“Bobstil” sahnede

Kitapları da olan iyi bir yazar ve müzisyendi İsmail Hakkı Sunat Hocamız hemen söze girerek:

– 5’lerden başlayarak bütün sınıfları dolaştık. Sıra sizin 2/A’ya geldi, diye konuştu. Okulumuzu temsil edecek bir “monologcu” arıyoruz. Aranızda böyle biri var mı?

Bizler, “monologcu” da neyin sesi diye birbirimize bakarken Sermet Soymaner arkadaşımız ayağa kalkarak:

– Monologcu ne iş yapar, Hocam? diye soruyor.

– Monologcu... Monologcu monolog söyler.

– Nasıl yani efendim?

– Bak oğlum, monologcu sahneye çıkar. Önceden ezberlediği, diyelim on beş dakikalık bir metni rahat bir biçimde ve sanki ezberden değil de içinden geliyormuş gibi tekrarlar! Monologcu rahat olur, teklemes. Dinleyenlerle iyi iletişim kurar. Onları güldürür. Kendisini alkışlatır...

Kimseden bir ses çıkmıyordu ki, birden aklıma babamla birlikte ve her fırsatta gittiğimiz “Darülbedayi”deki (İstanbul Belediye Tiyatroları) artistler geldi. Zaman zaman onlar da seyircileri kırıp geçiriyorlardı. “Monologcu” herhalde böyle biri olmalıydı.

Arkadaşlarımın şaşkın bakışları arasında yerimden kalkarak:

– Ben monolog söylerim, Hocam, dedim.

– Yaaaa! Peki, daha önce hiç sahneye çıktın mı?

– Hayır efendim.

– O halde?..

– Ben biraz takit de yaparım. Başarılı olacağıma inanıyorum.

Saffet Rona ve İsmail Hakkı Sunat birbirlerine baktılar.

Anlaşılan benden başka monologcu adayı çıkmamıştı ki İsmail Hakkı Sunat:

– Benimle gel, dedi, ister istemez.

Birlikte “müzik odası”na gittik. Beni karşısına alarak sevecen fakat otoriter bir sesle olup biteni anlattı. Milli Mücadele yıllarında savaşa katılanların çocuklarına bakmak için Mustafa Kemal’in emriyle “Himaye-i Etfal Cemiyeti” adıyla kurulup daha sonra Çocuk Esirgeme Kurumu’na dönüşen “derneğe” parasal destek sağlamak amacıyla İstanbul’da her yıl bir gösteri düzenlenmesi kararlaştırılmıştı. Cumhurreisi İnönü’nün eşleri Mevhibe İnönü’nün himayelerinde düzenlenecek geceye devrin ünlü tiyatro sanatçıları Hazım Körmükçü, Vasfi Rıza Zobu, Cahide Sonku ve arkadaşları o mevsim en çok tutulan temsilin bir perdesini oynayarak katılacaklardı. O tarihte İstanbul’un tek hafif Batı müziği orkestrası olan “İbrahim Özgür ve Arkadaşları” da bir konser verecekti.

İstiklal Caddesi’ndeki şehir tiyatroları “Komedi Kısım” binasında düzenlenecek ve biletleri yüksek fiyatlarla satılacak olan gecede sahneye son olarak da bir ilkokul öğrencisi çıkacaktı.

Mevhibe İnönü’nün himayesindeki organizasyonu yöneten İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı Dr. Lütfü Kırdar monolog söyleyecek bu “çocuğun” bulunması görevini Galatasaray Lisesi müdürüne vermişti.

İsmail Hakkı Sunat:

– Okuyacağın monologu ben özel olarak yazacağım, dedi. On beş gün

boyunca gece gündüz birlikte çalışacağız. Derslerin nasıl?

– İyidir, Hocam.

– Bak evladım. Cumhurreisi eşinin ve herkesin gözleri üzerinde olacak. Baban ve annen de davetlimiz olarak Ankara’ dan gelecekler ve en ön sırada oturup seni izleyecekler. Okulunu, hepimizi ve bütün Türk çocuklarını temsilen sahneye çıkacaksın. Başarılı olursan aynı monologu okul müsamesinde de tekrarlayacaksın. Önümüzdeki yıl Çocuk Esirgeme Kurumu’nun gecesinde sahne gene senin! Sonraki yıllarda da! Hep, benim yazacağım yeni monologlarla. Çocuk Esirgeme Kurumu’nun kasasına girecek parada senin de katkın olacak. Korkuyorsan şimdiden söyle. Başka birini bulmaya çalışacağız. Bana gelince, sana güveniyorum. Var mısın?

– Varım efendim.

– Aferin sana. Yarın çalışmaya başlıyoruz.

O yıllarda Türkiye’ye bir “Bobstil” modası gelmişti. Nasılsa, Amerika’ dan ithal bir moda. Briyantınli uzun saçları arkaya doğru taranmış, hafifçe kamburunu çıkarıp yürüyen ve dünyaya boş veren, iyi niyetli ama biraz boş kafalı bir garip delikanlı tipi. Ceketini dizlerine kadar inen, pantolonu ayak bileklerine doğru daralıp çoraplarını açıkta bırakan, kocaman kolalı yakalarına incecik bir kravatın takılı olduğu “krepsol” pabuçlu bir tip. O tarihte İstanbul bunlarla dolmuştu ve ben bu “marjinal” tiplerle dalga geçecektim.

Önce, İsmail Hakkı Sunat’ın özenle kaleme aldığı metin ezberlendi. Sonra bitmez tükenmez provalar ve nihayet beklenen gün gelip çattı. Tabii bu arada “Bobstil” modasına uygun elbisem diktirilmişti özel bir terziye. Babamla annemin en ön sırada oturduklarını görüyorum kulisten. Türk tiyatrosunun ünlü aktörü Hazım Körmükçü ve arkadaşlarının bir perdelik nefis gösterisi, İbrahim Özgür orkestrasının görkemli hafif müzik konseri derken bir anons ve kırmızı kadife perdelerin hafifçe açılan aralığından İsmail Hakkı Sunat Hoca’nın:

– Haydi korkma! sözleriyle sahneye adeta itilen “Bobstil” mukallidi bir bacaksız! “Mutlu son” ve alkışlar, alkışlar...

Kuliste güzeller güzeli “Primadonna” Cahide Sonku’dan öpücükler... Mevhibe İnönü’nün locasında tebrikler, Ankara’dan gelen babamın belli belirsiz mutluluğu ve annemin gözyaşları.

Bu tarihten sonra üç yıl daha çıkıp monolog söyledim Çocuk Esirgeme Kurumu’nun özel gecelerinde ve okul müsamerelerinde. Ne cesaretle binlerce kişinin karşısına çıktığımı; zaman zaman ezberlediğim metin dışına da taşarak milleti güldürmeyi başardığımı ve işin sonunu gene de nasıl getirebildiğimi bugün dahi bütünüyle çözebilmiş değilim.

Bildiğim şu ki, bu ilk deneyim sayesinde olacak, topluluklar karşısında bugün bile rahatça ve “irticalen” konuşabiliyorum.

[1] Yazarın notu: O tarihlerde en iyisinden bir çift kundura dört katlı “Galata Bonmarşesi”nde beş, Sümerbank’ta ise iki buçuk liraydı.

[2] Yazarın notu: Vehbi Koç Hatıralarım, Görüşlerim, Öğütlerim isimli kitabında ağabeyim Nihat Karaveli’den “akrabam” diye söz eder (s. 74). Vehbi Koç’un eşi Sadberk Hanımefendi ile ağabeyimin kayınvalidesi Adile (Mermerci) Hanımefendi kardeştiler.

[3] “Atatürk’ün Saatini Hediye Ettiği Çocuk”, Milliyet, 10 kasım 1954, röportaj: Orhan Karaveli.

[4] Milliyet, 10 kasım 1954, aynı röportaj.

[5] Aynı röportaj.

Sekizinci bölüm

İstanbul’da bir “Ankara ailesi”

1940 yazında İstanbul’a taşındık. Nerede oturacağımızı babam önceden belirlemediği için ilk durağımız Madam Apergis’in Moda Burnu’ndaki pansiyonu oldu. O yıllarda Ankara’dan İstanbul’a gelenler bir ev satın alıncaya ya da kiralayıncaya kadar, genelde, Kadıköylü Rum ailelerinin işlettiği Moda Burnu ve civarındaki pansiyonlarda kalırlardı.

Alışveriş ya da ziyaret amacıyla yolu İstanbul’a düşenler de aynı yolu tutardı. Madam Apergis de bu pansiyonculardan biriydi ve eşi, oğlu ve kızıyla birlikte işlettiği pansiyonun sıcak havası, özenli yemekleri ve güler yüzlü servisi insanları birbirine kaynaştırır ve evlerini aratmazdı.

O yıllarda II. Dünya Savaşı Avrupa’yı kasıp kavuruyordu ve ben bu savaşın dehşetiyle Madam Apergis’in pansiyonunda kalırken tanışacaktım.

Bitişikteki pansiyona bir gün polisçe “enterne edilen” bir Yahudi mülteci grubu getirdiler. Nazi vahşetinden kaçıp kurtulmayı başarmışlardı ve İngiliz yönetimindeki Filistin’e gönderileceklerdi. Fransızcam sayesinde bunlarla konuşmam mümkün oldu ve bugün bile dehşetle anımsadığım bir durumla karşılaştım. Hepsinin omuz başlarında veya kollarında dövme makinesiyle basılmış numaralar vardı. Fırına giriş sıralarını gösteren altı rakamlı numaralar!

Uygar(!) Almanya'nın gaz odalarından nasılsa kurtulup kapağı Türkiye'ye atmışlardı.

Bir gün hepsini otobüslere bindirip Filistin'e yolladılar. Bu arada bir de trajedi yaşandı Moda'da. Pansiyonun önünde görevli İstanbul Emniyeti'nden genç bir polis memuru on yedi, on sekiz yaşlarında güzel bir Yahudi kızına âşık olmuş ve sevdiği kız da zorla otobüse bindirilince beylik tabancasıyla intihar etmişti herkesin gözleri önünde. Anlatıldığına göre kız da ona âşıkta ama ne onu İstanbul'da bırakabiliyorlar, ne de zavallı polis memurunu Filistin'e götürebiliyorlardı.

Neyse... Biz konumuza dönelim. Kardeşim Yılmaz'ın çok kötü olan sağlık durumu, süratle bir eve çıkmamızı gerektiriyordu. Göztepe, Bağdat Caddesi üzerinde, yaz aylarında önünden tenteli tramvayların geçtiği iki katlı bir ev kiralandı. Sıcaklar bastırıldığı için Yılmaz'ın mamalarının da bir buzdolabında korunması zorunluydu. O tarihlerde çeşit çeşit "beyaz eşya" satan gösterişli mağazalar ne gezer? Uzun aramalardan sonra Tarlabası taraflarında elden düşme bir buzdolabı bulundu ve hemen satın alınıp eve getirildi. Yirmi dört saat boyunca küçük bir fabrika kadar gürültü çıkararak çalışan bu "Kelvinator" markalı dolap sık sık amonyak kokuları çıkararak bozulur ve adamlarını usta peşinde koşturan babama ecel terleri döktürürdü. Çünkü beş yıl önce kaybettiğimiz Baran'ın üzüntüsünü yeniden yaşamak istemiyordu çocuklarına çok düşkün bir insan olan babacığım.

Yılmaz ise; kelleşmiş kafası, üç beş aylık sıkska vücuduyla hiç de umut veren bir durum sergilemiyor ve annemle babamın tüm çabaları, ne yazık ki, sonuç vermeyecek gibi görünüyordu.

O tarihte babam, bir yandan Vehbi Koç'la ortaklığını sürdürürken bir yandan da İğneada-Vize bölgesinden müteahhit olarak kestirdiği maden direklerini motorlarla Zonguldak kömür havzasına sevk ediyordu. Buradan tanıdığı işadamı dostu Hüseyin Balık[1] bir gün Göztepe'deki evimize gelmişti. Yılmaz'ın durumunu ve annemin çaresizlik içinde çırpınışlarını görünce:

– Bu iş böyle yürümez, dedi. Hemen tedbir almazsanız çocuk ölecek.

– Peki, ne yapalım?

– Süratle bir dadı bulmalısınız. Tüm zamanını Yılmaz’a verecek deneyimli bir dadı.

– Nereden bulacağız böyle birini?

– Ben araştıracağım, merak etmeyin.

Daha birkaç gün geçmişti ki, becerikli Hüseyin Balık yanında otuz otuz beş yaşlarında, beyaza yakın sarı saçlı ve bakımlı bir hanımla çıkageldi. Hemen söze girerek:

– Frau Eva, Yılmaz’ın dadılığını üstlendi! Artık çocuğun her şeyinden o sorumlu olacak, sözleriyle bu güzel ve güler yüzlü Alman hanımı bizlere tanıttı. Aklından kim bilir neler geçen annem, “hele bir düşünelim...” gibilerden bir şeyler söyleyecek oldu ama hızlı hızlı konuşan telaşlı Hüseyin Balık onu dinlemedi bile:

– Frau Eva, Yılmaz’la aynı odada yatıp kalkacak. Bebeğin yemeklerini kendisi hazırlayıp yedirecek. Gerekli ilaçları kullanacak. Bu işin uzmanı olduğu için işlerine karışılmasını istemez. Pazar günleri izin yapacak. Alacağı ilk sonuçlara göre ücreti bir ay sonra karşılıklı konuşularak belirlenecek.

Hüseyin Balık bunları anlatırken, az çok Türkçe bildiği anlaşılın Frau Eva başıyla söylenenleri onaylıyor, ara sıra da:

– Jawohl! (Tamam, uygundur...) diyordu. Kendisiyle yalnız kalınca annemi karşısına alıp:

– Siz yok merak etmek Raife Hanım, dedi. Ben kurtaracak Yılmaz. Haydi şimdi keyfinize bakın ve bol bol yemek yiyip dinlenin. Yoksa, Yılmaz var iyileşmek ama Mahmut Bey sizi kaybedebilir.

– Yaz bitmek üzereydi. Ankaralı bazı hısımlarımızın oturduğu Aksaray

Meydanı'na yakın Selimpaşa Sokağı'nda yeni ve çok güzel bir apartman dairesine taşındık. Ben bayram ediyorum. Çünkü – en azından yaz aylarında –Ankaralı “ilk göz ağrım” Saliha'yı sık sık görme olanağı bulacağım, tatillerde doktor amcasıyla kalmaya geldikçe.

1940 yılının sonbaharı ile 1941'in ilkyazı arasında Frau Eva adeta bir mucize yarattı. Doktorlar dahil kimsenin fazla yaşama şansı vermediği zayıf ve hasta Yılmaz adeta yeniden doğmuştu. Frau Eva, minicik kaburga kemikleri sayılan el kadar çocuğu yağmur kar demeden her gün uzun uzun yıkıyor:

– Yılmaz Karaege / Mahmut Bey'in oğlu!.. diye güzel sesiyle şarkılar söyleyerek yedirip içiriyor, kel kafasından fişkırان ipeksi saçlarını saatlerce tarıyor ve arabasına koyup her Allah'ın günü o güzelim havuzlu Beyazıt Parkı'nda gezintiye çıkarıyordu.

Babamın çapkın mizacını çok iyi bildiği için evde genç ve güzel bir Alman “hatun”un varlığından başlangıçta biraz rahatsız olan annem de artık hayatından memnun görünüyordu. O da sağlığını ve neşesini yeniden kazanmış ve Frau Eva'nın modern çocuk bakım yöntemlerini herkese hayranlıkla anlatır olmuştu.

Mutfağa bile birlikte giriyorlar ve küçük Yılmaz'ı da alıp komşu ziyaretlerine gidiyorlardı.

Evimizin vazgeçilmez bir parçası haline gelen Frau Eva'nın görevinin – Yılmaz da artık adamakıllı toparlandığı için– bir gün sona erebileceğini kimse düşünmek bile istemiyordu.

Her akşam babamın geliş saatini kollar; sağlıklı, gülbüz ve güzel bir bebeğe dönüştürülen Yılmaz'ı kucağına almak istediğinde ise:

– Yok Mahmut Bey, derdi. Önce lütfen duşunuzu alıp üstünüzü değiştirin. Ne malum sokaktan buraya mikrop taşımadığınız?

– Haklısın Frau Eva...

Bir akşam evimizin salonunda oturuyorduk ki babam:

– Yılmaz'ın hayatını biz size borçluyuz Frau Eva, dedi. Onu Azrail'in elinden çekip aldınız ve hepimizin gönlünü kazandınız. Size çok şey borçluyuz. Biliyorum, bu borcu ödeyemeyiz ama en azından bir şeyler yapmak isteriz sizin için.

Anlaşılan babam, Frau Eva'ya –maaşı dışında– topluca bir para veya kıymetli bir armağan vermek istiyordu.

Ancak Frau Eva'nın cevabı olumsuzdu:

– Sağ olun Mahmut Bey. Ben görevimi seve seve yaptım. Maaşımı da düzenli alıyorum. Her istediğim yapılıyor. Avrupa kan ve ateş içinde kavrulurken ben burada huzur içinde yaşıyorum. Üstelik Yılmaz'ı ve hepimizi çok seviyorum. Yılmaz'ın sağlıklı oluşu bana en büyük armağandır. Başka bir şey istemem. İhtiyacım da yok!

– Olmaz, Frau Eva. Bunlar güzel sözler ama ben yavrumun hayatını kurtaran insan için bir şeyler yapmalıyım, yoksa ömür boyu kendimi suçlarım.

Frau Eva babamın bu ısrarı karşısında bir an düşündükten sonra:

– Öyleyse, benim mösyöye bir iş bulun Mahmut Bey, dedi.

– Sizin mösyö halen işsiz mi?

– Evet.

Frau Eva'nın eşi Herr Joseph'i bir yıla yakın süre içinde çok az görmüştük. Dimdik sarı saçlı, az konuşan, kırk yaşlarında tipik bir Alman'dı. Bildiğimiz kadarıyla bir yerlerde çalışıyordu ve doğrusu ne yapıp ettiği de evimizde pek konuşulmazdı.

Babam:

– Herr Joseph için uygun bir iş bulmaya çalışacağım, dedi. Olmazsa kendi işyerime alırım. Sen merak etme Frau Eva.

O tarihlerde babam Vehbi Koç'tan ayrılmış ve o zamanlar İstanbul'un en faal iş merkezi olan Karaköy'ün ünlü Ömer Abet Han'ında dayalı döşeli bir yazıhaneyi –kendini emekli eden Rum kökenli bir işadamından– devren kiralamıştı. Avrupa'yla çalışıyor ve personel sıkıntısı çekiyordu. O zamanlar ithalat ve ihracat piyasasının hemen tamamı azınlıkların elinde olduğu için ve deneyimli, dil bilen Türk personel bulunmadığından babamın yanında da Musevi bir baba oğul ve iki de Büyükdalı Rum çalışıyordu. Tabii, Avrupa'yla muhaberatı da Fransızca olarak bunlar yapıyordu.

Oysa ithalat, ağırlıklı olarak Almanya ve Polonya'dan yapıldığı için yazışmalarda Almancaya geçilebilirdi. Sonuçta Herr Joseph başka bir yerde değil de babamın şirketinde çalışmaya başladı ve beklenmedik gelişmeler hızla birbirini izledi.

Önce Musevi baba ile iki oğlu “hemcinslerini gaz odalarına gönderen” bir milletin mensubuyla birlikte çalışamayacaklarını bildirerek:

– Ya o ya biz! demeye getirdiler.

Babam öyle gürültüye pabuç bırakacak biri değildi ama büsbütün rahatsız olmamış da sayılmazdı:

– Bakın arkadaşlar, dedi. İşyerine politika sokmanız yersizdir. Hemcinslerinizi gaz odasına Herr Joseph göndermedi ya! Bu zat, Türkiye'nin konuğu olarak ülkemizde bulunmaktadır, çalışma izni vardır ve eşi de oğlumun hayatını kurtarmıştır. Huzursuzluk çıkarmanız doğru değildir.

Musevi “muhalefeti”(!) az çok giderilmişti ki Alman orduları Yunanistan'a girmesin mi? Bu kez Büyükdalı Rum personel kazan kaldırdı. 1960'ların Kıbrıs olayları sırasında Yunanistan'a gönderilen Yani Yamalaki'nin dudakları titriyordu babamın odasına girdiğinde:

– Ben Büyükdalıyım ama bir vatanım da Yunanistan'dır. Oraları işgal

edenlerle, yakınlarımı öldürenlerle bir arada çalışmam.

Zavallı babacığım zordaydı. Gittikçe daralan ekonomik koşullarda iş mi yapsın, yoksa savaş yüzünden birbirine düşmüş personeli bir arada mı tutsun? Herr Joseph'e "yol verse" işler hemen düzelecekti ama bunu yapmayı içine sindiremiyordu anlaşılır.

Ve bir gün düğüm, çok dramatik biçimde ve kendiliğinden çözüldü.

Karaköy'de casus "operasyonu"

1941 mayıs ayının o çarşamba sabahı her şey her zamanki gibi başlamıştı.

Önce "Mösyö" İzidor ve oğulları gelerek yazıhaneyi açtılar. Saat 8:30'du. Onları Büyükdalılar izledi. "Mösyö" Yani'nin bir görevi de işyerindeki vazoları hemen her gün adanın taze çiçekleriyle donatmak olduğundan elinde bir demet karanfille içeri girdi. Derken, dördüncü kat koridorlarında Herr Joseph'in "rap... rap..." tempolu ayak sesleri duyuldu. Nihayet, saatler 9:15'i gösteriyordu ki babam geldi ve herkese "günaydın" dedikten sonra odasına geçti.

Her şey sıradan bir gün gibi başlamıştı ama saat tam 10:00'da büronun kapısı ardına kadar açıldı ve sivil giyimli dört kişi ellerindeki tabancalarla:

– Eller yukarı! Kimse yerinden kımıldamasın, diye içeri daldılar.

Ne oluyordu? Babam heyecanla odasından çıkmıştı ki adamlardan ikisi tabancalarını bu kez ona doğrulttu:

– Kıpırdama! Eller yukarı! Sen de buraya!..

– Neler oluyor?

– Konuşma! Birazdan anlarsın!

– Siz kimsiniz?

– Polis! Konuşma! Hepiniz gözaltındasınız!

Sonradan anlaşılacaktı ki, İstanbul polisi ile “Milli Emniyet”in birlikte düzenlediği operasyon 1941 yılının o çarşamba sabahı çok erken saatlerde başlatılmış; önce Karaköy kordon altına alınmış ve şirket çalışanlarının tamamı yerlerini aldıktan sonra verilen bir emirle Ömer Abet Han dördüncü kat 24/26 numaralı işyerinde noktalanmış.

Sonrasını babam şöyle anlatmıştı:

“Başlarında ben olmak üzere hepimizi Sirkeci’de Sansaryan Hanı’na^[2] götürerek sorguya aldılar. Akşama doğru ise Herr Joseph dışında hepimizi serbest bırakırken, ‘önemli bir casusluk olayının söz konusu olduğunu, şimdilik İstanbul dışına çıkmamız gerektiğini ve basına yayın yasağı konduğu için de olup biteni ailelerimizden bile gizli tutmamız gerektiğini’ bildirerek bu konuda imzalarımızı aldılar. Çok üst düzey bir görevli olduğu anlaşılan ve herkesin kendisine ‘albayım’ diye hitap ettiği sivil giyimli bir zat beni odasına alarak:

– Bakın Mahmut Bey, dedi. Allahtan sicili çok temiz bir işadamı olarak tanınıyorsunuz. Aksi halde başımız bir hayli ağrıyabilirdi. Herr Joseph’i uzunca bir süredir izliyoruz. Kendisi Alman casusluk örgütünün önde gelen elemanlarından biri olmak ve sizin yurtdışı yazışmalarınızla Türkiye’nin bazı sırlarını Almanya’ya sızdırmak suçlaması altındadır.

Şaşkına dönmüştüm:

– Peki ya eşi? Frau Eva?

– Onun bu konuyla ilgisini henüz belirleyebilmiş değiliz. Ancak, casus eşlerinin, görev yapılacak ülkede seçkin işadamlarının genellikle dadılık yoluyla güvenlerini kazanması ve eşlerinin de bundan yararlanarak görevlerini yapması Almanların bilinen casusluk yöntemlerinden biridir. Kısacası sizi ‘kullandıklarını’ düşünüyoruz Mahmut Bey...

– Fakat Frau Eva oğlumun hayatını kurtardı. Kendisinin bir ihtiyacı olursa gene de yardım etmek isterim. Belki de eşinin suçlanma nedenlerinden haberi bile yoktur.

– Sizi anlıyorum Mahmut Bey. Ama, konu Türkiye'nin yüksek çıkarlarıyla ilgilidir. Merak etmeyin, Frau Eva suçsuz ise serbest bırakılacaktır. Aynı şey Herr Joseph için de geçerlidir. Adil biçimde sorgulanıp yargılanacaktır. Biliyorsunuz Almanya'yla dostça ilişkiler sürdürmeye çalışıyor ve savaş felaketinin dışında kalmak istiyoruz. Frau Eva ve Herr Joseph ile hiçbir şekilde ilgilenmeyeceğinize dair bana söz veriniz. Aksi davranışınız ciddi sorunlara yol açabilir!..”

Karaköy'deki “operasyon”la aynı saatlerde bazı sivil görevlilerin de Frau Eva'yı Aksaray'daki evimizden alıp götürdükleri anlaşıldı. Bir süre her ikisinin de Üsküdar'da “Paşakapısı” Cezaevi'nde kaldıklarını öğrendik. Bir daha da onlardan haber alamadık.

Acaba gerçekten bir casusluk eyleminde bulunmuşlar mıydı? Yoksa işyerimizdeki Musevi ve Rum personelin iftirasına ya da bir komploya mı kurban gitmişlerdi?

Bu olay, İstanbul'da tutunmaya çalışan babama ağır bir darbe oldu. Almanya ve Polonya ile işleri bozuldu. Büyük maddi ve manevi zararlara uğradı. Almanlar, babama olan borçlarını ödemediler.

1955 yılında, Milliyet gazetesinin Almanya temsilcisi olarak bu ülkeye gittiğimde söz konusu borçlarla ilgili belgeleri de yanıma almıştım. Firmanın[3] büyükçe bir ödeme yapması gerekiyordu babama. Köln'deki gösterişli yönetim merkezlerinde buldum firmanın yetkililerini. Elimdeki belgelerle Almancaya da çevrilmiş vekâletnameme şöyle bir göz attıktan sonra rahat koltuklarında kocaman Havana purolarından yakarak:

– Haklısınız genç adam, dediler. Babanıza olan borcumuzu inkâr etmiyoruz. Ama size bir fincan çay veya kahve dışında bir şey veremeyiz. Bir tek “phennig” (kuruş) bile!..

– İyi de bu doğru mu? Adil mi? Ticaret ilkelerine uyar mı?

– Tabii ki uymaz! Ancak savaşın da adaleti olmaz! Biz de savaştan çıktık ve çok acı çektik. Eh... Biraz da sizler acı çekin! “Es tut uns Leid!” (Üzgünüz).

Tercüman ve Vatan gazetesi olaylarının perde arkası

Ailemdeki, ilginç ve isim yapmış kişilerden biri de ağabeyim Nihat Karaveli'dir. Olumlu ve olumsuz yanlarıyla onu da anlatacağım.

1945'te Galatasaray Lisesi'ni, 1950'de İktisat Fakültesi'ni bitiren Nihat Karaveli, sanatla, edebiyatla pek ilgilenmese de bol bol gazete okuyup her fırsatta “ahkâm kesmesi” ve ilginç girişimleriyle dikkat çekmiştir. Örneğin Galatasaraylı milli basketbolcu Naci Baydar'la birlikte, daha okul sıralarındayken bir yerlere rozet, kravat filan imal ettirip satarak para kazandıklarını biliyorum. Ondaki bu yeteneği gören işadamı babam da gencecik oğluyla birlikte çalışmaya yönelmiş ve firmasının “antet”ine onun adını da eklemiştir. Ama, ticaretin zorluklarına uzun süre göğüs gerememiştir genç ortak. Ne var ki, “fikir babası” ve daha yirmi dördünde “kurucusu” olduğu Seksoloji-Cinsi Bilgiler Mecmuası ülke çapında başarı sağladı. Derginin bir de “isim babası” vardı: İstanbul Vali ve Belediye Başkanı Ordinaryüs Profesör Fahrettin Kerim Gökay!

1949 yılının nisan ayında yayın hayatına girip altmış ay süreyle aralıksız çıkan Seksoloji dergisi cesur ve etkili bir takım çalışmasıyla, cinsel konularda yeterli ve ciddi bilgilerden yoksun bırakılmış Türk toplumundaki bütün tabuları yıktı. Derginin yanı sıra, gene aynı konularda eğitici kitaplar ve yıllıklarla, cinsel sömürünün dışında ve uzağında kalınarak nelerin yapılabileceği kanıtlandı ve gözler önüne serildi. Hepsi de devrinin birer otoritesi ve üniversite hocaları olan Fahrettin Kerim Gökay'lar, Mazhar

Osman Uzman'lar, Mustafa Şekip Tunç'lar, Gıyas Korkut'lar, Kâzım Arısan'lar... Tıp Doktoru Kemal Çağlar, Faruk Akbeğ, Erdoğan Meto ve Necdet Ecder'ler... Peyami Safa, Nihad Sami Banarlı, Samih Nafiz Tansu ve Muzaffer Aşkın gibi seçkin gazeteci ve kalem adamları... Profesör Ferit Hakkı Saymen, Avukat Kayıhan Uraz gibi hukukçular... Faruk Geç gibi ressam ve İbrahim Süer gibi özverili yöneticiler katkılarını esirgemediler bu iyi niyetli ve ülke için yararlı girişimden. “Doğum kontrolü” kavramının dünyadaki bir numaralı simgesi Amerikalı Profesör Abraham Stone bile kalkıp İstanbul'a geldi bu dergiye duyduğu ilgi nedeniyle ve konferanslar verdi. O yılların, yeryüzünde fırtınalar koparan ünlü “Kinsey Raporu” da Seksoloji Yayınları arasındaki yerini aldı. Daha lise sıralarından başlayarak çizdiğim resimler, yaptığım çeviri ve röportajlar, yazdığım başyazılarla ben de karşılık beklemeden yıllarımı verdim bu dergiye. Bizim, biraz amatörcce başlattığımız girişimi, artık daha profesyonel çevrelerin, örneğin üniversitelerin sürdürüp geliştirmesi umuduyla yayınımıza, 1955'te noktayı koyduk. Çok acıdır ki; sömürüye kaçmayan, ciddi ve iyi niyetli bir yeni “cinsi bilgiler mecmuası” yarım yüzyıl sonra hâlâ çıkarılamadı. Üstelik basım tekniklerinin bu denli geliştiği ve tabuların bu denli yıkılıp gittiği bugünkü rahat ortamda. Oysa bizler, bilimsel ”organ” çizimlerini ve Renoir gibi ünlü ressamların “nü”lerini bile korka korka basabiliyorduk! Gene de kadromuzda davaya inanmış Fahrettin Kerim Gökay'lar, Peyami Safa'lar olmasaydı İstanbul'un “zehir hafiyeye” savcıları bizleri herhalde hapislerde çürütürdü.

Bir keresinde Peyami Safa üstat, dergideki “açık” çizimler nedeniyle kendisini arayarak:

– Bu ne rezalet, Sayın Safa? Sizin de yazdığımız Seksoloji de “ayıp” resimler yayınlanıyor. Olur mu böyle şey? diye serzenişte bulunan İstanbul Savcısı Hicabi Dinç'le:

– O “ayıp”(!) dediğiniz şeylerden herkeste var Sayın Savcı! Bunlardan rahatsız oluyorsanız, önce sokaktaki kedilerle köpeklere don giydirin, diye düpedüz dalga geçmişti.

Aynı savcı bu kez de İstanbul Vali ve Belediye Başkanı Profesör Gökay'ı

bularak:

– Efendim, belki haberiniz olmamıştır. “Müstehcen neşriyat”(!) nedeniyle kovuşturma başlattığımız Seksoloji dergisinde sizin adınızı kullanıyorlar, demiş, 1950’lerin, “mini mini valimiz; ne olacak halimiz?..” tekerlemesiyle ünlü Gökay da:

– Hayır, benim adımı “kullanmıyorlar”. Özel olarak yazdığım yazıları basıyorlar. Karşılığında telif ücretimi de (50 lira) alıyorum! Bu dergide “müstehcen” bir şey görsem, “isim babası” olarak sizden önce ben hesap sorarım kendilerinden. Gene de takibat yoluna giderseniz, unutmayın ki onlardan önce beni ve arkadaşlarımı bulursunuz karşınızda, cevabını vermişti.

İşte; 1950’li yıllara damgasını vuran böyle bir derginin “fikir babası” olan ve daha sonra da Türkiye’nin ilk modern gazete ve dergi dağıtım ağının, Anadolu Dağıtım Örgütü’nün kuruluşuna öncülük eden aynı Nihat Karaveli, ne yazık ki, tutucu ve çağdışı akımlara kendini kaptırmış ve frenleyemediği siyasal hırs ve tutkuları yüzünden yirmi dört yaşında parlak bir giriş yaptığı “Babîali”de, daha otuz altısına gelmeden kendini bitirmiştir. Ona güvenip iyi niyetle yanında bulunanlara ne büyük zararlar verdiğini ise görmezden gelmiştir. Evet bunda, onu –aklının ve çapının üstünde– bir yerlere getirmek için çırpınan paraca zengin ve iddialı eşinin de rolü olmamış değildir ama, bu, kimseyi yüklenen maddi ve manevi sorumluluklardan kurtarmasa gerektir.

Vatan gazetesinde heyecanlı bir “genel kurul”

“Vatan Cepheli”, “Tahkikat Komisyonlu” Demokrat Parti’nin baskıcı ve antidemokratik yönetimine şiddetle karşı çıkan ünlü Vatan gazetesinin 27 Mayıs 1960 devriminden hemen sonraki ilk genel kurul toplantısı İstanbul’da yapılmaktadır. Tarih, 15 haziran 1960’tır.

Toplantı divan başkanlığına ortaklardan Enver Adakan, “kâtip”liğe de ben seçilmişim. Menderes yönetiminin cezaevine yolladığı “Vatan’cılardan”

başıyazar Ahmet Emin Yalman ile Genel Yayın Müdürü Naim Tirali ve Yazı İşleri Müdürü Selami Akpınar da özgürlüklerine kavuşmuşlar ve toplantıya gelmişlerdir. Onların yokluğunda ve sahip olduğu hisseler nedeniyle adı bir süre gazetenin künyesinde “imtiyaz sahibi” olarak görünen Nihat Karaveli de oradadır. Naim Tirali söz alarak, yılların kalem adamı Yalman’ın İstanbul’da yattığı cezaevinden Tirali’nin o tarihte kalmakta olduğu Giresun’un Bulancak Cezaevi’ne yazdığı bu sayfalarda klişesini bulacağınız 20 mart 1960 tarihli mektubu okur:

– Azizim Naim Bey,

Sizinle aramızda bazı görüş ve zihniyet farkları ve teferruata ait anlaşmazlıklar var. Fakat esas meselede, ideoloji davasında ve gazetenin hedef ve prensiplerinde daima sıkı bir beraberlik halinde bulunduk.

İkimiz için de aziz olan bu müşterek hedef ve prensipler bu saniyede ağır tehditler karşısında kalmış durumdadır. Biz iki felaket ortağı müşterek tedbirler almazsak, gazetenin ilk önce manen, ardı sıra da maddi bakımdan çökeceği muhakkaktır. Kurnaz bir işadamına ait hesaplarla bizim mahkûmiyetimizden istifadeye kalkışan Nihat Karaveli ile Orhan Karaveli’nin beraberce Adnan Bey’e gittiklerini ve gazetenin müstakil durumundan tavizler vermeye hazırlandıklarını derin bir üzüntü ile duydum. Bu üzüntüye sizin de ortak olacağımızı umuyorum. Yolunuzu tayin etmek size ait bir şeydir. Fakat iş işten geçmezden evvel sizi ikaz etmeyi herhalde vazife saydım. Bir an evvel beraberce kurtulmamız ve her şeyin düzelmesi dileğiyle sevgilerimi sunarım.

Ahmet Emin Yalman[4]

Genel kurulun yapıldığı, gazetenin “yazı işleri” bölümünü büyük bir şaşkınlık ve sessizlik kaplamıştır ki Naim Tirali 31 mart 1960 tarihli ikinci mektubunu okuyor Yalman’ın. Başyazar bu mektupta da “Nihat (Karaveli) Bey’in inhisar şeklinde Vatan müessesesini ele geçirmesi ve bir işadamının fırsat düşkünlüğü ile (gazeteyi) yürütmeye kalkışması tehlikesi önlenmiştir!..” dedikten sonra sözlerini “Böyle bir vaziyet karşısında fırsat düşkünlüğünün suikastına uğramak çok acı bir şey olurdu...” diye bitiriyordu. [5]

Benim de adımın geçtiği ve devlet arşivine de giren bu mektupların okunması karşısında donup kalıyor ve içimden “olacağı buydu!..” diyorum.

Evet, benim de adım geçiyor ama o tarihlerde birbirine düşmüş ortak hiziplerinin müşterek önerisiyle ve ittifakla biraz önce “divan” a seçilmişim. Yani herkesin güvenine sahibim ve hedef Nihat Karaveli’ den başkası değildir. Üstelik ikinci mektupta adım hiç geçmiyor. Karşımda oturup – kendisiyle ilgili bir suçlama yokmuş gibi– etrafına bakınan ağabeyimin yanına gitmek ve “Ne oturuyorsun? Kalkıp kendini savunsana!” demek geçiyor içimden. O ise, inanılmaz bir rahatlıkla, “kifayeti müzakere” teklifinin oylanıp kabul edilmesini bekliyor, söz istemek için! Ve tabii konuşmuyor. Konuşamıyor. Bu konuda zaten ısrarcı da olmuyor.

Toplantı bitiyor, tutanaklar genel kurul divanınca imzalanıyor ve böylece Vatan’ın ağır toplarının cezaevinde olmasını fırsat bilerek iki kardeş Başbakan Adnan Menderes’ e gittiğimiz; Vatan gazetesini bir anlamda Demokrat Parti’ye “sattığımız” iddiaları, Yalman’ın Tirali’ye ikinci mektubunda –sanırım– olup bitenler kendisine anlatıldığı için adım geçmese de o gün cevapsız kalıyor.[\[6\]](#)

Vatan’ı gerçekten “sattık mı” Adnan Menderes’e?

Benim gazeteci ve yazar (1948), ağabeyimin ise başlangıçta dergi sahibi (Seksoloji, 1949) sonra da gazete hissedarı (Vatan, 1957) ve patronu olarak (Tercüman, 1960) girdiği Babıâli’de birbirimizin “tam tersi, tam zıddı olduğumuz” herkesçe kabul edilip belgelenmiştir.[\[7\]](#)

Nihat Karaveli, “parasal ve politik çıkar peşinde koşan”, “tüm liderlerle temas halinde (ve) onlara yön ve yöntem verme yolunda!.. kendini bulma ve kabul ettirme tutkusu içinde...” bir insan olarak görülürken[\[8\]](#) benden “yalnız ağabeyi Nihat Karaveli’ye değil, Türkiye’deki yönetimlere karşı düşündüklerini açık biçimde ortaya koyan... Batı kültürü ile Mustafa Kemal Türkiye’si’nin sentezini yapmış bir genç adam...”[\[9\]](#) diye söz edilmiştir.

Bu nedenle içim rahattır. Gene de Vatan gazetesinin 1960’taki genel kurul toplantısında söylenenleri ve buradan belge niteliğiyle devletin resmi

arşivine giren ve Türk basın hayatını inceleyenlerin yapıtlarında yer alan satırları –ağabeyimin bu işi yapmasını daha fazla beklemeden– otuz dokuz yıl sonra da olsa aydınlığa kavuşturmak istiyorum.

Vatan'ın Yalman'ları, Tirali'leri, Selami Akpınar'ları “basın suçu”(!) nedeniyle cezaevinde çile doldururken biz iki kardeş, onlara bunu reva gören iktidarın başı Adnan Menderes'e gidip, gazetemizi “sattık mı”, “satmadık mı?”

İddia edilenden biraz farklı biçimde gelişmiş olsa da hayal ürünü veya iftira diye reddedemeyeceğim bu “olay”ı tüm ayrıntıları ile ve bir otuz dokuz yıl daha beklemeden kamuoyunun bilgisine sunabilmek için biraz gerilere gitmem gerekiyor.

1959 yılı sonbaharında, Vatan'ın hissedar ve yönetim kurulu üyesi, ayrıca kadrolu dış politika yazarı niteliğiyle Amerika Birleşik Devletleri'ne gitmiş ve dört buçuk ay kalmıştım. Bu süre içinde, Nikita Kruşçev'in Başkan Eisenhower'in konuğu olarak Amerika'ya yaptığı ziyareti günü gününe izleyerek gazeteme bildirdim. Batista rejimini deviren Fidel Castro devrimini yerinde inceleyen ilk Türk gazeteci olarak Küba'ya gittim. “Sakallı İhtilalcılar Memleketinde” başlığı ile Vatan'da yayınlanan dizi yazılarım büyük ilgi uyandırdı ve Castro rejimi Amerika'nın ve Batı'nın gazetecilerine vize vermediğinden bazı Avrupa gazetelerinde bile bunlardan söz edildi. O tarihlerde CENTO'nun başbakanlar düzeyindeki toplantısı nedeniyle, üç büyük gazetenin Cumhuriyet, Hürriyet, Milliyet sahipleri (Nadir Nadi, Haldun Simavi, Ercüment Karacan), Genelkurmay başkanı (Orgeneral Rüştü Erdulhun) ve Dışişleri bakanı (Fatin Rüştü Zorlu) beraberinde olmak üzere Amerika'ya gelen Menderes'i de izledim. Washington'da, basın ataşe yardımcısı eski Vatan'cı dostum ve akrabam gazeteci Kemal Bağlum'un beni kendisine tanıtması üzerine başbakan, Eisenhower'in emrine tahsis ettiği özel bir uçakla ülke içinde yapacağı geziye benim de katılmamı istedi. Kendisini izleyen, Abdi İpekçi gibi başka gazeteciler de varken bu davetin yalnızca bir Vatan mensubuna yapılması çok anlamlıydı. Tereddütsüz kabul ettim ve Adnan Menderes'le Amerika'daki gezisi boyunca –devrin basın yayın genel müdürü eski Vatan'cı Altemur

Kılıç'ın da zaman zaman tanık olduğu– sert tartışmalara girmekten çekinmedim. Bir keresinde “Sayın Başbakan, böyle giderseniz Türkiye hiç alışık olmadığı olaylarla karşılaşabilir ve bundan da en çok siz acı çekersiniz!..” dedim diye Menderes adeta kendini kaybetti ve küfür sınırında dolaşan sözlerle yanıtladı beni. Sakinleşince de gönlümü almaktan geri durmadı. Ayrılırken “Türkiye’ye gelince muhakkak ara beni!..” dedi.

1960 yılı başlarında Türkiye’ye döndüm. Ülke fokur fokur kaynarken, basındaki muhalefetin kalesi durumunda olan Vatan güç günler yaşıyordu. Gazetemiz bir ay süreyle kapatılmış; Yalman, Tirali ve Akpınar içeri alınmıştı. Kâğıdımızı kestikleri için “tek yaprak” çıkmak zorunda bile kalmıştık. İşte tam o günlerde Amerika’dan bana bir zarf geldi. Adnan Menderes ve Fatih Rüştü Zorlu’nun “Beyaz Ev”de Başkan Eisenhower’i ziyarete geldiği sırada ve başkanın ünlü Oval Ofis’inde renkli resimlerini çekmiş ve o tarihlerde Türkiye’de henüz renkli film banyosu yapılmadığı için “negatif”leri Amerika’da bir dostuma bırakmıştım. O da bunları özenle büyütüp bana göndermişti. Doğrusu, çok güzel resimlerdi.

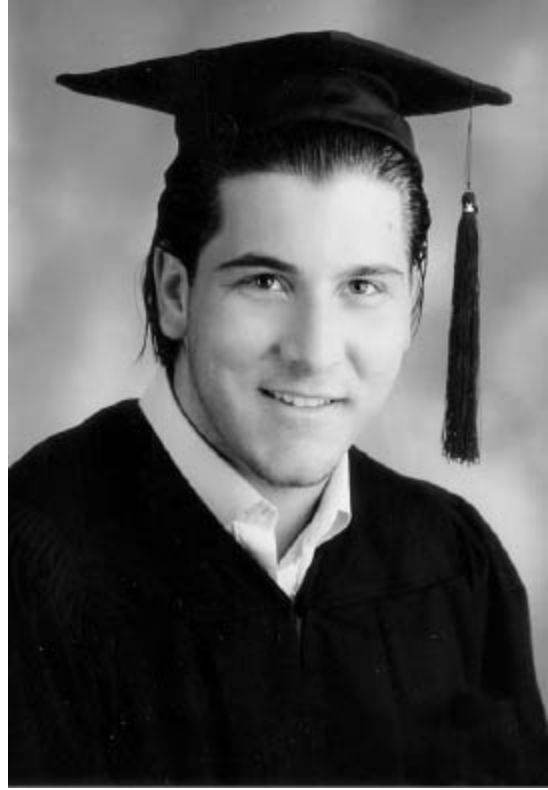
Adnan Menderes ve hükümetinin en yetkili kişileri tam o günlerde İstanbul’daydılar ve genelde yaptıkları gibi Park Otel’de kalıyorlardı. Menderes, bir yandan kentteki istimlak ve imar faaliyetlerini yönlendirip yakından izlerken, bir yandan da yavaş yavaş sokağa dökülmeye başlayan gençlik ve öğrenci hareketlerini kontrol altına almaya çalışıyordu. 27 Mayıs’a giden “sath-ı mail”deydi ülke. Gene de Adnan Menderes’i ziyaretle Amerika resimlerini kendisine vermenin uygun olacağını düşündüm.

Yalman ve Tirali “içerde” olduğundan, sıradaki en büyük hissedar niteliğiyle o günlerde gazetenin imtiyaz sahipliğini şirket adına üstlenen ağabeyime niyetimi açıkladım. “Çok iyi olur... Ben de seninle birlikte gelirim... Böylece başbakanla tanışmış olurum...” dedi. Onun bu isteğini pek sıcak karşılamadım ama sonuçta gazetenin imtiyaz sahibi olduğundan “hayır” da diyemedim. Menderes’i ziyaret etme isteğimi, gazetenin Mesul Müdürü Mesut Özdemir ile İstihbarat Şefi Kemal Aydar da olumlu karşıladılar. Kemal Aydar ayrıca:

Küçük oğlum Orhan'ın anne tarafından büyükdedesi: Mustafa Kemal'in sınıf ve Trablusgarp'ta (Libya) silah arkadaşı Binbaşı Mustafa Tevfik (Birkan) Bey (yukarda). Doğum ve ölüm tarihleri dikkat çekici: 1881-1938!

Eşim Serpil ve Orhan (aşağıda).

Güzel Alman dadı, kardeşim Yılmaz'ın hayatını kurtarmış; ablamlarla poz veriyor (yukarda). Kocasının Türkiye'deki Alman casusların şefi olduğunu nereden bileceksiniz? 60 yıl sonra hâlâ bir benzeri çıkarılamamış bilimsel Seksoloji dergisinin kurmayları bir arada. Oturanlar: Soldan ikinci yazar Peyami Safa, ortada dünyaca ünlü doğum kontrolü uzmanı Amerikalı Profesör Abraham Stone (altta).

İhtilalden tam beş ay önce Genel Yayın Müdürü Naim Tirali'yi (üst sıra, soldan üçüncü; kucağında oğluyla) cezasını çekmek üzere Bulancak Cezaevi'ne gönderiyoruz. Ahmet Emin Yalman'lar, Fazıl Hüsnü Dağlarca'lar, bütün Vatan'cılar vapurun güvertesinde (üstte).

Bundan kısa bir süre önce, “Beyaz Ev”de Başkan Eisenhower’ı ziyaretten çıkarken Menderes’e soruyorum:

– Ülke nereye gidiyor, Sayın Başbakan?

Cevap vermiyor; gülmekle yetiniyor (altta).

Haydar Paşa Mahmune Hastahanesi
20 Mart 1960

Kıymetli Naim Bey.

Sizinle aramızda bazı görüş ve zihniyet farkları ve
teferruata ait anlaşmazlıklar var. Fakat esas meselede
yani ideoloji davasında ve gazetesinin Hedef ve prensiplerini
dama silki bir beraberlik halinde bulunduk.

Şikâyetim içinde açık olan bu müsterek Hedef ve
prensipiler bu sanıyede ağır tehditler karşısında kalması
bir durumdadır. Biz iki felaket ortası müsterek
tedbirler almazsak, gazetesinin ilk önce manen, aralı
sıra da maddi bakımından çöküşü muhtemeldir.

Kurmay bir iş adamına ait hesaplarla bizim
mahkememizi den istifadye kalkışan Nihat Karaveli
ile Orhan Karavelinin beraberice Adnan Beyo zittiklerini
ve gazetesinin müstakel durumundan tavizler vermesi
Hazırlanmışlarını derin bir izimti ile duyudum.

Bu izimtüye sizinde ortak olacağını umuyordum
Yolumuzun doğru edmek size ait bir şeydir. Fakat
iş işden geçinceyden evvel sizi ikaz etmesi Herhalde
vazife saydım. Biz an evvel beraberice kurtulmamız
ve her şeyin düzelmesi dileğiyle selamlarımı sunarım

Ahmet Emin Yalman

Yılların gazetecisi ve Vatan Başyazarı Ahmet Emin Yalman'ın, "Basın suçu"
nedeniyle Giresun'un Bulancak Cezaevi'nde yatan gazetesinin Genel Yayın
Yönetmeni Naim Tirali'ye gönderdiği şikâyet mektubu. Kısa süre sonra
benim bu işle ilgimin olmadığını anlayacak ve heykeltraş Kenan Yontunç'un
kendisindeki orijinal ve imzalı Atatürk maskını "Onu en iyi sen anlarsın"
sözleriyle bana hediye ederek gönlümü alacaktır.

Bir aile tablosu (yukarda). Sadun Boro'nun "Kısmet"inden sonra dünyayı dolaşan "Uzaklar" Zuhul, Deniz ve Osman Atasoy'la beş yıl sonra Girne'de (1997).

İki güzel insan: Raife ve Mahmut Karaveli. (Hayat onlarsız çok zor.)

Neyse ki “Şaziye” var. (Altta!)

– Gitmişken, bizimle bu kadar uğraşmamasını söyle başbakana! dedi yarı şaka yarı ciddi.

Randevu alındı ve 1960 yılı mart ayının puslu bir gününde gazetenin şoförü Muhittin Efendi Dodge markalı şirket arabasıyla bizi Park Otel'e götürdü. Ne var ki, özel kalem müdürü “başbakan'ın çok önemli bir toplantı için biraz önce vilayete gittiğini, istersek dönüşünü bekleyebileceğimizi...” söyledi. Tam bu sırada asansörden Dışişleri Bakanı Zorlu çıktı. O da aynı toplantıya gidiyor olmalıydı ki beni görüp tanıdı ve:

– Hayrola, ne var? diye sordu.

– Sayın Başbakan'ı görecektik.

– O çok meşgul... İstersen seni Medeni Bey'le görüştüreyim.

Medeni Berk o tarihte çok yetkili ve güçlü “başbakan yardımcılığı” görevini yürütüyordu:

– Nasıl isterseniz Sayın Zorlu, dedim.

İki Galatasaray mezunu olarak Amerika’da Fatin Rüştü Zorlu ile çok içten sohbetlerimiz olmuştu.

Dışişleri bakanı, Basın Yayın Genel Müdürü Altemur Kılıç’ı çağırarak:

– Vatan’cıları hemen Medeni Berk’le görüşür, talimatını verdi.

Beş dakika sonra, kocaman dikdörtgen bir masanın bulunduğu çalışma odasında başbakan yardımcısı bizi kabul etti, ikramda bulundu ve:

– Buyurun sizi dinliyorum, dedi.

Ben söz alarak, Sayın Başbakan’la Amerika’da tanıştığımı, ABD içindeki gezisine “tek aktif gazeteci olarak” katıldığımı ve New York’tan ayrılırken dönüşte kendilerini aramamı istediklerinden ve teşekkür etmek için ziyaretlerine geldiğimi belirttim:

– Bu vesileyle, Amerika’da çekmiş olduğum bazı resimleri kendilerine sunacak ve gazetemim içinde bulunduğu güçlüklerden söz edecektim, dedim.

Yüzü hiç gülmeyen, kasıntı bir adamdı Medeni Berk:

– Resimleri yeni bir randevu alıp başbakanıma verirsiniz, dedi. Belki onun da size söyleyecekleri vardır. Gazetenin güçlüklerine gelince. Bunları da Altemur (Kılıç) Bey’e not ettirin, inceleyelim.

Başbakan yardımcısı, o tarihlerde zehir zemberek bir muhalefet sergileyen Vatan gazetesinin adını bile duymak istemeyen bir tavır içindeydi. İzin isteyerek yerimden kalkmak üzereydim ki ağabeyim Nihat Karaveli hiç hesapta olmayan, hiç beklemediğim bir çıkış yaptı:

– Efendim, Vatan gazetesinin yürüttüğü yayın politikasından ve hükümetinize karşı menfi tutumundan memnun olmadığınızı biliyorum!

– Evet?

– Şu anda gazetenin “imtiyaz sahibi” olarak bundan ben de pek memnun değilim doğrusu!

Tanrım, neler söylüyordu ağabeyim?

Medeni Berk birden dikkat kesildi:

– Öyleyse değiştirin gazetenizin tutumunu!

– Olabilir, ama benim hisse gücüm buna yetmez!

– Peki, bizim bu konuda bir yardımımız olabilir mi?

– Evet olabilir!

Ağabeyimin tam bir “oldubitti” şeklindeki bu beklenmedik çıkışı üzerine şaşkına dönmüştüm. Masanın altından tekmeler atıyor ve dik dik yüzüne bakarak susturmaya çalışıyordum ama nafi! Ve Nihat Karaveli devamla “Ahmet Emin Yalman’ın hatırı için vaktiyle gazete sahibi şirketin hisselerinden satın alan kimi tanınmış işadamı ve sanayicilerin ‘hükümet’le ters düşen bir gazetenin ortağı olarak görünmek istemediklerini, bunlarla temas kurulup hisselerini ‘kendisine’ satmalarının sağlanabileceğini” söyledi.

– Peki “bizim” bundan ne çıkarımız olacak?

– Efendim, böylece Vatan, daha “akılcı”(!) daha tarafsız(!) ve ülke gerçeklerine daha uygun(!) bir yayın politikası izleyebilir benim yönetimimde!

– Bu dediklerinizi gerekli yerlere(!?) intikal ettireceğim. Elden ne geliyorsa yapılacaktır. Merak etmeyin!

Başbakan Yardımcısı Medeni Berk’in yanından çıkıyoruz. Hiddetten deli gibi olmuşum:

– Sen ne yaptın? diye adeta üzerine atlıyorum ağabeyimin.

O ise büyük bir mutlulukla gülüyor:

– Bak göreceksin, iyi sonuçlar(!) alacağız.

– Hangi iyi sonuç yahu? Buna gazeteyi “satmak” derler. Hem Yalman’ın ne güçlü açık ve “kapalı” ilişkiler içinde olduğunu bilmiyor musun? Medeni Berk senin bu sözlerini acaba başbakanına mı bildirecek, yoksa Ahmet Emin Yalman’ın “çevresine”mi yetiştirecek? Nasıl düşünemezsin böyle bir şeyi? Hangi hak ve yetkiyle Vatan’ın prensipleri üzerinden taviz verebileceğini söylersin? Biz buraya bunun için mi geldik? Ayıp!.. Ayıp!..

Gazetenin şoförü zavallı Muhittin Efendi, bir anlam veremediği bu “kardeş kavgası”nı uzaktan hayretle izliyor. Ağabeyimle aynı arabaya binmeyi reddediyor ve Japon Konsolosluğu’nun önünden gözyaşlarımı zor tutarak Gümüşsuyu’na doğru yürüyorum.

Başbakan yardımcısı güçlü Medeni Berk’in belki dakika bile kaybetmeden olup biteni Menderes’e değil Ahmet Emin Yalman’a ulaştırdığı, hapisteki başyazarın hemen aynı günlerde genel yayın müdürü gene hapisteki Naim Tirali’ye yazdığı mektuplardan açıkça anlaşılıyordu...

“Kefaletle” alınan Tercüman gazetesinin sonu

Vatan gazetesinin, “Durmadan şeriat konusunu ele alıp bazı kimseleri suçlayan CHP yanlısı tutumundan...” şikâyetçi[10] Nihat Karaveli, 27 Mayıs öncesinde Demokrat Parti’ye yaklaşma politikası yüzünden Naim Tirali gibi en yakın arkadaşlarının bile güvenini kaybettikten sonra, tek başına bir gazetenin sahibi olmayı aklına koymuştu. Ne var ki ben, onun böyle bir girişim için gerekli deneyim ve birikimden yoksun olduğunu yakından biliyor ve tüm zamanını ciddi bir gelişme temposu içindeki gazete ve dergiler dağıtım işimize vermesini istiyordum. İşte tam bu sırada; kunduracı Semih Tanca, madenci Cemal Hünel ve İsmet Oruz gibi işadamlarının 1945’te kurdukları, daha sonra gazeteci ve politikacı Cihat Baban’ın da ortak olarak katıldığı Tercüman gazetesini, o tarihteki sahibi Cemal Hünel’in –nedense– elden çıkarmak istediği anlaşılmıştı. Nihat Karaveli ve –hele dostları Malik

Yolaç Akşam'ı aldıktan sonra– eşinin de bir gazete sahibi olması için yanıp tutuştuğu anlaşılan Süheyla Karaveli, yeterli araştırma ve fizibilite çalışması yapmaya bile gerek duymadan işin üzerine atladılar. Oysa, gazetenin “adından” başka bir şeyi satılmıyordu. Bir sandalyesi bile yoktu. Üstelik Sosyal Sigortalar Kurumu'na birikmiş yüklü prim borçları olduğu söyleniyordu. Ama, aşırı istekli karıkoca bütün bunları araştırma zahmetine girmediler. Bayan Karaveli üstelik zengin bir sanayici ailenin kızıydı ve – herhalde– babası gerekli yardımı yapardı. Türkiye'nin en saygın işadamlarından biri olan bu zatın, olup bitenlerden ne kadar üzüntü duyduğunu yakından biliyorum. Hele, hiçbir gazetede tek santim ilan çıkmayan, buna gereksinme de duymayan fabrikalarının Nihat Karaveli'ye destek olsun diye Tercüman gazetesine verdikleri tam sayfa ilanlar yüzünden Tercüman'dan kat kat fazla satan gazetelerin reklam müdürlerine ne diller döktüler. Ama, Nihat Karaveli mademki bir işe girişmişti herkes ona yardım etmeliydi!?

Gazetesinden bir an önce kurtulmak istediği açıkça belli olan Cemal Hünel, Tercüman “ismi” karşılığında o zaman için önemli bir bedel talep ediyordu. Ağabeyimin o kadar parası yoktu hazırda. Zorunlu olarak borç senetleri vermeyi teklif etti. “Olur” dedi Hünel, “ama kardeşiniz kefil olsun”. Ben buna razı olmadım. O tarihte, Tercüman'la birlikte Vatan, Akşam ve Milliyet gazetelerinin de Anadolu dağıtımını başarıyla yürüten “Basın Bayiliği” yöneticilerinden İbrahim Süer'in kefaletini istemiş bu kez Cemal Hünel. Sonrasını Sayın Süer'den dinleyelim:

“Orhan Karaveli Tercüman'ın alınmasına karşı çıktığından borç senetlerini kefil olarak imzalamayı reddedince Nihat Bey benim imzalamamı istedi. Kendisine, ‘bu senetleri sen ödeyemezsen benim ödemem gerekir ki böyle bir gücüm yok. Dolayısıyla imzalayamam!’ dedim. ‘Pekâlâ! Nasıl istersen’ diyerek yanımdan ayrıldı ama senetlerin imzasını bir şekilde ‘tamamlayıp’ (!) Cemal Hünel'a götürmüş. Aylar sonra bir gün Cemal Hünel işyerimize gelerek senetler ödenmediği için hepsinin ‘muacceliyet kesbettiğini’, dolayısıyla vadelerini beklemeden bunları benim derhal ödemem gerektiğini söyleyince beynimden vurulmuşa döndüm ve senetleri ödemek gibi bir sorumluluğum olmadığını belirttim. Şaşırmak sırası bu kez

Cemal Hünal'a gelmişti. 'Nasıl olur? Hepsinde sizin imzanız var...' dedi. 'Hayır, dedim. Bu imzalar bana ait değil! İsterseniz araştırabilirsiniz!' Çok kibar bir insandı Cemal Hünal. 'Yaaa... Öyle mi?' diyerek çıkıp gitti."

Nihat Karaveli 1 ekim 1960 tarihinde bir madenciden beş yüz bin liraya (55 000 dolar) satın aldığı Tercüman gazetesinin imtiyazını dokuz ay sonra, güçbela bulunan başka bir madenciye (Ragıp Kutman) Avukat Halûk Kadıoğlu'nun bürosunda on saat süren dramatik bir pazarlıktan sonra kırk bin lira (4 400 dolar) karşılığında devretti. Kırk bin liralık çeki de kendisine vermeyip aylardır ücretleri ödenmeyen fikir işçilerinin alacaklarına mahsuben bloke ettiler. Eğer o gün, biraz da benim dayatmam sonucu gazetesini bu tek talibe devretmeseydi belki sokağa bile çıkamayacaktı Nihat Karaveli.

Bu satırları; gerek alınış tarzı ve gerekse bana bütünüyle ters gelen çizgisi yüzünden hiç sevemediğim Tercüman gazetesi "olayında" ağabeyime kefil olduğumu, dolayısıyla benim de bir sorumluluğum bulunduğunu sanan ve yaşadıkları yüzünden nice üzüntü ve acılar çeken gazeteci meslektaşlarımın bilmesi için yazıyorum.

Bir de, Nihat Karaveli'nin bu umutsuz macerada başarılı olması için son günün son dakikasına kadar desteklerini gene de esirgemeyen Halit Talayer'lere, Fahir Erdil'lere, İbrahim Süer'lere kendi adıma teşekkür etmek için.

Hele İbrahim Süer! Başkalarının hesap, kitap yoksunluğu ve kişisel tutkuları yüzünden yıllarını verdiği o güzelim iş de elinden kayıp gitmişti.

[1] Hüseyin Balık çok renkli bir kişilikti. Sonraki yıllarda politikaya atılarak Cumhuriyet Halk Partisi ve Demokrat Parti'den birkaç dönem milletvekili seçildi ve en verimli çağında eşiyle birlikte bir trafik kazasında öldü. Oğlu Mustafa Balık da Galatasaray'da sınıf arkadaşımды. Onu da -ne yazık ki- genç yaşında kaybettik.

[2] İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nün Sirkeci'deki binası.

[3] Hugo Stinnes firması, Köln (1955).

[4] Türkiye Ticaret Sicili gazetesi, 14 temmuz 1960, sayı: 1007, s. 9.

[5] Türkiye Ticaret Sicili gazetesi, 14 temmuz 1960, sayı: 1007, s. 9.

[6] İşte Babıâli, Celalettin Çetin, Cem Yayınevi, İstanbul 1991, s. 43.

[7] A.g.e.

[8] A.g.e.

[9] A.g.e.

[10] İşte Babıâli, Celalettin Çetin, Cem Yayınevi, İstanbul 1991.

Dünden bugüne

1841’de doğan ve sırtında taşıdığı ağır bir taş yüzünden felç geçirip genç yaşta ölen “Pazvant” İbrahim Ağa, çoğu hemşerisi gibi Ankara dışına adım atmamış ve tabii “deniz”i hiç görmemişti. Ondan yüz altmış yıl kadar sonra torununun torunu Osman Atasoy’un, sekiz buçuk metrelik bir küçük yelkenli tekneyle dünyayı dolaşacağını bilseydi acaba ne yapardı? Galatasaray’dan arkadaşım Sadun Boro’nun 1960’larda “Kısmet”le yaptığını Osman Atasoy “Uzaklar”la gerçekleştirdi.

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü mezunu Osman, aynı eğitimi gören eşi Zuhâl’le birlikte 1992’de Ege’nin sevimli “Sığacık Limanı”ndan yelken basmış ve çok tehlikeli, çok maceralı bir beş yıl sonra 1997’de önce Girne’ye, birkaç gün sonra da Antalya’ya ulaşmıştı. “Uzaklar” böylece dünyayı dolaşan ikinci Türk bayraklı tekne, Zuhâl de bu başarıya imza atan ilk Türk kadını oluyordu. Bitmedi. Pasifik’te bir de kızları oldu Atasoyların: böyle bir yolculukta doğan ilk Türk kızı olan Deniz! Atasoylar bir özveri, deniz sevgisi ve cesaret anıtı olan “Uzaklar”ı çok yerinde bir kararla ve karşılığında bir şey talep etmeden Deniz Kuvvetlerimize armağan ettiler. Beşiktaş’ta Barbaros Hayretin Paşa’nın türbesine birkaç adım uzaklıkta ve “Barbaros Vakfı” olarak bilinen topraklar üzerindeki “Müze”nin bahçesindeki, Deniz Kuvvetlerimiz tarafından yaptırılan özel yerinde uzunca bir süre kalan “Uzaklar”, buradaki yeni yapılanma nedeniyle Haliç’teki “Rahmi Koç Müzesi”ne taşınmış bulunuyor. Osman Atasoy’a gelince, denizseverlerin Tuzla tersanelerinde

yaptırıp kendisine hediye ettikleri daha büyük ve donanımlı “Uzaklar II” ile yeniden okyanuslara açıldı. Bu kez, Güney Amerika’nın en güney ucuna doğru yelken basıyor.

“Seymenbaşı Halil Efe” acaba Amerika hakkında ne biliyordu? Onun torununun oğlu Dr. Seymen Atasoy, İstanbul Erkek Lisesi’ni ve Boğaziçi Üniversitesi’nin İşletme Bölümü’nü bitirdikten sonra 8 yıl öğrenci ve öğretim üyesi olarak kaldığı Amerika’da Uluslararası İlişkiler “Master”ı (Wyoming) ve Siyaset Bilimi Doktorası (Buffalo) yaptı. Ankara’da Bilkent Üniversitesi’nde 5,5 yıl yardımcı doçent olarak çalıştıktan sonra, halen, Kıbrıs’ın Doğu Akdeniz Üniversitesi’nde (Magosa) yeni öğrenciler yetiştiriyor.

Ayşe ve Azime hanımların Ankara’sında resim yapmak günahı ama torunlarının torunu, şimdi İsveç’te yaşayan Suzan Karaveli, bu ülkenin genç kuşak ressamı arasında seçkin bir yer edindi. Resimleri itibarlı galerilerde sergilendi ve özel koleksiyonların yanı sıra sanat okulları tarafından satın alındı.

Ortaokulu Galatasaray’da, lise ve üniversiteyi ise (Göteborg, Siyasal Bilimler Fakültesi) İsveç’te tamamlayan Halil Mahmut Karaveli, bir süre Göteborg Posten gazetesinde çalıştıktan sonra on dört yıl boyunca ülkenin önemli gazetelerinden Östgöta Correspondenten’in (Corren) “başyazarlığını” üstlendi.

Birkaç yıl önce, İsveç'in önemli yazar ve politikacılarına layık görülen itibarlı 'Türk-İsveç Dostluk Ödülü'nü yapılan törenle Halil'e verirken, Türkiye'nin Stockholm Büyükelçisi şöyle konuşmuştu: "Türkiye'nin bu ülkedeki gerçek elçisi ben değilim, Halil'dir!.." Nitekim Halil, yıllardan beri yazdığı başyazılar ve televizyon kanallarındaki konuşmalarıyla Türkiye'nin doğru tanınmasına önemli katkılarda bulunmuş; genellikle tek yanlı ve gerçeklerden uzak İsveç medyası ve kamuoyunu temellerinden sarsmıştı.

Halen de, Amerika'daki ünlü John Hopkins Üniversitesi ile İsveç'in birlikte yürüttükleri bir araştırma kurumunda Türkiye ve Ortadoğu uzmanı olarak görev yapıyor. Çalışmalarına sık sık Türk basınında da yer veriliyor. Yayınladığı kitap ve yazıları dünya medyasının dikkatini çekiyor.

"Bir Ankara Ailesi"nden, Atatürk Cumhuriyeti'nin açtığı ufuklarla başarılı bankacılar, işadamları, işkadınları, öğretmenler, hukukçular, yayıncılar, sporcular, arkeologlar, gazeteciler, mimarlar, eczacı ve matbaacıların yanı sıra Dr. Keriman (Karaveli) Pekkan gibi seramik mühendisleri ve akademisyenler de yetişti. Sırada, kim bilir daha niceleri olacak? Bakalım, göreceğiz.

Orhan Karaveli

Bir Ankara Ailesinin Öyküsü

“Ankara adı ‘gemi çapası’ anlamındaki ‘anchor’dan değil Rusya’da Baykal Gölü kıyısındaki ‘Ankara’ kentinden gelmiştir. Ankara’mızın kurtuluş mücadelesi tarihimizde en aziz bir yeri, Ankaralılar’ın da ayrı bir şeref payı vardır. Benim gönlümde ise bambaşka bir yerleri!..”

Mustafa Kemal Atatürk

Yunanistan Başbakanı Venizelos öneriyor:
“... Nobel Barış Ödülü Mustafa Kemal Atatürk’e verilmelidir...”

Mehmet Akif “İstiklal Marşı”nı ilk kez Ankaralı bir genç kıza okudu...

“Sarı Paşa” kente gelinceye kadar Ankara’da çokları
Türk olduklarını bilmezdi...

Orhan Karaveli 1930 yılında Ankara’da doğdu. Galatasaray Lisesi’nden sonra İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi ve Londra Politeknik Okulu’nda öğrenimini sürdürdü. *Yeni İstanbul*, *Milliyet*, *Vatan* ve *Cumhuriyet* gazeteleri ile çeşitli dergilerde yazdı. *Kişiler ve Köşeler* (1982) Koza; *46-99 Şiirleri* (1999) ve *Görgü Tanığı* (2001) Pergamon; *Tanıdığım Nâzım Hikmet*, *Sakallı Celal*, *Tevfik Fikret ve Haluk Gerçeği*, *Ziya Gökalp’i Doğru Tanımak* ve *Ali Kemal* Doğan Kitap tarafından yayımlandı. Türk basınına 50 yılı aşkın süre hizmetleri nedeniyle 2004’te Burhan Felek Basın Hizmet Ödülü’ne değer görülen Karaveli Basın Şeref Kartı sahibi. İstanbul’da yaşıyor; evli, üç çocuk babası.